

ISZAAK BABEL

Odesszai történetek

(elbeszélések)

Tartalom

ODESSZAI TÖRTÉNETEK

A KIRÁLY

ODESSZÁBAN EZT ÍGY CSINÁLTÁK

ATYA

KOZÁK LJUBKA

AZ ODESSZAI TÖRTÉNETEK KÖRÜL

IGAZSÁG, ZÁRÓJELBEN

ALKONY

VÁNDORCSILLAGOK

Filmnovella

KARL-JANKEL

A SZERETETHÁZ VÉGE

FROIM GRACS

DI GRASSO

AZ ELSŐ SZERELEM

Odesszai történetek

A KIRÁLY

Az esketés véget ért. A rabbi leereszkedett a karosszékebe, aztán kiment a szobából, és megpillantotta az egész udvar hosszában felállított székeket. Annyi szék volt ott, hogy még a kapun túlra is jutott belőlük. A bársonnyal leterített asztalok úgy tekeregtek az udvaron, mint a tarka foltos hasú kígyók, és ezek a narancs- és vörös színű bársonyfoltok vastag hangon énekeltek.

A lakásokat konyhákká alakították át. A füstös ajtókból vastag, mámoros és pufók lángok csapdostak ki. Füstös fényüknél vénasszonyarcok, lötyedt női tokák, maszatos mellek aszalódtak. Véres rózsaszínű veszettkutya-tajték, rózsaszínű verejték csorgott végig ezen a duzzadó, édeskés büzt árasztó emberi hústömegen. Három szakácsnő meg a mosogatólányok hada készítette a lakodalmi vacsorát, s valamennyiük felett a nyolcvanéves, púpos, töpörödött Rézi uralkodott, hagyományosan, akár a tóratekercesek.

A vacsora előtt az udvarra besomfordált egy fiatalember, akit a vendégek nem ismertek, Benya Krik után érdeklődött. Félrevonta Benya Kriket.

- Ide figyeljen, Király - kezdte a fiatalember -, egypár szavam volna magához. Engem Hanna néni küldött a Kosztyeckaja utcából.

- No, jól van - válaszolta Benya Krik, más néven a Király. - Mi légyen az a pár szó?

- A kerületbe tegnap új rendőrkapitány érkezett, Hanna néni azt üzeni magának...

- Erről már tegnapelőtt tudomást szereztem - válaszolt Benya Krik -, tovább.

- A rendőrkapitány egybegyűjtötte a kerületi rendőrség személyzetét, és ott beszédet mondott.

- Új seprű jól seper - válaszolt Benya Krik -, razziát akar rendezni. Tovább?

- Hát azt tudja, Király, hogy mikor lesz a razzia?

- Holnap.

- Király, ez ma lesz.

- Hát ezt meg ki mondta neked, öcskös?

- Hanna néni mondta. Maga ismeri Hanna nénit?

- Ismerem Hanna nénit. Mondd tovább.

- A rendőrkapitány összegyűjtötte az embereit, és beszédet intézett hozzájuk. „Meg kell fojtatnunk Benya Kriket - mondotta -, mivelhogy ahol uralkodó császár van, ott nincs király. Ma, amikor Krik férjhez adja a néniét, és valamennyien ott lesznek, ma kell rajtaütünk.”

- Mondd tovább.

- A hekusok erre megszeppentek. Azt mondták: „Ha ma razziázunk ott, amikor ünnepel, akkor feldühítjük Benyát, és sok vér fog folyni.” A rendőrkapitány erre ezt mondta: „Az önérzetem drágább nekem.”

- Nos, mehetsz - válaszolt a Király.

- Mit mondjak Hanna néninek a razziáról?

- Mondd meg: Benya tud a razziáról.

És ez a fiatalember elment. Nyomába megindultak hárman Benya barátai közül. Azt mondták, egy fél órán belül visszatérnek. És egy fél órán belül vissza is tértek. Ennyi történt, semmi több.

Az asztalhoz nem kor szerint ültek. Az ostoba öregkor éppoly száználmas, akárcsak a gyáva fiatalember. De nem is vagyoni állapot szerint ültek le. A nehéz bugyelláris bélését könnyekből varrják.

Az asztalfőn a vőlegény meg a menyasszony foglalt helyet. Az ő napjuk volt ez. A második helyen a Király apósa, Szender Ejhbojm ült. Ehhez neki joga volt. Szender Ejhbojm történetét ismerni kell, mert ez nem egy olyan egyszerű történet.

Hogyan esett meg, hogy a betörő Benya Krik, a betörők királya, Ejhbojm veje lett? Hogyan lett egy olyan ember veje, akinek egy híján hatvan fejős tehene volt? Mindez már olyan gengszterdolog volt. Alig egy éve annak, hogy Benya levelet küldött Ejhbojmnak:

Möszjő Ejhbojm - állt a levélben -, szíveskedjék holnap reggel húszezer rubelt letenni a Szofi-jevszkaja utca 17. számú ház kapualjába. Amennyiben ezt nem teszi meg, akkor valami hallatlan dolog vár Önre, és egész Odessza csak Önről beszél majd. Tisztelettel Benya, a Király.

Három levél maradt válasz nélkül, egyik világosabb a másikonál. Ekkor Benya intézkedni kezdett. Egy éjjel kilenc, hosszú bottal felfegyverzett ember jelent meg Ejhbojmnál. A botok vége kátrányba áztatott kenderkóccal volt betekerve. Kilenc szikrázó csillag gyúlt ki Ejhbojm jószágudvarán. Benya levette a lakatot, és a teheneket egyenként kivezette az istállóból. A küszöbnél egy késsel felfegyverzett legény várt, egy ökölcsapással felfordította a tehenet, s kését az állat szívébe merítette. A vérrel előntött földön virágba szökkentek a fáklyák tűzrózsái, s lövések zaja csattant. A lövésekkel Benya a tehenistállóhoz rohanó cselédlányokat kergette szét. Példáját követte a többi betörő is, de csak a levegőbe lövöldöztek, mert ha nem a levegőbe lövöldöznek, még megölhetnek valakit. S amikor halálos bögéssel a hatodik tehen is odarogyott a Király lába elé, akkor Ejhbojm egy szál alsónadrágban kirohant az udvarra, és megkérdezte:

- Mi lesz ebből, Benya?

- Ha nem kapom meg a pénzt, maga tehen nélkül marad, möszjő Ejhbojm. Ez olyan biztos, mint hogy kétszer kettő négy.

- Benya, gyere be velem a házba.

És bent a házban megegyeztek. A leölt teheneket felesben megosztották. Ejhbojmot biztosították a sérthetetlenségről, és erről körpecsés írást állítottak ki. De a csoda csak később következett be.

A támadás idején, azon a szörnyű éjszakán, amikor ott bögtek a leszúrt tehének, és a kisborjak ott csúszkáltak anyjuk véreben, mikor a fáklyák csak úgy járták a boszorkánytáncot, mikor a fejönök a barátságos browningok csöve előtt toporogtak és sivítottak, azon a szörnyű éjszakán kiszaladt az udvarra az öreg Ejhbojm lánya, Cilje, csipkés hálóingben. S a Király győzelme egyben veresége is lett.

Két nap múlva Benya minden előzetes értesítés nélkül visszaküldte Ejhbojmnak az elvett pénzt, s még aznap este meglátogatta. Narancsszínű öltöny volt rajta, kézelője alól briliáns karkötő csillogott; belépett a szobába, köszönt, és Ejhbojmtól megkérte a lányának, Ciljének a kezét. Az öregot enyhe gutaütés érte, de talpra állt. Az öregben még ott feszengett vagy húsz évre való élet.

- Ide figyeljen, Ejhbojm - mondta neki a Király -, ha meghal, az első zsidó temetőbe temette-tem el, közvetlenül a főkapu mellett. Rózsaszín márványból állítok magának síremléket, Ejhbojm. Megteszem magát a Brodskij-zsinagóga előjárójává.¹ Ide figyeljen, Ejhbojm, felhagyok a szakmámmal. Belépek magához társnak. Kétszáz tehenünk lesz, Ejhbojm. Megölöm valamennyi tejtermelőt, magát kivéve. Egy tolvaj se teszi be a lábát abba az utcába, amelyikben maga lakik. Villát építtetek magának a tizenhatodik állomásnál.² És ne felejtse el, Ejhbojm, hogy fiatalkorában maga sem volt valami szent életű rabbi. Arról, hogy ki hamisította meg a végrendeletet, jobb, ha nem beszélünk hangosan. És Király lesz a veje, nem valami takonypóc, hanem Király. Hallja, Ejhbojm.

És mivel szenvedélyes volt, és mivel a szenvedély uralkodik a világok felett, Benya Krik elérte, amit akart. A fiatal házások három hónapot töltöttek a dús Besszarábiában, szőlőkertek, bőséges ételek és szerelmi verejték közepette. Utána Benya visszatért Odesszába, hogy férjhez adja nővérét, a negyvenéves, strumától szenvedő Dvojrát. S miután elbeszéltek Szender Ejhbojm történetét, visszatérhetünk Dvojra Kriknek, a Király nővérenek a lakodal- mához.

Ezen a menyegzőn pulykát, sült csirkét, libát, töltött halat meg hallevest szolgáltak fel, amelyben gyöngyházfénnyel csillogtak a citromtavak. A libafejek fölött buja tollazatként bólogattak a virágok. De vajon az odesszai tenger tarajos hullámai sült csirkéket vetnek-e a partra?

S azon a csillagos sötétkék éjjelen mindaz, ami a mi legnemesebb csempészetünk, mindaz, amivel a föld egyik végétől a másikig büszkélkedhet, mindaz megtette a maga romboló, csábos munkáját. Távoli országok bora melengette a gyomrot, bizsergette kéjesen a lábat, kábította az agyat, és harci trombiták hívására emlékeztető harsogó büfögéseket váltott ki. A Plutarkhosz tengerjáró hajó szerencsén szakácsa, aki harmadnapja érkezett meg Port Saidból, öblös palackú jamaicai rumot csempészett át a vámon, olajsűrű madeirabort, Pierrepont Morgan ültetvényeiről származó szivart és Jeruzsálem környéki narancsot. Lám, mi mindent vet ki a partra az odesszai tenger tarajos hulláma, lám, mi minden jut néha az odesszai koldusoknak a zsidó lakodalmi asztalokról. Dvojra Krik menyegzőjén jamaicai rum jutott nekik, ezért aztán leszopták magukat a zsidó koldusok, ezek a tréfli disznók, és fülsiketítő kopogásba kezdtek mankóikkal. Ejhbojm kigombolt mellényben, hunyorgatva nézte ezt a tomboló gyülekezetet, és jóindulatúan csuklott. A zenekar tust húzott. Olyan volt, mint valami hadosztályszemlén, csak tust húztak, semmi egyebet. A gengszterek tömött sorban üldögéltek egymás között, kezdetben szörnyen zavarta őket az idegenek jelenléte, de lassacskán felengedtek. Orosz Ljova széttört a szeretője fején egy üveg vodkát, Tüzér Monya pedig a levegőbe lövöldözött. De az ujjongás akkor érte el a tetőpontját, amikor az ősi hagyományoknak megfelelően a vendégek kezdték osztogatni az ajándékot az újdonsült házaspárnak. A zsinagógai sameszek felugrottak az asztalra,³ és az örvénylő tus hangjai mellett énekelve jelentették be az ajándékba adott rubelek meg ezüstkanalak számát. S a Király barátai ekkor mutatták meg igazán, mit is ér a kék vér meg a ki nem hunyt moldovankai lovagiasság. Leírhatatlanul hanyag mozdulattal dobálták az aranypénzeket, gyűrűket, korallfüzéreket az ezüsttálcákba.

A moldovankai arisztokraták málnaszín mellényben ágáltak, vállukat vörös zakó fedte, és húsos lábukon égszínkék, azúrszínű bőrcipő feszült. Egyenes testtel, hasukat előretolva tapsol-

¹ A gazdag odesszaiak híres zsinagógája.

² Vagyis az odesszai tengeri üdülővidék legelegánsabb helyén, a Bolsoj Fontan 16. állomásánál.

³ A samesz zsinagógai szolgálja.

tak a gengszterek a zene ütemére, buzdították a vőlegényt, hogy csókolja meg a menyasszonyt, akit virággal halmoztak el, és a Király nővére, a betegségtől meggyötört, nagy golyvás, kidülledt szemű, negyvenéves Dvojra ott ült egy halom vánkoston az Ejhbojm pénzén vásárolt vézna, nyápic legényke mellett, akit megnémített a bánat.

Az ajándékozási szertartás a vége felé járt, a sameszek berekedtek, és a bőgő mást játszott már, mint a hegedű. Ekkor váratlanul enyhe égésszag szállt fel az udvar felett.

- Benya - szólalt meg Krik papa, az öreg fuvaros, aki még a kocsisok között is goromba ember számba ment -, Benya, tudod, mi az érzésem? Az az érzésem, hogy itt kéménytűz van.

- Papuska - válaszolt a Király részeg apjának -, legyen szíves, egyen, igyon, és ne törődjön ezekkel a butaságokkal.

Krik papa pedig követte fia tanácsát. Evett, ivott, de a füstfellegek egyre maróbbak lettek. Volt, ahol már az ég pereme is rózsaszínben játszott, a magasba már felcsapott egy keskeny, kardpengevékony lángnyelv. A vendégek felálltak, a levegőbe szimatoltak, asszonyaik sipítozni kezdtek. A gengszterek ekkor összenéztek. Csupán Benya tett úgy, mint aki semmit sem vesz észre, és így sopánkodott:

- Megbolygatják az ünnepemet! - kiáltott fel mélyen elkeseredve. - Kedveseim, kérem, egyenek, igyanak.

De ebben a pillanatban az udvarra betoppant ugyanaz a fiatalember, aki az est kezdetén már ott járt.

- Király - mondotta -, egypár szavam volna magához.

- Nos, beszélj - válaszolta a Király -, neked mindig van egypár szavad tartalékban.

- Király - vihogta el magát az ismeretlen fiatalember -, hát ez már kész röhej. A kerületi kapitányság ég, mint a gyertya.

A boltosoknak torkukon akadt a szó, a gengszterek elmosolyodtak. A hatvanéves Manyka, a külvárosi banditák ősolegénye két ujját a szájába dugva oly éleset füttyentett, hogy asztal-szomszédai megtántorodtak.

- Manya, maga most itt nincs munkában - róttá meg Benya -, több hidegvért, Manya.

A meglepő hírt hozó fiatalembert még mindig rázta a nevetés. Úgy vihogott, mint egy iskolás lány.

- Vagy negyvenen indultak el a rendőrkapitányságról - mondta állkapcsát mozgatva -, razziára indultak; alig tettek meg tizenöt lépést, kigyulladt az épület... Szaladjanak oda, nézzék meg, ha akarják...

De Benya megtiltotta a vendégeknek, hogy elmenjenek a tüzet nézni. Két barátja kíséretében ő maga ment oda. A kerületi rendőrkapitányság mind a négy oldala lángban állt. A rendőrök feneküket rázva szaladtak fel a füstbe borult lépcsőkön, és az ablakon keresztül dobálták ki a holmit. A kavargásban a letartóztatottak mind megszöktek. A tűzoltók tele voltak buzgósággal, de a legközelebbi vízcsapok mind elromlottak. A rendőrkapitány - az új seprű, amelyik jól seper - ott állt az épülettel szembeni járdán, és szájába csüngő bajusza végét harapdálta. Az új seprű ott állt, és nem mozdult. Benya, amikor elment a rendőrkapitány előtt, katonásan köszöntötte:

- Erőt, egészséget, nemzetes uram - mondotta együttérzőn. - Mit szól ehhez a szerencsétlenséghez? Ez szörnyű...

Az égő épületre emelte szemét, megcsóválta fejét, és csettintett:

- Jaj, jaj, jaj.

S amikor Benya hazatért, az udvaron már kihunytak a lampionok, és az eget elöntötte a hajnalpír. A vendégek szétszéledtek, a zenészek fejüket hangszerükre fektetve bóbiskoltak. Egyedül Dvojra nem készült aludni. Mindkét kezével megragadta megszeppent férjét, és cipelte nászszobájuk felé. Kéjes pillantásokat vetett rá, akár a macska, amikor a szájában levő egérkét könnyedén próbálgatja a fogával.

Wessely László fordítása

ODESSZÁBAN EZT ÍGY CSINÁLTÁK

Én kezdtem.

- Reb Árje-Lejb - mondtam az öregnek -, beszéljünk Benya Krikről. Beszéljünk villámgyors felemelkedéséről és szörnyű végéről. Képzetelem útját három sötét árnyék torlaszolja el. Először is a félszemű Froim Gracs. Veres acél minden tette; vajon nem állja-e a próbát a Király erejével? Vagy itt van Kolka Pakovszkij. Ennek az embernek egykedvű veszettsége mindazt magába foglalta, ami az uralkodáshoz szükséges. És Haim Drong tán nem vette észre az új csillag ragyogását? És mégis hogy van az, hogy egyedül Benya Krik jutott fel a kötélhágcsó csúcsára, a többiek pedig mind ott rekedtek az ingatag hágcsó alsó fokán?

Reb Árje-Lejb a temető kőkerítésén ült, és hallgatott. Előttünk terült el a sírok zöld nyugodalma. A válaszra szomjúhozó embernek türelemmel kell felfegyvereznie magát. A tudás birtokában levő emberhez viszont a méltóság illik. Éppen ezért Árje-Lejb ott ült a temető kőkerítésén, és hallgatott. Nagy sokára megszólalt:

- Miért éppen ő? Miért nem a többiek? Ezt akarja tudni? Nahát, egy időre felejtse el, hogy az orrán pápaszem van, s a lelkében ősz borong. Hagyjon fel azzal, hogy az íróasztalnál dörgedelmeskedik, és dadogni kezd, ha emberek között van. Képzeld el egy pillanatra, hogy a tereken dörgedelmeskedik, és a papiros előtt dadog. Képzeld el egy pillanatra, hogy maga tigris, maga oroszlán, maga macska. Képzeld el, hogy képes egy egész éjszakát eltölteni egy orosz nővel, és az orosz nő kielégülten távozik magától. Képzeld el egy pillanatra, hogy huszonöt esztendő, és ha az éghez meg a földhöz karikák lennének erősítve, maga megragadná ezeket a karikákat, és az eget a földhöz cibálná. Képzeld el egy pillanatra, hogy a maga atyuskája Mendel Krik, a fuvaros. Mire van gondja egy ilyen atyuskának? Egyébre se, mint hogy felhajtson egy jókora stampedli vodkát, vagy a pofájába vágjon valakinek, meg a saját lovaira van gondja. És egyéb semmire. Képzeld el egy pillanatra, hogy maga élni akar, ő pedig arra kényszeríti magát, hogy naponta húsz halált haljon. Mit tett volna maga Benya Krik helyében? Semmit se tett volna. Ő pedig tett. Éppen ezért ő a Király, a maga zsebében pedig egyéb sincs, mint nesze semmi, fogd meg jól.

Ő, Benya felkereste Froim Gracsot, aki már akkoriban is fél szemmel nézett a világra, és az volt, ami most is. Benya így szólt Froimhoz:

- Vegyél magadhoz. A te partodon akarok kikötni. Az a part lesz a nyertes, amelynél én kikötök.

Gracs nekiszegte a kérdést:

- Ki vagy te, honnan jössz, és mit forgatsz a fejedben?

- Tegyél próbára, Froim - válaszolt Benya -, és hagyjuk abba ezt a szalmacséplést.

- Hagyjuk abba a szalmacséplést - helyeselt Gracs -, próbára teszek.

És a rablók tanácskozássra gyűltek össze, hogy megfontolják, mitévők legyenek Benya Krikkel. Ezen a tanácskozáson én nem voltam jelen. De azt mondják, tanácskozássra gyűltek össze. Akkoriban a megboldogult Bivaly Ljovka volt a főkolompos.

- Mi morcog ennek a Bencsiknek a fejében? - kérdezte a megboldogult Bivaly.

S a félszemű Gracs megmondta a véleményét:

- Benya keveset beszél, de amit mond, annak van teteje. Keveset beszél, de jó lenne, ha mondana még egyet s mást.

- Hát, ha így vagyunk - kiáltott fel a megboldogult Bivaly -, akkor próbáljuk ki Tartakovszkijon!

- Próbáljuk ki Tartakovszkijon - döntött a tanács, és mindazok, akikben még egy szikrányi lelkiismeret lakozott, elpirultak e döntés hallatán. Miért pirultak el? Ezt megtudja, ha eljut majd oda, ahová én elvezetem.

Tartakovszkijt nálunk „másfél zsidónak” meg „kilenc betörés”-nek nevezték. A „másfél zsidó” név azért ragadt rája, mert egyetlenegy zsidóba se fér annyi pimaszság meg annyi pénz, amennyi Tartakovszkijba. Termetre a legmagasabb odesszai rendőrt is túlszárnyalta, súlyra pedig a legkövérebb zsidó asszonynál is többet nyomott. „Kilenc betörés”-nek pedig azért nevezték el, mert Bivaly Ljovka és társai se nem nyolc, se tíz, hanem pontosan kilenc betörést kíséreltek meg nála. Benyát, aki akkor még nem volt Király, érte az a tisztesség, hogy a „másfél zsidó” ellen a tizedik támadást végrehajtsa. Amikor Froim ezt közölte vele, csak annyit mondott: „igen”, s az ajtót becsapva maga után, távozott. Miért csapta be az ajtót? Ezt majd megtudja, ha eljut majd oda, ahová én elvezetem.

Tartakovszkijban gyilkos lélek fészkel, de közülünk való. Belőlünk származik. Vér a vérünkéből, hús a húsunkból, mintha egy anya szült volna bennünket. A fél Odessza az ő boltjaiban van alkalmazva. S mégis a saját moldovankai fajtájától szenvedett a legtöbbit. Két ízben is elrabolták váltságdíj fejében, egyszer pedig, pogromok idején, énekes halottként el is temették. A külvárosi csöcselék éppen a zsidókat verte a Bolsaja Arnautszkáján. Tartakovszkij elmenekült előlük, és a Szofjevskajaja utcán egy énekes temetési menetbe ütközött. Megkérdezte:

- Kit temetnek itt énekesekkel?

A járókelők azt válaszolták, hogy Tartakovszkijt temetik. A menet elért a külvárosi temetőhöz, ahol is a mieink géppuskát húztak elő a koporsóból, és söpörni kezdték a külvárosi csöcseléket. A „másfél zsidó” ezt nem tudhatta előre. A „másfél zsidó”-t halálos rémület fogta el. S melyik vagyonos ember nem rémült volna meg a helyében?

Bizony durva dolog volt tizedszer is megtámadni egy olyan embert, akit egyszer már eltemettek. Benya, aki akkor még nem volt Király, ezt bárki másnál jobban megértette. De hát „igen”-t mondott Gracsnak, és még aznap levelet küldött Tartakovszkijnak, amely hasonlított minden ilyenfajta levélre:

Igen tisztelt Ruvim Oszipovics! Legyen oly szíves, szombaton helyezzen az esővizes hordó alá... és így tovább, és így tovább. Abban az esetben, ha megtagadja, mint ahogy az utóbbi időben ezt már meg méltóztatott engedni magának, nagy keserőségek várnak Önre és családjára. Tisztelettel, az Ön által jól ismert Bencion Krik.

Tartakovszkij nem volt lusta, és haladéktalanul válaszolt:

Benya! Ha agyalágyult lennél, akkor úgy írnék neked, ahogy agyalágyultnak szokás. De téged nem ilyennek ismerlek, és ments Isten, hogy ilyennek ismerjelek. Úgy látszik, gyerekeskedsz. Vajon nem tudod-e, hogy az idén Argentínában olyan termés volt, hogy elárasztják vele a világot, mi pedig itt ülünk a búzáunkkal a nyakunkon... És kezemet a szívemre téve állíthatom, hogy miután az egész életemet átdolgoztam, mint egy igásló, öreg napjaimra már elegendem volt ebből a keserű kenyérből, és torkig vagyok ezekkel a kellemetlenségekkel. És mim maradt ez után az életfogytiglani fegyencmunka után? Gyomorfekély, betegségek, gondok és álmát-

lanság. Hagyj fel ezekkel az ostobaságokkal, Benya. Barátibb híved, mintsem képzeled, Ruvim Tartakovszkij.

„Másfél zsidó” megtette a magáét. Megírta a levelet. Csakhogy a posta nem juttatta el a címzetthez. Benya nem kapván választ, megharagudott. Másnap négy barátja kíséretében megjelent Tartakovszkij irodájában. Négy álarcos fiatalember pisztollyal a kezében betört a szobába.

- Fel a kezekkel! - kiáltották a pisztollyal hadonászva.

- Több hidegvért a munkánál, Szolomon - róttá meg Benya az egyiket, aki a többiekénél is jobban kiabált -, szokj le az idegeskedésről munka közben - s a halálnál fehérebb s az agyagnál sárgább alkalmazotthoz fordult.

- „Másfél zsidó” a gyárban van?

- Nincs a gyárban - válaszolt a Murgnstejn nevű segéd, aki a Jozsif névre hallgatott, és Pesze néninek, a Szeregin téri baromfiskofának volt agglegény fia.

- Végtére is ki helyettesíti itt a főnököt? - faggatták a szerencsétlen Murgnstejnt.

- Én helyettesítem - mondta a zöld fűnél zöldebb segéd.

- Akkor Isten segedelmével guberáld elő a pénztárt! - parancsolt rá Benya, és megkezdődött a háromfelvonásos opera.

Az ideges Szolomon bőröndbe gyömöszölte a pénzt, az értékpapírokat, az órákat és ezüst-monogramokat; a megboldogult Jozsif felemelt kézzel állt előtte, és eközben Benya történeteket mesélt a zsidó nép életéből.

- Ha már megjátssza a Rothschildot - mondotta Benya Tartakovszkijról szólva -, hát akkor égesse el a tűz. Magyarázd meg nekem, Murgnstejn, mint jó barátodnak: a gazdád kapott tőlem egy üzleti levelet, hát miért nem váltott egy ötkopejkás villamosjegyet, és miért nem látogatott meg a lakásomon, s miért nem ült le velem családi körben egy stampedli vodka mellé, egy harapásra, amit Isten adott? Vajon mi gátolta meg abban, hogy kiöntse előttem a lelkét? „Benya - mondhatta volna -, így és így, itt van az üzleti mérlegem, adj egypár nap haladékot, hadd vegyek lélegzetet, hagyj egy kis szabad kezét.” Mit válaszoltam volna? A disznó a disznóval nem találkozik, de ember az emberrel mindig találkozik. Megértettél engem, Murgnstejn?

- Megértettem - válaszolta Murgnstejn, de hazudott, mert sehogy se értette, hogy a köztisztviselőben álló, gazdag, első polgár „másfél zsidó” miért ült volna villamosra, hogy együtt falatozzék Mendel Krik fuvaros családjával.

Ezalatt pedig a szerencsétlenség, mint valami hajnali koldus, ott ólálkodott az ablak előtt. A szerencsétlenség zajongva tört be az irodahelyiségbe. Bár ez alkalommal a zsidó Szavka Bucisz képét öltötte magára, de olyan részeg volt, mint egy kefekötő.

- Ho-hu-ho - kiáltott fel a zsidó Szavka -, bocsáss meg, Benya, egy kissé elkéstem! - Ott topogott és hadonászott. Aztán lőtt, és a golyó Murgnstejn hasába fúródott.

Kellenek-e ide szavak? Volt ember, nincs ember. Él, éldegélt az ártatlan agglegény, akár a madár az ágon, és egy ostobaság vesztét okozta. Eljött egy matrózképű zsidó, és nem valami zsákbamacskába, hanem egy élő emberbe lőtt bele. Kellenek-e ide szavak?

- Olajra lépni! - kiáltott Benya, s utolsónak futott el. De elmenőben még maradt annyi ideje, hogy odaszóljon Bucisznak:

- Anyám sírjára esküszöm, Szavka, odafekszel melléje.

És most mondja meg nekem, fiatalúr, aki mások részvényeiről vágja a szelvényeket, mit tett volna maga Benya Krik helyében? Maga nem tudta volna, mit kell tenni. De ő tudta. Épp ezért lett ő a Király, mi pedig itt ülünk magával a régi zsidó temető kőkerítésén, és tenyerünkkel óvjuk arcunkat a naptól.

Pesze néni szerencsétlen fia nem halt meg azonnal. Egy órával azután, hogy kórházba vitték, Benya ott termett, kihívatta a főorvost meg az ápolónőt, és anélkül, hogy krémszínű nadrágja zsebéből kihúzta volna kezét, így szólt hozzájuk:

- Érdekem - kezdte -, hogy a beteg Jozsif Murgnstejn meggyógyuljon. Mindenesetre bemutatkozom: Bencion Krik. Kámfort, oxigénpalackot, különszobát, s mindezt szívesen, bőkezűen, ha pedig nem, akkor minden doktor, legyen bár az a filozófia doktora, három rőf földre biztosan számíthat.

Murgnstejn ennek ellenére még aznap éjjel meghalt. S a „másfél zsidó” csak ekkor kezdett úgy kiabálni, hogy egész Odessza zengett.

- Hol kezdődik a rendőrség - üvöltötte -, és hol végződik Benya?

A rendőrség ott végződik, ahol Benya kezdődik - válaszoltak neki a józan gondolkodású emberek, de Tartakovszkij nem nyugodott, és megérte azt, hogy egy zenegéppel ellátott vörös gépkocsi a Szeregyin téren eljátszotta a *Kacagj, Bajazzó*-t. A gépkocsi fényes nappal odagördült a házikó elé, amelyben Pesze néni lakott.

A gépkocsi kerekei csikorogtak, okádta a füstöt, rézveretei ragyogtak, bűzlött a benzintől, és jelzőkürtjével az áriát játszotta. A gépkocsiból kiugrott egy illető, s bement a konyhába, ahol a földes padlón a töpörödött Pesze néni vergődött. „Másfél zsidó” ott ült egy széken, és hadonászott.

- Garázda csirkefogó - kiáltott a vendég láttán -, haramia! Hogy a föld se fogadjon magába! Szép kis divatot vezettél be, élő embereket gyilkolsz.

- Mőszjő Tartakovszkij - válaszolt neki Benya Krik halkán -, immár második napja siratom a drága megboldogultat, mintha édestestvérem lett volna. De hát jól tudom, hogy maga fütyül az én fiatal könnyeimre. Szégyen, mőszjő Tartakovszkij, melyik páncélszekrénybe rejtette maga a szégyenét? Volt szíve száz nyomorult rubelt küldeni a mi boldogult Jozsifunk anyjának. A hajammal együtt az agyam is égne állt, mikor ezt a hírt meghallottam.

Benya itt szünetet tartott. Csokoládészínű zakó, krémnadrág és sötétpiros cügos cipő volt rajta.

- Tízezer rubelt azonnal - üvöltött fel -, tízezret készpénzben és nyugdíjat élete végéig, még ha százhusz évet él is! Ha pedig nem, akkor hagyjuk el ezt a helyiséget, mőszjő Tartakovszkij, és ülünk be a gépkocsimba...

Ezután sokáig szidták-szapulták egymást. A „másfél zsidó” szitkozódott Benyával. Nem voltam jelen ennél a veszekedésnél, de akik ott voltak, azok emlékeznek rá. Megegyeztek ötezer rubel készpénzben és havi ötven rubel nyugdíjban.

- Pesze néni - szólt ekkor Benya a földön fetregő, zilált öregasszonyhoz -, ha szüksége van az életemre, megkaphatja. De téved mindenki, még az Isten is. Szörnyű tévedés történt, Pesze néni. De vajon Isten részéről nem volt-e tévedés, amikor a zsidókat Oroszországba telepítette, hogy itt szenvedjék a pokol kínjait? Nem lenne jobb, ha a zsidók Svájcban laktának, ahol prima tavak, hegyi levegő és tetőtől talpig csupa francia venné őket körül? Mindenki téved,

még az Isten is. Hallgasson rám a fülével, Pesze néni. Kapott ötezer rubelt készpénzben, havonta ötven rubelt kap halála napjáig, még ha százhusz évet él is. Jozsif első osztályú temetést kap: hat ló, mint hat oroszán, két gyászkocsi koszorúkkal, a Brodskij-zsinagóga énekkara, s maga Minkyovszkij jön el, hogy elparentálja megboldogult fiát.

A temetés másnap reggel zajlott le. Erről a temetésről beszélhetnek magának a temetői koldusok. Beszélhetnek a zsinagóga sameszei, a kóserbaromfi-kereskedők, beszélhetnek az aggokháza vénasszony lakói. Ilyen temetést Odessza még nem látott, a világ meg sohasem fog látni. Ezen a napon a rendőrök cérnakesztyűt húztak. A zöld füzérekkel díszített, sarkig tárt zsinagógák villanyfényben úsztak. A gyászkocsi elé fogott fehér lovak fején fekete tollbokréta bólogatott. Hatvantagú énekkar lépdelt a gyászmenet előtt. Az énekesek kisfiúk voltak, de női hangon énekeltek. A kóserbaromfi-kereskedők zsinagógájának előljárói karon fogva vezették Pesze nénit. Az előljárók mögött haladtak a zsidó kereskedősegédek egyesületének tagjai, a zsidó kereskedősegédek mögött pedig ügyvédek, orvosdoktorok és bábaasszonyok, Pesze néni egyik oldalán a Régi vásártér baromfikofái, másik oldalán pedig narancsszínű sálba bugyolált, tisztos bugajevkai tejesasszonyok haladtak. Topogva mentek, mint a csendőrök a piros betűs ünnepnap díszszemlén. Széles csípőjükből tenger- és tejszag áradt. És mögöttük vonultak Ruvim Tartakovszkij alkalmazottai. Százan voltak vagy kétszázan, avagy kétezren? Selyemkihajtós fekete kabát volt rajtuk, lábukon vadonatúj csizma, amely úgy csikorgott, mint a zsákba gyömöszölt malac.

És most úgy szólok majd, miként az Úr szóla a Sínai-hegyen az égő csipkebokorból. Fogadjatok bé szavam a fületekbe. Mindazt, amit én láttam, a saját szememmel láttam, innen a második temető kőkerítéséről, a pösze Mojszejka meg a temetkezési irodából való Simson mellett ülve. Én láttam ezt, én Árje-Lejbe, a megboldogultak között élő büszke zsidó.

A gyászhintó a temetői zsinagóga elé gördült. A koporsót föltették az emelvényre. Pesze néni reszketett, mint egy madárfióka. A kántor kilépett a kocsiból, és rázendített a halotti énekre. Hatvan énekes kísérte énekével. S ebben a pillanatban a kanyarból egy piros gépkocsi fordult be száguldva. Eljátszotta a *Kacagj, Bajazzó-t*, és megállt. Mindenki hallgatott, mint akit letaglózta. Hallgattak a fák, az énekesek, a koldusok. A gépkocsi vörös teteje alól négy ember bújt elő, és csodálatos, sosem látott rózsákból font koszorút vitt lassú léptekkel a gyászkocsihoz. S mikor a gyászszertartás véget ért, négy ember acélvállára emelte a koporsót, s lángoló szemmel, kidüllesztett mellel megindult a zsidó kereskedősegédek egyesületének tagjaival egyetemben.

Elöl lépdelt Benya Krik, akit akkor még senki sem nevezett Királynak. Ő ért elsőnek a sírhoz, felállt a göröngyhalomra, és előrenyújtotta karját.

- Mit óhajt itt tenni, fiatalember? - futott hozzá Kaufman a temetkezési egyesülettől.

- Beszédet akarok tartani - válaszolta Benya Krik.

És beszédet tartott. Hallotta mindenki, aki hallani akarta. Hallottam én is, Árje-Lejbe, és hallotta a pösze Mojszejka, aki mellettem ült a kőkerítésen.

- Uraim és hölgyeim - kezdte Benya Krik, uraim és hölgyeim - kezdte, és a nap úgy feszült meg a feje felett, mint egy fegyveres katona az őrhelyén -, eljöttek, hogy megadják az utolsó tisztességet egy becsületes dolgozónak, aki egy fabatkáért vesztette életét. A saját nevemben és valamennyi távollevő nevében köszönöm önöknek. Uraim és hölgyeim! Mit látott a mi drága Jozsifunk életében? Egypár semmiséget látott. Mivel foglalkozott? Idegenek pénzét számolgatta. Miért pusztult el? Az egész dolgozó osztályért pusztult el. Vannak emberek, akik eleve halálra vannak ítélve, és vannak emberek, akik még el se kezdtek élni. És íme, a golyó, amely az arra ítélt mellébe repül, keresztülvágódott Jozsifon, aki egypár semmiségnél egyebet

se látott életében. Vannak emberek, akik bírják a vodkát, és vannak emberek, akik nem bírják a vodkát, de mégis isszák. Az előbbieket vigaszt találunk örömeikre és bánatukra, az utóbbiak pedig megszenvednek mindazokért, akik vodkát isznak, bár nem bírják. Éppen ezért, uraim és hölgyeim, miután a mi szegény Joszifunkért elrebegettük imánkat, megkérem önöket, kísérik el a sírjához az önök előtt ismeretlen, de már megboldogult Szavelij Buciszt.

S elmondván eme beszédet, Benya Krik lelépett a dombról. Hallgattak az emberek, hallgattak a fák meg a temetői koldusok. Két sírásó festetlen koporsót vitt a szomszédos sírhoz. A kántor dadogva befejezte az imát. Benya dobta a sírba az első lapát földet, azután Szavkához lépett. Valamennyi ügyvéd és valamennyi melltűvel ékesített dáma utánament, mint a juhok. Benya rákényszerítette a kántort, hogy Szavka felett is énekelje el a teljes halotti imát, és hatvan kórista kísérte dalát. Szavka nem is álmodott ilyen gyászszertartásról. Ezt elhiheti nekem, Árje-Lejbnak, a vénséges vén embernek.

Azt mondják, a „másfél zsidó” még aznap elhatározta, hogy visszavonul az üzlettől. Én nem voltam ott ennél. De azt, hogy se a kántor, se a kórus, se a temetkezési egyesület nem kért pénzt a temetésért, ezt én, Árje-Lejb a saját szememmel láttam. Árje-Lejb - ez az én nevem. És egyebet nem láthattam, mivel az emberek lassan elsomfordáltak Szavka sírhantjától, és szinte rohanva menekültek, akár a tűzvész elől. Kocsikon, szekereken száguldtak el, meg gyalog. Csak a piros gépkocsin érkezett négy ember távozott onnan ugyanazon a gépkocsin. A zenegép eljátszotta az indulót, a gépkocsi megremegett, és elszáguldott.

- Király - mondotta a kocsi után bámulva a pösze Mojszejka, aki a kőkerítésen a legjobb helyet elveszi tőlem.

Most már mindent tud. Most már tudja, ki ejtette ki elsőnek a „Király” szót. Mojszejka volt. Most már tudja, miért nem a félszemű Gracsot meg a veszett Kolkát nevezte így. Most már mindent tud. De mi haszna ennek, ha az orrán továbbra is pápaszem fityeg, s a lelkében ősz borong?

Wessely László fordítása

ATYA

Froim Gracs valaha nős volt. Régen volt ez, azóta eltelt vagy húsz esztendő. A felesége abban az időben leánygyermeket szült Froimnak, és belehalt a szülésbe. A kislány a Bászka nevet kapta. Anyai nagyanyja Tulcsinban, ebben a vaksi, kapzsi kisvárosban lakott. Az öregasszony nem szerette a vejét. Így beszélt róla: Froim foglalkozására nézve fuvaroskocsis, akinek hollófekete lovai vannak, de Froim lelke feketébb hollófekete lovai színénél...

Az öregasszony nem szerette a vejét, és az újszülött kislányt magához vette. Húsz évig élt az unokájával, aztán meghalt. Ekkor Bászka visszatért apjához. Mindez pedig így történt:

Szerdán, ötödikén, Froim Gracs a Dreyfuss cég raktáraiból búzát fuvarozott a kikötőbe a Kaledónia hajóra. Estére végzett a munkával, és hazaindult. A Prohorovszkaja utca sarkán Ivan Pjatyirubel kováccsal találkozott.

- Van szerencsém, Gracs - mondotta Ivan Pjatyirubel -, valami asszonyféle dörömböl a házadon.

Gracs továbbhajtott, és háza udvarán egy óriás termetű nőt pillantott meg. Hatalmas csípője s téglavörös arca volt.

- Atyuska - kiáltott fel a nő fülsiketítő basszus hangon -, már majd megvesz az ördög unalmamban! Egész nap várok itt magára... Tudja meg, hogy a nagymama meghalt Tulcsinban...

Gracs ott állt fenn a stráfszekéren, s kimeredt szemmel nézte a lányát.

- Ne forgolódj itt a lovak előtt - kiáltott rá elkeseredetten -, fogd meg a rudas zabláját, úgy látszik, meg akarod verni a lovaim!

Gracs ott állt a szekéren, és csapkodott az ostorával. Bászka megfogta a rudas zabláját, és a lovakat bevezette az istállóba. Kifogott, majd bement a konyhába, hogy szorgoskodjon. Kiteregette apja kapcáit, homokkal fényesre súrolta a kormos teáskannát, s hozzálátott, hogy a vaslábásban felmelegítse a húsgombócokat.

- Atyuska, elviselhetetlen a piszok itt magánál - mondotta Bászka, és a földön heverő bűzlő báránybőrt kidobta az ablakon. - De én véget vetek ennek a mocsoknak! - kiáltotta, majd apja elé tette a vacsorát.

Az öreg egy zománcozott teáskannából vodkát ivott, s megette a boldog gyermekkor illatát árasztó húsgombócokat. Aztán fogta az ostorát, és kiment az utcára. Bászka is utánament. Lábán cúgos férficipő volt, narancsszínű ruhát viselt, fejére feltette madarakkal teleaggatott kalapját, és kiült a ház elé a lócára. Az este ott kószált a lóca mellett, az alkonyat ragyogó szeme behullott a tengerbe a Pereszip mögött, az ég oly piros volt, akár a piros betűs nap a naptárban. A Dalnyickaja utcán már bezártak a boltok, s a banditák Joszka Szamuelszon nyilvánosháza felé kocsikáztak a Gluhaja utcán. Fényezett hintón utaztak, színes zakójukban kiöltözve, akár a kolibrimadarak. Szemük kidülledt, egyik lábuk a kocsifeljárón, előrenyújtott vasmarkukban selyempapírba burkolt virágcsokrot tartottak. Fényezett konflisaik lépésben haladtak egymás után, minden kocsiban egyetlen ember ült a szörnyű nagy virágcsokorral a kezében, és a magas bakon meredező kocsis úgy fel volt pántlikázva, akár a lakodalmas vőfélyek. Főkötős öreg zsidó asszonyok lomha tekintettel kísérték ezt a megszokott menetet, az öreg zsidó asszonyok közömbösek voltak minden iránt, csak a boltos- meg hajóácscsemeték irigyelték a moldovankai királyokat.

Kaplun Szolomoncsik, a fűszeres fia, meg Tüzér Monya, a csempész fia azok közé tartoztak, akik igyekeztek szemet hunyni mások sikerének csillogásán. Mindketten elmentek Bászka előtt, és odakacsintottak neki. Mindketten ott haladtak Bászka előtt a szerelem ízébe belekóstolt lányok ringó lépésével, összesúgtak-búgtak, és a karjukat lóbálva mutogatták, hogyan ölelnék meg Bászkat, ha óhajtáná. Bászka ezt tüstént meg is óhajtotta, mivelhogy Tulcsinból, ebből a kapzsi, vaksi kisvárosból való egyszerű leányzó volt. Nyolcvan és egynéhány kilót nyomott, de egész életét csípős nyelvű podolszki vigécek, vándor könyvárusok és erdő-kitermelő alvállalkozók társaságában töltötte, és soha életében nem látott olyan embert, amilyen Kaplun Szolomoncsik volt. Éppen ezért, ahogy meglátta, a cúgos férficipőbe bújtatott kövér lábával kaparászni kezdte a földet, és így szólt apjához:

- Atyuska - mondotta mennydörgésszerű hangján -, nézze meg ezt a fiatalurat: olyan a lába, akár egy babának, enni való kis lábak.

- Aha, Gracs úr - suttogta ekkor a mellettük ülő öreg zsidó, aki a Golubcsik névre hallgatott -, látom, gyermeke már a bokorba kívánkozik.

- Micsoda bajt hozott az Isten a fejemre - válaszolt Froim Golubcsiknak, pattintott ostorával, befordult a házba, lefeküdt, és nyugodtan elaludt, mivel nem hitt az öregnek. Nem hitt az öregnek, és mélységesen tévedett. Golubcsiknak volt igaza. Golubcsik házasságközvetítéssel foglalkozott a mi utcánkban, de éjjelenként imákat olvasott jómódú halottak felett, és az életről mindent tudott, amit csak tudni lehetett. Froim Gracsnak nem volt igaza. Golubcsiknak lett igaza.

S valóban, ettől a naptól kezdve Bászka minden estéjét a kapun kívül töltötte. Ott ült a lócán, s varrta a kelengyéjét. Mellette áldott állapotban levő asszonyok üldögéltek; hatalmas, szétterpesztett térdéről gyolcsvászonhalmazok csúsztak lefelé; az áldott állapotban levő asszonyokból csak úgy ömlött a sok letyefetye, akár a rózsaszínű tej a tavaszi legelőre kicsapott tehének tőgyéből, s közben férjük megjött a munkából, egyik a másik után. A pergő nyelvű asszonyok férjei kifacsarták göndör szakállukat a vízcsap alatt, majd púpos öregasszonyoknak adták át helyüket. Az öregasszonyok teknőben pufók csecsemőket fűrésztöttek, megpaskolták unokáik fénylő fenekét, aztán rongyos, régi szoknyaikba csavarták őket. A Tulcsinból való Bászka így ismerte meg Moldovanka, a mi bőkezű anyánk életét, a szopós csecsemőkkel, a száradó rongyokkal, nászéjszakákkal, külvárosi eleganciával és bakás fáradhatatlansággal teli életét. A fiatal lány is ilyen életre vágyott, ám megtudta, hogy a félszemű Froim leánya nem számíthat méltó partira. Ekkor atyját nem nevezte többé atyjának.

- Vörös tolvaj - kiáltott rá esténként -, vörös tolvaj, jöjjön, egyen...!

És ez így tartott mindaddig, amíg Bászka meg nem varrta a fél tucat hálóingét és a csipkével szegett fél tucat bugyiját. Mikor befejezte a csipkeszegélyek felvarrását, hangjára nem hasonlító vékony hangon elsírta magát, és könnyein keresztül így szólt a rendíthetetlen Gracsnak:

- Minden lány - vetette szemére - megtalálja örömét az életben, csak egyedül én élek úgy, mint egy éjjeliőr az idegen raktárban. Vagy tesz velem valamit, atyuska, vagy véget vetek az életemnek.

Gracs végighallgatta a lányát, utána felhúzta vászoncsizmáját, s másnap beállított Kaplun fűszereshez a Privoznaja téren.

Kaplun boltja felett aranycégér ragyogott. Ez volt a Privoznaja tér legelőkelőbb üzlete. Sok-sok tenger és a számunkra ismeretlen, gyönyörű élet illatozott ebben a boltban. Az inas egy öntözőkannából az üzlet hűvös mélyét locsolta, és egy nótát dúdolt, amelyet csak felnőtteknek

illik dúdolni. A tulajdonos fia, Szolomoncsik ott állt a pult mögött; a pulton Görögországból érkezett olajbogyók, marseille-i olívaolaj, babkávé, lisszaboni malagabor, a Philippe et Canot cég szardíniája meg cayenne-i bors tornyosult. Maga Kaplun mellényben üldögélt egy üvegfallal elkerített helyiségben, sütkérezett a napon és görögdinnyét evett, vörös bélű görögdinnyét fekete maggal, pajzán kínai lányok szemére hasonlító ferde, fekete maggal. Kaplun pocakja a napsütötte asztalon feküdt, és a nap semmit se tehetett vele. Amikor azonban a fűszeres megpillantotta a vászoncsizmás Gracsot, elsápadt.

- Jó napot kívánok, mőszió Gracs - mondotta, és hátrább tolt a székét. - Golubcsik már figyelmeztetett, hogy meg fog látogatni, elő is készítettem a maga számára egy font teát, ez valami ritkaság...

S beszélni kezdett az újfajta teáról, amelyet holland hajók szállítottak Odesszába. Gracs türelmesen hallgatta, de a végén szavába vágott, mivelhogy egyszerű, furfang híján levő ember volt.

- Egyszerű ember vagyok, furfang híján - mondotta Froim -, lovaim mellett töltöm napjaim, és üzöm a mesterségem. Bászkaival új fehérműt s egynéhány öreg garast adok. De én is ott vagyok Bászka mögött, és akinek ez kevés, azt égesse el a tűz.

- Miért égnénk el? - válaszolt hadarva Kaplun, s megsimogatta a fuvaroskocsis kezét. - Nem kellene nekem az ilyen szavak, mőszió Gracs, hiszen maga olyan ember, aki segíthet egy másik emberen, de egyben olyan ember is, aki megbánthat egy másik embert, s hogy nem maga a krakkói rabbi,⁴ hát én sem Moses Montefiore unokahúgával álltam a hüpe alatt,⁵ de hát... de hát itt van madame Kaplun, madame Kaplun nagyszerű dáma, akin még az Isten sem ismeri ki magát, hogy mit akar.

- De én tudom - vágott a boltos szavába Gracs szörnyűséges nyugalommal -, de én tudom, hogy Szolomoncsik akarja Bászka; csak madame Kaplun nem akar engem.

- Igen, nem akarom magát - kiáltott fel ekkor madame Kaplun, aki ott hallgatózott az ajtó mögött, és most belépett az üvegfallal elkerített helyiségbe, csak úgy tüzelt, keble csak úgy hullámzott -, nem akarom magát, Gracs, mint ahogy az ember nem akarja a halált; éppannyira nem kívánom, mint ahogy egy eladó lány nem kívánhat pattanásokat a fejére. Ne felejtse el, hogy megboldogult nagypapám fűszeres volt, megboldogult atyuskám fűszeres volt, és nekünk ragaszkodnunk kell a brancsunkhoz!

- Hát csak ragaszkodjanak a brancsukhoz - válaszolt Gracs a tüzes madame Kaplunnak, és fogta magát és hazament.

Otthon már várta a narancsszínű ruhába kiöltözött Bászka, de az öreg rá se nézett, báránnyőr bundáját leterítette a stráfkocsi alá, lefeküdt, és aludt mindaddig, amíg Bászka hatalmas keze ki nem vágta a kocsi alól.

- Vörös tolvaj - suttozta a lány reá egyáltalán nem jellemző suttozással -, miért kell nekem elviselnem a maga kocsismodorát, és miért hallgat, mint a csuka, maga vörös tolvaj?

⁴ Krakkó korábban tudós rabbijairól és zsidó értelmiségéről volt híres, mely a várost a zsidó kultúra központjává tette.

⁵ Moses Montefiore (1784-1885) gazdag és jótékonykodásáról híres angol zsidó, aki fellépett az oroszországi zsidók védelmében, és egyik alapítója volt a palesztinai zsidó településeknek. A chupe vagy chupa: négy oszlopon nyugvó baldachin, amely alatt az esketéseket végzik.

- Bászka - jelentette ki ekkor Gracs szörnyűséges nyugalommal -, Szolomoncsik akar téged, de madame Kaplun nem akar engem, fűszerest keresnek.

S megigazítván a bundát az öreg, ismét a stráfkocsi alá bújt, Bászka pedig eltűnt az udvarról...

Mindez szombaton, munkaszüneti napon történt. Az alkonyat bíborszeme végigtapogatta a földet, és estefelé Gracsba ütközött, aki ott horkolt stráfszekere alatt. Egy elszánt sugár lángoló szemrehányással belekapaszkodott az alvóba, és kivitte a Dalnyickaja utcába, amely úgy porzott és csillogott, mint zöld rozsvetés a szélben. Tatárok ballagtak a Dalnyickaja utcán felfelé, tatárok meg törökök mulláik kíséretében. Mekkából, zarándokútról tértek hazafelé, az orenburgi sztyeppekre meg a Kaukázuson túlra. A hajó elhozta őket Odesszáig, s most a kikötőből a Kozák Ljubka néven ismert Ljubka Snejvejsz vendégfogadójához tartottak. Mervev, csíkos kaftánok álltak a tatárokon, és a puszták bronz verejtékével öntötték el az úttestet. A fejükön fehér törülköző tekerőzött, ez jelentette, hogy viselője meghajolt a próféta hamvai előtt. A zarándokok elérték a sarkot, és befordultak Ljubka udvarába, de nem tudtak bemenni, mert a kapunál nagy tömeg verődött össze. Ljubka Snejvejsz, bugyellárisal az oldalán, épp egy részeg parasztot püfölt, és taszigálta kifelé a kocsútra. Ökölbe szorított kézzel ütötte az arcát, mint egy dobot, másik kezével pedig fogta, nehogy elessen. Vékony sugarakban csorgott a vér a férfi foga közül és a füle mögül, töprengve nézte Ljubkát, mintha most látná először, aztán lerogyott az utca kövezetére, és elaludt. Ljubka még egyet taszított rajta lábával, aztán visszatért vendégfogadójába. Jevzel, a portása bezárta mögötte a kaput, és magához intette Froim Gracsot, aki éppen arra ment.

- Van szerencsém, Gracs, ha valami érdekeset akar látni az életből, akkor jöjjön be hozzánk az udvarra, itt van mit nevetni.

S a portás Gracsot a falhoz vezette, ahol az előző napon érkezett zarándokok üldögéltek. Egy zöld turbános öreg török, aki oly könnyű és zöld volt, mint egy falevél, a fűvön feküdt. Gyöngyöző verejték lepte el, nehezen lélegzett, és forgott a szeme.

- Látja - mondotta Jevzel, és kopott kabátján megigazította az érdemrendjét. - Látja, igazi dráma a *Török nyavalya* című operából. Az öreg a végét járja, de orvost nem szabad hozzá hívni, mert azt, aki a Mohamed istenétől hazafelé vezető úton fejezi be életét, azt náluk a legboldogabb és a leggazdagabb embernek tekintik. Halvas - kiáltott Jevzel a haldoklóra, és felkacagott -, itt a doktor és meggyógyít...

A török gyermekes félelemmel és gyűlölettel végignézett a portáson, és elfordult. Ekkor az önelégült Jevzel elvezette Gracsot az udvar másik végében lévő borospincéhez. A borospincében már égtek a lámpák, játszott a zene. Piszkos szakállú öreg zsidók román meg zsidó dalokat húztak. Mendel Krik az asztalnál ült, zöld pohárból borozgatott, és elmesélte, hogyan hagyták helyben saját fiai, Benya, az idősebb, meg Ljovka, a fiatalabb. Rekedt, öreges hangon üvöltötte történetét, mutogatta szétmorzsolts fogát, és engedte, hogy tapogassák hasán a sebeket. Porcelán arcú volhíniai csodarabbik álltak a széke mögött, és elképedve hallgatták Mendel Krik dicsekvését. Csodálkoztak mindazon, amit hallottak, és Gracs ezért megvetette őket.

- Vén hencegő - dünnyögte Mendelre célozva, s bort rendelt.

Aztán Froim magához hívta Kozák Ljubkát. A gazdasszony éppen az ajtóban állt, káromkodott és vodkát ivott.

- Beszélj! - kiáltott Froimnak, és vadul rábandzsított.

- Madame Ljubka - válaszolt neki Froim, és leültette maga mellé -, maga okos asszony, s úgy jöttem magához, mint az édesanyámhoz. Számítok magára, madame Ljubka, az Isten után maga jön elsőnek.

- Beszélj! - kiáltotta Ljubka, végigszaladt a pincehelyiségen, majd visszatért a helyére.

És Gracs beszélt:

- A gyarmatokon - mondotta - a németeknek gazdag búzatermésük van, Konstantinápolyban pedig a fűszerárut féláron adják. Konstantinápolyban egy pud olajbogyót három rubelért vásárolnak fel, itt pedig harminc kopejkáért adják el fontját... A fűszerezésekre jó világ jár, madame Ljubka, a fűszerezések zsíros gondtalanságban élnek napjaikat, és ha finom kézzel közeledünk hozzájuk, akkor megcsinálhatjuk a szerencsénket... De egyedül maradtam a munkámban, megboldogult Bivaly Ljova meghalt, sehonnan se számíthatok segítségre, egymagam vagyok, ahogy az Isten lehet az égben...

- Hát Benya Krik? - mondotta ekkor Ljubka. - Már kipróbáltad Tartakovszkijon, miért ne felelne meg neked Benya Krik?

- Benya Krik? - ismételte meg Gracs elképedve. - S úgy hiszem, méghozzá nőtlen.

- Nőtlen - mondotta Ljubka. - Hozd össze Bászkaival, adjál pénzt neki, csinálj embert belőle.

- Benya Krik - visszhangozta az öreg, mint valami távoli visszhang -, rá nem is gondoltam...

Felállt motyogva, dadogva. Ljubka előreszaladt, Froim pedig a nyomában baktatott. Végigmentek az udvaron, és felmentek az első emeletre. Az emeleten laktak azok a lányok, akiket Ljubka az utasok számára tartogatott.

- A mi vőlegényünk Katyusánál van - mondotta Ljubka Gracsnak -, várj meg itt a folyosón - s az asszony bement az utolsó szobába, oda, ahol Benya Krik a Katyusa nevű nővel feküdt.

- Már eleget csurgattad itt a nyálad - mondta Ljubka a fiatalembernek -, előbb alapozd meg az életed valamilyen módon, Benya, utána majd csurgathatsz a nyálad... Froim Gracs keres téged, egy munkára való embert keres, és nem talál...

És elmondott mindent, amit Bászkaáról meg a félszemű Gracs dolgairól tudott.

- Megfontolom - válaszolt Benya, és Katyusa meztelen combját betakarta a lepedővel. - Megfontolom, az öreg várjon meg.

- Várd itt meg - mondta Ljubka Froimnak, aki a folyosón álldogált -, várd itt meg, most fontolgatja.

Ljubka egy széket tolt oda Froimnak, aki elmerült a véghetetlen várakozásban. Ott várt türelemmel, akár a paraszt a hivatalok előszobájában. A fal mögött Katyusa nyögdecselt és kacarászott. Az öreg két óra hosszat szendergett bezárt ajtaja előtt, két órát, de lehet, hogy többet. Az este már régen éjjelbe hajolt, az ég elfeketedett, és tejútja arannyal, ragyogással és hűvösséggel telt meg. Ljubka borospincéjét már bezárták, a részek mint a törött bútorok heverésztek szerte az udvaron, és a zöld turbános öreg mulla éjfélét meghalt. Aztán a tenger felől zenész szállt, az angol hajókról trombita és kürt zenéje szólt. A tenger felől jött, majd elhallgatott, de Katyusa, az alapos Katyusa csak egyre hevítette Benya Krik számára a maga kipingált, a maga orosz, pirosposztagás paradicsomát. Nyögdecselt az ajtó mögött, és kacarászott. Az öreg Froim ott ült mozdulatlanul a lány ajtaja előtt, ott várakozott éjfél után egy óráig, és aztán bekopogott.

- Te ember - mondotta -, csak tán nem gúnyolódsz itt velem?

Ekkor Benya végre kinyitotta Katyusa szobájának ajtaját.

- Möszejő Gracs - mondotta zavartan, ragyogó arccal, egy lepedőbe burkolózva. - Amikor még fiatalok vagyunk, azt hisszük, hogy a nő áru, pedig csupán szalma, amely minden semmiségtől lángot fog.

Aztán felöltözött, megigazította Katyusa ágycsészéjét, felrázta váncosát, és az öreg kíséretében elhagyta a házat. Sétálva értek el az orosz temetőig, és ott a temetőnél találkoztak az érdekeik. Benya Krik meg a félszemű Gracs, a dicsőséges betörő megegyeztek, hogy Bászka háromezer rubel hozományt visz jövőre férjének,⁶ két telivér lovat meg egy gyöngy nyakéket. Megegyeztek még abban is, hogy Kaplun köteles kétezer rubelt lefizetni Benyának, Bászka vőlegényének. A Privoznaja téri Kaplun elmarasztaltatott a családi büszkeség bűnében - ez a Kaplun, aki meggazdagodott a konstantinápolyi olajbogyókon, nem kegyelmezett meg Bászka első szerelmének, és épp ezért Benya Krik vállalta, hogy Kaplunon behajtja a kétezer rubelt.

- Ezt magamra vállalom, atyuska - mondotta jövőre apósának -, Isten segítségével megbüntetjük valamennyi fűszerest...

Ezt hajnal felé jelentette ki, amikor az éjszaka már tűnőfélben volt, és most egy új történet kezdődik, a Kaplun cég bukásának, lassú pusztulásának története, tűzvészekről meg éjjeli lövöldözésekről szóló történet. És mindez - a kevély Kaplun sorsa meg Bászka leányzó sorsa -, mindez azon az éjjelen dőlt el, amikor a leány apja meg a váratlan vőlegény ott sétálgatott az orosz temető mentén. Ekkor cipelték a legények a lányokat a kerítés mögé, és ekkor cuppantak a csókok a sírok márványlapjain.

Wessely László fordítása

⁶ A Király című elbeszélésben Benyakrik Ciljét, Ejhbojm lányát veszi feleségül, és mint a Babelről megjelent első tanulmánygyűjteményben 1928-ban rosszállóan megjegyezték, az író sehol sem gondoskodik a „válsárról”.

KOZÁK LJUBKA

Snejvejsz Ljubka háza a Dalnyickaja és a Balkovszkaja utca sarkán állott, a Moldovankán. Volt ebben a házban borospince, vendégfogadó, zab- és takarmánybolt, mindenféle bódé, no meg galambdúc száz pár krjukovi és nyikolajevi galambbal. Minden bolt és még az odesszai kőbányák negyvenhatos számú telepe is Ljubka Snejvejsz, más néven a Kozák Ljubka tulajdona, csak a galambdúc a portás Jevzelé, az érdemdús obsitos katonáé. Vasárnaponként Jevzel kiáll a vadászorra, ott árulja galambjait a városi hivatalnokoknak meg a környékbeli gyerkőcöknek. A portáson kívül Ljubka házában lakik még Pesze-Mindl, egy személyben szakácsnő és kerítőnő, meg Cudecskisz üzletvezető, egy apró kis zsidó, aki természetére meg szakállára nézvést dicső moldovankai rabbinkra, Ben Zehárjéra hasonlít. Erről a Cudecskiszről sok történetet ismerek. Az első közülük arról szól, hogyan lett Cudecskisz üzletvezető Ljubka Snejvejsz, más néven Kozák Ljubka vendégfogadójában.

Vagy jó tíz éve annak, hogy Cudecskisz, aki akkoriban ügynökösködött, egy lóhajtásos cséplőgépet közvetített egy vidéki földbirtokosnak, s este elvitte Ljubkához, hogy megigyak az áldomást. A vevőnek hosszú bajsza volt, sőt bajuszkötője is, lábán lakkcsizma. Pesze-Mindl zsidó töltött halat szolgált fel neki, majd kerített hozzá egy jóképű leányzót, aki Nasztya névre hallgatott. A földbirtokos vele töltötte az éjszakát, és reggel Jevzel rázta fel Cudecskisz, aki ott aludt összekuporodva Ljubka küszöbe előtt.

- Tegnap itt azzal dicsekedett, hogy a földbirtokos cséplőgépet vett magától - kezdte Jevzel a mondókáját. - Hát vegye tudomásul, a maga üzletfele csak meghált, és a reggelt be sem várva kerekelt oldott, mint valami utolsó csirkefogó. Maga meg szélhámos, ez látni való. Így hát szurkoljon most le két rubelt a vacsoráért, négy rubelt meg a leányzóért. Látszik, maga is dörzsölt vénember lehet...

Cudecskisz azonban nem fizetett. Erre Jevzel betuszkolta Ljubka szobájába, és rázárta az ajtót.

- Itt maradsz - szólta a portás -, amíg Ljubka meg nem jön a kőbányából, és Isten segítségével ki nem tapossa a lelked. Ámen.

- Haramia! - kiáltott Cudecskisz a katonának, és körülnézett az új szobában. - Máshoz sem értesz, csak a galambjaidhoz, te haramia, én pedig hiszek Istenben, kivezet engem innen, mint ahogy a zsidókat kivezette először Egyiptomból, aztán meg a pusztából...

A kis ügynök még sok mindent mondott volna az obsitosnak, de az zsebre vágta a kulcsot, és csizmájával kopogva ment a dolga után. Cudecskisz megfordult, és az ablaknál Pesze-Mindlt pillantotta meg, aki a *Báál-Sém csodái és szíve* című könyvet olvasta.⁷ Ott olvasta az aranszegélyű haszid könyvet, míg lábával egy tölgyfa bölcsőt ringatott. Ebben a bölcsőben feküdt Ljubka fia, Davidka, és bömbölt.

- Látom, szép kis rend van ezen a fegyenctelepen - fordult Cudecskisz Pesze-Mindlhez -, itt fekszik ez a gyerek, majd megszakad a sírástól, szinte szánalom nézni, s maga, kövér asszony,

⁷ Ez a haszidok körében népszerű könyv Eliézer rabbi életéről szóló legendákat, hagyományozásokat tartalmaz. Itt Izraelben Eliézer Báál-Sémről, a haszidizmus megalapítójáról van szó (l. a Sábész Náhmu című elbeszélés jegyzetét), aki Best rövidítéssel írta alá a nevét. Maga a Báál-Sém vagy Báál-Sém-Tov isteni névvel rendelkezőt jelent, ezzel a névvel illették a középkortól azokat a bölcseket, akiknek titkos isteni jelet és ezért csodatevő képességeket tulajdonítottak.

itt üldögél, meg se moccan, akár egy mohalepte kő a rengetegben, és nem tudja megszoptatni...

- Szoptassa meg maga - válaszolta Pesze-Mindl, anélkül hogy szemét felemelte volna a könyvről -, ha elfogadja a maga mellét, vén szélhámos. Nagy fiú már ez, de csak az anyukája tejét akarja, anyukája pedig egész nap a kőbányáiban nyargalász, zsidókkal teázgat a Medve kocsmában, csempészáru után szaladgál a kikötőben, s annyit sem törődik a fiával, mint a tavalyi hóval.

- Igen - folytatta magában motyogva a kis ügynök -, itt aztán a fáraó kezébe kerültél, Cudecskisz.⁸ - Odalépett a keletre néző falhoz, elmormolta az egész reggeli imádságot, sőt még meg is toldta, aztán kezébe vette a síró gyereket. Davidka értetlenül nézett rá, kalimpált csecsemőverejtékben úszó, piros kis lábával, az öreg meg fel s alá járt a szobában, testét himbálva, mint valami imádkozó csodarabbi, s egy végtelen nótát dudorászott.

- A-a-a - dalolta. - Minden gyereknek cucli, a mi Davidkánknak pedig kalács, hogy éjjel-nappal aludjon. A-a-a, minden gyereknek ököl...

Cudecskisz megmutatta szürke szőrrel benőtt öklét Ljubka fiának, s addig ismételte a cucliról meg a kalácsról szóló dalt, amíg a gyerek el nem aludt, s amíg a nap fel nem hágott a ragyogó ég delelőjére. Felhágott az ég közepére, és megremegett, mint a rekkenő hőségtől elernyedtt légy. A Nyerebajszkból és Tatarkából való vad parasztok, akik ott tanyáztak Ljubka vendégfogadójának udvarán, szekerek alá másztak, és vad, önfeledt álomba merültek, egy részeg mesterember kiment a kapu elé, eldobta gyaluját meg fűrészét, lehuppant a földre, lehuppant, s horkolásba fogott ott ország-világ előtt az aranyos legyekkel és kék villámokkal teli júliusi napon. Nem messze tőle, a hűvösön, rancos, német telepések üldögéltek; ezek bort szállítottak Ljubkának a besszarábiai határról. Pipára gyújtottak, s görbe csibukjuk füstje egybeolvadt borotvátlan, öreges orcájuk ezüstös borostájával. A nap úgy függött az égen, mint a szomjas kutya rózsaszín nyelve, az óriási tenger ott hömpölygött a Pereszipen túl, a messzeségben,⁹ s távoli hajók árbocai ringtak az odesszai öböl smaragdszínű vizén. A nap díszes bástyatoronyban ült, majd az este felé suhant ringatózva, és Ljubka csak jóval négy óra után tért meg a városból, hogy találkozzon az estével. Kehe, nagy hasú, bozontos sörényű kis lovon érkezett. Egy vastag lábú, kartoninges szolgálgeány nyitott neki kaput, Jevzel megfogta a ló zabláját, és ekkor Cudecskisz odakiáltott Ljubkának tömlőcéből:

- Mély tisztelem, madame Snejvejsz, és jó napot, lám, három évig odajárt üzleti ügyben, és itt hagyta karomon az éhes gyerekét...

- Pofa be - vetette oda Ljubka az öregnek. - Kuss! - s leszállt a nyeregből. - Ki az az alak, aki a száját tátja az ablakomban?

- Cudecskisz, ez a minden hájjal megkent öregember - válaszolt az érdemdús obsitos a gazdasszonynak, s nekiállt, hogy elmondja Ljubkának az egész történetet a földbirtokossal, de nem tudta befejezni, mert az ügynök félbeszakította, és torkaszakadtából visítani kezdett.

- Micsoda pimaszság - üvöltötte, s földhöz csapta a sapkáját -, micsoda pimaszság egy idegen embernek odadobni a saját gyerekét s aztán három évre eltűnni!... Jöjjön, adjon már neki cicit.

- Megyek már, megyek, megállj, te szélhámos - mormogta Ljubka, s a lépcsőhöz futott. Belépett a szobába, s poros blúzából elővette mellét.

⁸ Az ügynök a zsidók egyiptomi fogságáról szóló bibliai elbeszélésre utal.

⁹ A Pereszip odesszai kikötői kerület.

A gyerek feléje nyúlt, bekapta szörnyű nagy mellbimbóját, de tejet nem tudott szívni belőle. Az anya homlokán kidagadtak az erek. Cudecskisz pedig bojtos sapkáját rázva így szólt hozzá:

- Mindent magának akar megkaparintani, maga mohó Ljubka, csak úgy húzza magához az egész világot, akár a gyerekek a kenyérmorzsával teli abroszt; magának akarja az elsőnek learatott búzát és az elsőnek leszüretelt szőlőt; napsugárban sült fehér kenyeret akar, közben pedig a kisgyermek, ez a gyermek, aki olyan, mint egy csillag, itt fonnyadoz tej nélkül.

- Kinek jut eszébe a tej - kiáltott fel Ljubka, miközben elfordult, s megnyomogatta mellét -, amikor ma a Plutarkhosz kikötött az öbölben, s nekem tizenöt versztát kellett lovagolnom ebben a hőségben?... De ne fújja már mindig ugyanazt a nótát, vén zsidó, inkább adj meg a hat rubelt...

De Cudecskisz ismét megtagadta a fizetést. Felgyűrte kabátja ujját, és sovány, mocskos könyökét Ljubka szájába tuszkolta.

- Fulladj meg, te fegyháztöltelék - mondotta, s a sarokba köpött.

Ljubka egy darabig a szájában tartotta az idegen könyököt, aztán kivette; kulcsra zárta az ajtót, és kiment az udvarra. Ott már várt rá mister Trotturn, aki egy vörös húsból vésett oszlopra hasonlított. Mister Trotturn a Plutarkhosz első gépésze volt. Két matrózzal jött el Ljubkához, egyikük angol volt, a másik maláji. Így, hármásban cipelték az udvarra a Port Saidból szállított csempészárut. Ládájuk nehéz volt, a földre ejtették. Japán selyembe bugyolált szivarok gurultak ki belőle. Egy csomó lány szaladt össze a láda köré, két ringó testű cigánylány karperecét csörgetve egészen közel somfordált.

- El innét, nyavalyások! - kiáltott rájuk Ljubka, s a tengerészeket az akácfa árnyékába vezette.

Ott asztalhoz ültek, Jevzel bort szolgált fel, és mister Trotturn kitergette áruját. A bálából szivart, finom selymet, kokaint, reszelőket, Virginia állambeli szüzdohányt és Hiosz szigetéről származó fekete bort szedett elő. Minden egyes árunak megvolt a maga ára, minden egyes megállapodásra napsugár- és poloskaszagú besszarábiai borral ittak áldomást. Az alkonyat beszökött az udvarra, s úgy suhant végig rajta, mint esti hullám a széles folyón. Az elámult részeg maláji ujjával megérintette Ljubka mellét. Előbb csak egy ujjal, aztán egymás után mindegyik ujjával. Sárga, gyengéd szeme úgy függött az asztal felett, mint a papírlampionok a kínai utcán; alig hallható dalba kezdett, s aztán, alighogy Ljubka ökle megérintette, a földre esett.

- Szép kis úriember, mondhatom - mondta róla Ljubka mister Trotturnnek -, az utolsó csepp tejem is elvész ettől a malájitól. Az a zsidó meg ott szinte majd megevett a tejem miatt.

Cudecskisz felé mutatott, aki az ablakban állt, és a zokniját mosta. Egy apró kis lámpa kormolt Cudecskisz mellett a szobában, sziszegett és tajtékzott a burája. Az öreg ügynök kihajolt az ablakon, és mint aki érzi, hogy róla van szó, elkeseredve kiáltozni kezdett:

- Hé, emberek, segítség! - kiáltotta, és integetett.

- Pofa be! - kacagott fel Ljubka. - Kuss!

Egy követ dobott az öreg felé, de nem találta el. Erre egy üres borospalackot kapott fel, de mister Trotturn, az első gépész, kivette kezéből az üveget, célzott, és betalált a nyitott ablakon.

- Miss Ljubka - kezdte az első gépész, felállt, és rendbe szedte maga alatt imbolygó lábát -, igen sok arra érdemes ember keres fel, miss Ljubka, mind áruért jön, de senkinek sem adom,

se mister Kuninzonnak, se mister Batnak, se mister Kupcsiknak, senkinek magán kívül, mivelhogy magával jólesik elbeszélgetnem, miss Ljubka...

S miután már elég erősnek érezte magát ingatag lábain, vállon ragadta matrózait, az angolt is meg a malájit is, és tánra perdült velük a lassan hűvösödő udvaron. A Plutarkhosz fedélzetéről jövő matrózok mély értelmű csendben táncoltak. A láthatár peremére gördülő narancsszínű csillag tágra nyílt szemmel nézte őket. Aztán megkapták a pénzüket; és kart karba öltve kimentek az utcára, imbolyogva, akárcsak a függőlámpa a hajón. Az utcáról látták a tengert, az odesszai öböl fekete vizét, az elmerülő árbocok apró, játékszerű lobogóit s a végtelen távlatokban felcsillanó, átható tüzeket. Ljubka egészen az utca kereszteződéséig kísérté táncoló vendégeit. Aztán ott maradt egyedül a néptelen utcán, felnevetett a gondolatától, és hazatért. Az álmos szemű, kartoninges legény bezárta mögötte a kaput. Jevzel átadta a gazdasszonynak a napi bevételt, s Ljubka megindult szobájába, hogy lefeküdjék. Ott bóbiskolt Pesze-Mindl, a kerítőnő, s Cudecskisz meztelen lábával ringatta a tölgyfa bölcsőt.

- Így meggyötörni bennünket, Ljubka, nincs magában egy szemernyi tisztesség - mondta, s kiemelte a gyermeket a bölcsőből. - Nos, tanuljon tőlem, elvetemült anya...

Egy apró kis fésűt tett Ljubka mellére, s a kisgyereket az anyja mellé fektette az ágyba; a gyermek az anyjához húzódott, de megszurta magát a fésűvel, és sírva fakadt. Erre az öreg egy cuclit adott a szájába, de Davidka elfordult a cuclitól.

- Mit búbajoskodik itt velem, vén kujon? - dűnnyögte Ljubka már félig álomban.

- Hallgasson, elvetemült anya! - válaszolt neki Cudecskisz. - Hallgasson és tanuljon, hogy a fene vinné el magát!...

A gyerek megint megszurta magát a fésűvel, tétovázva bekapta a cuclit, és szopni kezdett.

- Lám - mondta Cudecskisz, és felnevetett -, elválasztottam a gyereket, tőlem tanulhat, hogy a fene vinné el.

Davidka ott feküdt a bölcsőben, szívta a cuclit, és boldogan csurgatta nyálát. Ljubka felébredt, kinyitotta a szemét, majd ismét lezárta. Meglátta fiát és a szobája ablakán besurranó holdat. A hold úgy ugrált a fekete fellegek közt, mint egy eltévedt boci.

- No, jól van - mondta Ljubka -, nyisd ki az ajtót Cudecskisznek, Pesze-Mindl, holnap meg csak jöjjön el, kap egy font amerikai dohányt...

Másnap Cudecskisz el is jött az egy font virginiai szűzdohányért, meg is kapta, kapott még ráadásul egy negyed font teát is. S egy hét múlva, amikor eljöttem Jevzelhez, hogy galambot vegyek, Ljubka udvarán megpillantottam az új üzletvezetőt. Éppoly piciny volt, mint Ben Zehárje, a mi rabbink. Cudecskisz volt az új üzletvezető. Tizenöt évet töltött el ebben az állásban, és ez alatt az idő alatt sok históriát tudtam meg róla, s ha lehet, szép sorjában el is mondom őket, mivelhogy ezek igen érdekes históriák.

Wessely László fordítása

Az Odesszai történetek körül

IGAZSÁG, ZÁRÓJELBEN

Először Benya Krikkel gyűlt meg a bajom, másodjára Kozák Ljubkával. Van maguknak fogalmuk arról, hogy mit jelent ez? Érzik a szavak súlyát? Mintha egyenest a halálba vinne az ember útja, már igazán csak Szerjozska Utocskin hiányzik hozzá,¹⁰ az a megszállott automobilozó. De vele szerencsére nem volt találkozásom, azért is vagyok életben. Ez a veres üstökű, savószemű Utocskin fenyegető bronzkolosszusként mered Odessza fölé. És előbb-utóbb mindenki odakerül bronzlába alá - akarom mondani, a kerekei közé.

...De hát az elbeszéléssel sohasem szabad mellékutcába kanyarodni. Még ha mindjárt akác és gesztenye virágozik azokban a mellékutcákban, akkor sem. Egyszóval: térjünk rá előbb Benyára, aztán Ljubkára, s azzal fejezzük is be. És akkor mindenki azt mondja rá: ott a pont, ahol lennie kell.

...Felhajtó lettem. Felhajtó lettem Odesszában, új hajtásokat engedtem, kilombosodtam... Hanem aztán az új hajtások terhe lehúzott a nyomorúságba. Hogy hol van itt a fenéség? Megmondom én: a konkurenciában. Máskülönbem nem hánytorgatnám én az igazságot. Nincs énnekem szakmám. Mi marad akkor nekem? A levegő. A napfényben szikrázó, csillogó, de mégiscsak üres levegő. A hajtások pedig enni kérnek. És nem is egy, de hét, a feleségem a nyolcadik. Még így se hánytorgattam volna az igazságot. Nem én. Az igazság hánytorgat meg engem. Hogy miért? A konkurencia miatt.

Az a szövetkezet, amelyikről szó lesz, az *Igazság* nevet viselte. Egy rossz szót se lehet mondani róla. Vétkezne, aki rosszat mondana rá. Hatan alapították, „primo de primo”, és mindegyikük elsőrendű szakember a brancsban. A bolt dugig áruval, az őrzésre pedig kit állítottak oda posztos rendőrnek: Motyát, a Golovszkaja utcából. Kérdezem én, kell jobb alkalom? Ennél jobb alkalmat álmodni sem lehet. Különbem az üzletet az *Igazság* könyvelője ajánlotta. Tiszta üzlet, megbízható üzlet, nyugodt üzlet. Tisztára csutakoltam hát esendő testemet, és Benya szeme elé helyeztem. De a Király úgy tett, mintha észre sem venné az én frissen csutakolt testemet. Így hát megköszörültem a torkomat, és előadtam, hogy s mint:

- Ez a helyzet, Benya.

A Király falatozott éppen a teraszon. Metszett kancsóban vodka, vastag szivar, a neje nagy hassal, a hetedik hónapban vagy a nyolcadikban, meg nem tudnám mondani. És körös-körül a természet meg a vadszőlő.

- Ez a helyzet - mondom.

- Mikor? - csak ennyit kérdez.

- Ha egyszer a véleményemet kérdi, miért ne mondanám el - válaszolom erre a Királynak. - Szerintem a legjobb lenne vasárnapra virradóra. Akkor a posztos rendőr is történetesen Motya, a Golovszkaja utcából. Éppenséggel meg lehetne csinálni hétköznapi is, de mire való volna? Érdemes egy nyugodt üzletből egy nyugtalan üzletet csinálni?

Ez volt a véleményem. És a Király neje is helyeselte.

- Gyermekem - szólt akkor Benya -, te inkább menj, heveredj le egy kicsit.

¹⁰ Sz. I. Utocskin (1876-1916) odesszai származású vakmerő pilóta, a város egyik színfoltja. Szenvedélyes kerékpáros és az egyik első odesszai autótulajdonos volt. Babel itt a gázolás veszélyére céloz.

Azután lusta ujjakkal leszakította az aranygyűrűt a szivarjáról, és odafordult Froim Gracshoz:

- Mondd csak, Gracs, ráérünk szombaton, vagy van valami dolgunk?

Ennek a Froimnak megvan a magához való esze. Agyafűrt egy fickó. Lángvörös a haja, fél szeme hiányzik. És képtelen köntörfalazás nélkül felelni, ha kérdik.

- Szombatra - azt mondja - elígérkezett már, hogy benéz a hitelszövetkezetbe...

És ez a Gracs olyan képet vág, mintha ez volna minden, amit mondhat a dologról, s azt a fél szemét merőn a terasz legtávolabbi pontjára szegezi.

- Helyes - kap a szón Benya Krik -, azért majd emlékeztess szombaton Cudecskisz ajánlatára. Jegyezd elő magadnak, Gracs. Hazamehetsz, Cudecskisz - mondja nekem a Király -, szombaton estefelé valószínűleg benézek az *Igazság*-ba. Ez a válaszom, Cudecskisz, vidd magaddal, na, indulhatsz.

A Király fukaron szól, s mégis nyájasan. És ezzel tüstént az ember torkára forrasztja a szót. Én is mentem hát, végig az udvaron, ki a Goszpitalnaja utcára, és csak a Sztyepp utcán álltam meg, hogy fontolóra vegyem Benya válaszát. Latolgattam, tapogatóztam, ízlelgettem a szavait, de sehogyan se voltak ínyemre. Nem ilyen válasz kellett nekem.

- Valószínűleg - mondta a Király, miközben lusta ujjakkal az aranygyűrűt szaggatta a szivarjáról. A Király fukaron szól, mégis nyájasan. De ki fejtí meg a Király fukar válaszát? Valószínűleg: most benéz az *Igazság*-ba vagy sem? Mert az „igen” meg a „nem” között éppen ötezer rubel a különbség, a közvetítói díj. És ha nem is számítom azt a két tehenet, amelyet a saját szükségletünkre tartunk, akkor is kilenc éhes száj vár otthon. Van nekem ezután jogom kockáztatni? És ha az a könyvelő az *Igazság*-ból, miután énnálam járt, egyenest elment Buncelmanhoz is, Buncelman meg rohant Kolja Stifthez? Kolja Stift meg forrófejű, jaj, az nem sokat tétovázik. A Király válasza mozdíthatatlan kő gyanánt feküdt keresztben előttem az úton, pedig engem vadul kergetett a kilencfejű éhség. Mit csűrjem-csavarjam, fél szóval előztem meg Buncelmant. Ahogy én jövök kifelé Koljától, ő éppen igyekezett volna befelé. Csak úgy verítékezett a loholástól a nagy melegben. „Nyugalom, Buncelman - mondtam neki -, kár itten a loholásért és kár a veritékért. Ez az én asztalom, und damit Punktum, ahogy a német mondja.”

És lőn az ötödik nap.¹¹ És lőn a hatodik nap. És már a szombat is elvonult a Moldovanka utcáin. Motya pedig már ott állt a posztján, én már az ágyamban aludtam, Kolja pedig keményen dolgozott az *Igazság*-ban. Már félig megrakott ott kinn egy társzekeret, és azon igyekezett, hogy egészen telerakja. De ekkor zaj támadt az utca felől, vasráfos kerekek dörögtek; Motya, a Golovszkaja utcából, már ugrott is a távirópóznához, de még megkérdezte: „Zuhintsam?” És Kolja azt felelte: „Még ráér.” (Azt a póznát ugyanis, ha úgy hozta a sora, keresztbe lehetett zuhantani az utcán.)

Kocsi fordult be a mellékutcába, és lassú lépésben közeledett a bolthoz. Kolja megértette, hogy itt a rendőrség, és a szíve majd megszakadt a bánattól, annyira sajnálta ezt a jó kis munkát.

- Motya - szólt ki -, ha lövök, zuhan a pózna.

- Meglesz - felelt Motya.

¹¹ A Sábesz Náhmu jegyzetét.

Azzal Kolja Stift visszament a boltba, és az emberei is utána, mind. A fal mellé húzódtak, és pisztollyal a kezükben vártak. Öt szempár meg öt pisztolycső szegeződött az ajtóra, és akkor még nem számítottuk az elfürészelt távirópóznát. A fiatal fejek tele voltak türelmetlenséggel.

- Iszkolj, rendőrség - suttogta valamelyik, aki már nem tudta türtőztetni magát -, iszkolj, mert kikészítünk...

- Pofa be - mondta Benya Krik, és leszökött a galériáról. - Hol látsz te itt rendőrséget, fafejű? A Király jön, nem látod?

Nem sok kellett hozzá, és kész lett volna a katasztrófa. Benya leütötte Stiftet, és kicsavarta kezéből a pisztolyt. A galériáról záporoztak a banditák, mint a tavaszi eső. A félhomályban teljes volt a zűrzavar.

- Nofene - kiáltott föl akkor Kolka -, csak nem Benya akar megölni? Ez mégiscsak furcsa...

A Királyt életében először nézték rendőrbiztosnak. Hát nem kész röhej? Röhögtek is a banditák, csak úgy harsogott. Fölkattintották tolvajlámpáikat, és a hasukat fogták, a padlón gurultak, nem bírtak magukkal.

Csak a Király nem nevetett.

- Odesszában majd azt mondják - mondta tárgyilagos hangon -, Odesszában majd azt mondják: a Király szemet vetett a kollégája zsákmányára.

- Ilyet csak egyszer mondanának - felelte Stift. - Ilyet senki sem mondana kétszer.

- Kolja - folytatta ünnepélyesen, csendes szóval a Király -, hiszel nekem?

És most már a banditák se röhögtek. Kezükben ott villogott a tolvajlámpa, de a nevetés elillant az *Igazság* szövetkezetből.

- Király, mit kellene elhinnem?

- Elhiszed-e, Kolja, hogy én semmiről se tudtam?

Azzal a megcsendesedett Király leült egy székre, poros kabátujjába temette arcát, és sírva fakadt. Mert ilyen büszke ember volt, hogy a tűz égetné meg. És a banditák mind-mind láthatták, hogyan sír sértett büszkeségében a királyuk.

Benya meg Stift sokáig állt ott, farkasszemet nézve. Ott állt Stift, és ott állt a Király. Egymás kezét rázogatták, és kölcsönösen bocsánatot kértek, már ki tudja, hányadszor, és ki tudja, hányszor csókolták szájon egymást, és úgy rázták egymás kezét, mintha csuklóból le akarnák szakítani. Már a hajnal hunyorgott odakint vaksi szemével, már Motya is bekullogott az őrszobára, hogy leváltsák, már két púposra rakott társzékér elvitte mindazt, amit valaha az *Igazság* szövetkezet néven ismertek, de a Király és Kolja még egyre ott búslakodott, és mélyen hajlongva kért bocsánatot egymástól, és egymás nyakába borulva, gyöngéden csókolgatták egymást, mint a részegek.

Kire vadászott a sors ezen a reggelen? Cudecskiszre vadászott, és meg is fogta.

- Kolja - kérdezte végre a Király -, ki adta neked ezt a tippet az *Igazság*-ról?

- Cudecskisz. És neked ki adta a tippet, Benya?

- Nekem is Cudecskisz.

- Benya - kiáltott föl erre Kolja -, és ez az ember még él?

- De nem sokáig - fordult oda Benya a félszemű Gracshoz, aki néhány lépéssel odább állt, és sandán vihogott, mert mindig is pikkje volt rám. - Froim, rendelj egy selyemtűll szemfödeles koporsót, én pedig megyek Cudecskiszhez. Te meg, Kolja, ha már belefogtál valamibe, fejezd is be, tisztességgel, utána pedig a magam nevében, a nejem nevében is szeretettel várlak, hogy családi körben velünk költsd el a reggelit.

Öt óra lehetett, vagy nem, inkább négy, talán még annyi sem, amikor a Király belépett a hálószobámba, és - tisztesség ne essék, szólván - a grabancomnál fogva kirángatott az ágyból, lelökött a földre, és talpát az orromra helyezte. Hitvesem, meghallván a zajt s a többit, ijedtében felugrott, és azt kérdezte Benyától:

- Möszejő Krik, mért neheztel az én Cudecskiszemre?

- Hogy miért? - felelte Benya, de nem vette le a lábát az orrom nyergéről, s szeméből még egyre patakzott a könny. - Mert árnyékot vetett a nevemre, bemocskolt a kollégáim szemében, úgyhogy elbúcsúzhat tőle, madame Cudecskisz, mert nekem a becsületem a boldogságomnál is drágább, ő tehát nem maradhat az élők sorában...

És mindegyre sírva tovább tiport. Hitvesem pedig látván, mennyire ideges vagyok, nagy kiabálásba kezdett. Ez fél ötkor történt, és nyolckor hagyta abba. Nahát, adott aztán Benyának, hű, hogy megadta neki. Kész gyönyörűség volt hallgatni.

- Miért haragszik az én Cudecskiszemre? - kiabált most már az ágyon állva, én meg a földön fetrengve, rajongva néztem fel rá. - Miért rugdossa az én Cudecskiszemet? Azért, mert be akart tömni kilenc éhes száját? Mert enni akart adni a fiókáinak? Hallja-e? Maga a Király, gazdag ember veje, maga is gazdag ember. Olyan, aki előtt minden nyitva áll, mit számít magának egy rosszul sikerült üzlet, Bencsik, amikor a jövő hét hoz magának két jól sikerült üzletet. És ne merészelje rugdosni az én Cudecskiszemet, hallja! Ne merészelje!

És megmentette az életemet.

Amikor felébredtek a gyermekeim, ők is kórusban rázendítettek. Benya mindenestre kitaposott belőlem annyi egészséget, amennyit méltányosnak talált, hagyott kétszáz rubelt orvosra, és elment. Bevittek a zsidó kórházba. Vasárnap a halálomon voltam, hétfőn jobban lettem, kedden volt a krízis.

Eddig az én első történetem. Hogy ki volt az oka az egésznek? Hogy hol itt a hiba? Talán Benya az oka? Ugyan már, ne szédítsük egymást: olyan ember, mint Benya, a Király, nincs még egy. Ő a hamisságot pusztítja, és az igazságot keresi, őt az Igazság érdekli, az a bizonyos Igazság is, zárójelben, meg úgy általában is, zárójel nélkül.

A többiek? Mint a kocsonya: mocsanatlanok. Azok nem keresnek, nem kutatnak semmit, nem is fognak soha, és ez sokkal rosszabb.

Fölgyógyultam. De csak azért, hogy Benya kezéből egyenest Kozák Ljubka kezébe kerüljek. Ezért is mondtam, hogy először Benyáról szólok, majd másodjára Ljubkáról. Egyelőre azonban fejezzük be. És akkor mindenki azt mondja majd: ott a pont, ahol lennie kell.

Elbert János fordítása

ALKONY

Ljovka, a legkisebbik Krik, egyszer megpillantotta Tablt, a Ljubka lányát. Tabl kiscalambot jelent. Ljovka meglátta őt, és világgá ment. Három álló napon és három éjszakán át idegen utak pora meg idegen házak gerániumos ablakai csillapították a lelkét. Három nap elteltével azután Ljovka hazatért, és atyját a kiskertben találta. Atyja éppen vacsora utáni ejtőzésébe merült, madame Gorobcsik pedig az ura mellett ült, és körbesandított, mint egy gyilkos.

- Eredj innen, te rossz fiú - mondta Krik papa, amikor Ljovka fölbukkant.

- Papuska - felelte Ljovka -, fogjon egy hangvillát, és hangolja a fület.

- Térj a tárgyra.

- Van itten egy leányzó - mondta Krik papa magzata -, szőke a haja neki, és Tablnak hívják. Tabl pedig kiscalambot jelent. És én szemet vetettem a lányra.

- Egy pöcegödörre vetettél szemet - mondta rá Krik papa -, az anyja meg kuplerájosné.

Meghallgatván az atyai szöveget, Ljovka föltúrta az inge ujját, és atyjára emelte istenkáromló kezét. Ám madame Gorobcsik fölpattant a helyéről, és közéjük állt.

- Verd be a pofáját, Mendel - sivította -, felzabálta tizenegy fasírtomat!...

- Anyád tizenegy fasírtját fölzabáltad! - üvöltött fel Mendel, és szorosán a fia mellé lépett, de az kitepte magát, és kirohant az udvarból, Benyácska, a bátyja pedig utánasomfordált. Az éjszaka beálltaig az utcákon bolyongtak, fuldokoltak, miként a bosszúért lihegő élesző fuldoklik, végül pedig Ljovka így szólt az ő Benya testvéréhez, akinek a sors úgy rendelte, hogy néhány hónapra rá ő legyen Benya Krik, a Király:

- Bencsik - mondotta -, csináljuk meg, és az emberek a lábunk nyomát fogják csókolgatni. Öljük meg atyuskánkat, akit már senki nem nevez Mendel Kriknek a Moldovankán. Pogrom Mendelnek nevezi őt a Moldovanka, Benya. Öljük hát meg atyuskát, mert hisz várhatunk-e tovább?

- Még nem jött el ennek az ideje - felelte -, de az idő halad. Figyeld a lépteit, és adj neki utat. Állj félre az útból, Ljova.

És Ljovka félreállt, hogy utat adjon az időnek. Az idő pedig, ez a vénséges vén finác megmoccant, elindult, és útközben találkozott Dvojrával, a Király nővéreivel, Manassze kocsissal meg egy Maruszja Jevtusenko nevű orosz leánnyal.

Tíz éve még ismertem olyan embereket, akik meg akarták kapni Dvojrát, Pogrom Mendel lányát. Most azonban Dvojra álla alatt golyva reng, s szeme kinyomul gödréből. Most már senki nem akarja Dvojrát. Nemrégiben mégis felkutattak egy idős özvegyembert, akinek már felnőtt lányai vannak. Egy másfeles társzekeret kért meg egy pár lovat. Amint ezt Dvojra megtudta, kimosta a zöld ruháját, és kiakasztotta az udvarra száradni. El akart menni az özvegyhez megtudakolni, milyen idős, milyen lovakat akar, és egyáltalán megkaparinthatja-e. Krik papa azonban semmiféle özvegyből nem kért. Így hát fogta a zöld ruhát, bevágta a stráfkocsijába, és elment a dolga után. Dvojra parázst szított, hogy a ruháját kivasalja, de nem találta. Akkor a földre vetette magát, és kitört rajta a roham. Fivérei a vízcsaphoz vonszolták, és vizet loccsantottak rá. Felismeritek-e, jó emberek, az apjuk keze nyomát, akit nem véletlenül neveztek el Pogrom Mendelnek?

Most pedig lássuk Manasszét, az öreg kocсист, aki Frajlejnon meg Bölcs Salamonon járt. Az a hír okozta a végzetét, miszerint Froim Gracs, Haim Drong meg az öreg Bucisz lovain gumipatkó van. Ezért azután Manassze elment Pjatyirubelhez, és gumit tétetett Bölcs Salamon alá. Manassze szerette Bölcs Salamont mindazonáltal Krik papa azt mondta neki:

- Nem vagyok én Haim Drong és nem vagyok II. Miklós cár, hogy gumin járassam a lovaimat.

És a kocsiból kinyúlva, Manasszét a gallérjánál fogva maga mellé emelte, majd kihajtott az udvarból. A kinyújtott karján Manassze úgy csüngött, mintha akasztófán lógna. Az égen fortyogott az alkony, a lekvársűrű alkony, jajgattak az Alekszej-templom harangjai, és Blizsnyije Melnyici mögött lebukott a nap.¹² Ljovka, a tulajdonos sarja úgy kullogott a fogat mögött, mint kutya a gazdája nyomában.

Temérdek népség szaladt Krikék után, mintha mentőautó lettek volna. Manassze rendületlenül lógott a vaskéz pántjában.

- Atyuska - mondta akkor Ljovka az apjának -, maga az én szívemet szorongatja a kinyújtott karjában. Ugyan dobja el, hadd guruljon a porban.

Mendel Krik azonban a füle botját se mozdította. Vágtára fogta a lovakat, dübörögtek a kerekek, kész ingyencirkusz volt az embereknek. A stráfkocsi kihajtott a Dalnyickaja utcára, Ivan Pjatyirubel kovácsműhelye felé. Mendel a falhoz kente Manassze kocсист, majd bevágta a kovácsműhelybe egy vashalom tetejébe. Ljovka egy vödör vízért rohant, és az öreg kocsisra zúdította. Felismeritek-e, jó emberek, Mendelnek, a Krikek apjának kezét, akit nem véletlenül neveztek el Pogromnak?

- Az idő halad - mondotta egy ízben Bencsik, és öccse félreállt, hogy utat adjon az időnek. Így ácsorgott Ljovka oldalvást, amíg csak Maruszja Jevtusenko teherbe nem esett.

- Maruszja meghasasodott - kezdték sutyorogni az emberek, és Krik papa nevetett ennek hallatán.

- Maruszja meghasasodott - mondta, és kacagott, mint egy gyermek. - Micsoda csapás egész Izraelre, hát ki az a Maruszja?

Ebben a pillanatban Benya lépett ki az istállóból, és Krik papa vállára tette a kezét.

- A női nem híve vagyok - mondta szigorúan, és átadott Krik papának huszonöt rubelt, mert azt akarta, hogy orvos csinálja a kaparást, még hozzá ispotályban, nem pedig Maruszjánál odahaza.

- Odaadom neki a pénzt - felelte erre Krik papa -, ne legyen több örömöm az életben, ha nem adom oda.

Másnap reggel, a szokott órában Krik papa kihajtott Banditán és Szíves Hitvesen, délben pedig Maruszja Jevtusenko Krikék udvarában termett.

- Bencsik - mondotta -, szerettelek téged, te átkozott.

És az arcába vágott tíz rubelt. Két ötös bankó még soha az életben nem volt több, mint tíz.

- Megöljük atyuskát - mondta ekkor Bencsik a testvérének, Ljovának, és letelepedtek a kapu melletti kispadra. Melléjük ült Szemjon is, egy hétesztendős férfiú, Anyiszim kapus fia. És hát ki hinné, hogy egy ilyen hétéves vakarék már képes szeretni, már képes gyűlölni? Ki hitte volna, hogy szereti Pogrom Mendelt? Márpedig szerette.

¹² Odesszának ez a kerülete a Moldovanka mögött van.

A két fivér a padon üldögélt, és azt latolgatta, hány éves lehet a papuska, és mi minden terheli hatvanesztendősi lelkét. Szemjon, az Anyiszim kapus fia pedig mellettük ücsörgött.

A nap ebben az órában még nem érte el Blizsnyije Melnyicit. Mint a felhasított vadkanból kieresztett vér, belecsorgott a fellegekbe, s az utcán az öreg Bucisz fogatai hazafelé dübörögtek a munkából. A teheneslányok már harmadszor fejték a teheneket, madame Parabellum munkásnői vödörszám cipelték ki a tornácra az esti tejet. Madame Parabellum pedig ott állt a tornácán, és összeverte a tenyerét.

- Asszonyok - kiáltozta -, idevalósiak és jövevények, Berta Ivanovna, fagyaltkészítők és kefir-erjesztők! Vigyétek az esti fejést!

Berta Ivanovna, a német nyelvtanár, akinek két icce tej járt egy óráért, elsőként kapta meg a jussát. Utána Dvojra Krik járult oda, hogy megszemlélje, mennyi vizet öntött madame Parabellum a tejéhez, és mennyi szódát szórt bele.

Benya azonban félrevonta a nővérét.

- Ma este - mondta -, amikor észreveszed, hogy az öreg agyonvert bennünket, menj oda hozzá, és lyukaszd ki a fejét a durslággal.¹³ És ezennel vessünk véget a Mendel Krik és fiai cégnek.

- Jó órában legyen mondva, ámen - felelte Dvojra, s azzal kiment a kapun. Ott pedig azt látta, hogy Szemjon, az Anyiszim fia már nincs az udvarban, és hogy az egész Moldovanka a Krik házba tart vendégségbe.

Megindult a nép a Moldovankán, mintha kapóst rendeznének Krikék udvarán. Csak úgy özönlöttek a jóemberek, ahogy húsvét másnapján a Vásár térre mennek. Ivan Pjatyirubel kovácsmester magával cipelte a terhes menyét meg néhány kislányt, az unokáit. Az öreg Bucisz hozta az unokahúgát, aki sós fürdőkre érkezett Odesszába Kamenyec-Podolszkból. Tabl egy orosz férfival állított be, belékarolt, és a hajfonatába tűzött szalaggal játszadozott. Legutoljára Ljubka vágtatott be almásszürke paripáján; s csak a félszemű Froim Gracs érkezett egymagában, vitorlavászon köpenyben, vörösen, mint egy rozsdafolt.

Az emberek kényelmesen elhelyezkedtek a ház előtti kiskertben, elővették az elemózsiájukat, a mesteremberek mezítlábra vetkeztek, gyermekeiket sörért szalasztották, majd feleségük ölébe hajtották a fejüket. Akkor pedig Ljubka így szólt az ő Benya testvérehez:

- Pogrom Mendel az apánk - mondta -, madame Gorobcsik az anyánk. Az emberek pedig farkasok, Benya. Mi farkasok kedvére cselekszünk.

- Gondoljuk meg a dolgot - felelt rá Benya, de alighogy kiejtette ezeket a szavakat, kerék-dübörgés mennydörgött végig a Golovszkaja utcán. A nap fölroppent az ég tetejére, és ott pörögni kezdett, mint vörös csésze egy lándzsahegyen. Az öreg stráfkocsija a kapu felé vágtatott. Szíves Hitves tajtékozott, Bandita az istrángot tépte. Az öreg megsuhogtatta az ostort a nekivadult lovak felett. Két szétterpesztett lába irdatlan nagy volt, arcán bíbor veríték forrt, részeg hangján nótákat dalolt. Anyiszim fia akkor, mint egy kígyó, elsiklott a lábak mellett, kivágódott az utcára, és minden erejét megfeszítve fölüvöltött:

- Fordítsa vissza a fogatát, Krik bátyó, mer a fiai ellássák a baját...

De elkésett. A habosra hajsolt lovakkal Krik papa már bevágatott az udvarra. Felemelte az ostort, eltátotta a száját, és... és megnémult. Az emberek, akik közben kényelembe helyez-

¹³ Durschlag: lyukasztóvas. (német)

kedtek a kiskertben, düledt szemmel bámulták. Benya balról állt, a galambdúcánál, Ljovka jobb felől, a kapusfülkénél.

- Gazdák és emberek! - mondta Mendel Krik alig hallhatóan, és leeresztette a korbácsot. - Gyönyörködjete csak benne, hogy az én vérem kezét emel rám.

Az öreg leugrott a szekérről, rárohant Benyára, és egy ökölcsapással szétzúzta az ornyergét. Ekkor ért oda Ljovka, és megtette, amit tehetett: összegyimakolta atyja arcát, mint egy pakli vadonatúj kártyát. Az öreget azonban ördögbőrből varrták, az ördögbőr varratait pedig nyersvasból sodorták. Hátracsavarta Ljovka két karját, és lehajította a földre, a bátyja mellé. Azután Ljovka mellére telepedett, az asszonyok meg behunyták a szemüket, hogy ne lássák az öreg kitört fogait, véráztatta arcát. És a leírhatatlan Moldovanka lakói ebben a pillanatban meghallották Dvojra hangját, gyors lépteit.

- Ljovkáért - mondta -, Bencsikért meg én értem, Dvojráért és mindenkiért - ezzel atyuskája fejébe vágta a durslágot. Az emberek föl pattantak, és hadonászva hozzájuk rohantak. Az öreget, mint egykoron Dvojrát, odavonszolták a csaphoz, és ráeresztették a vizet. Folyt a vér a csatornában, mint a víz, ömlött a víz, mint a vér. Madame Gorobcsik oldalvást keresztülfurakodott a tömegen, és apró ugrádozással közeledett, mint egy veréb.

- Beszélj már, Mendel - suttogta -, kiált már valamit, Mendel...

De amint meghallotta az udvaron a csöndet, amint meglátta, hogy az öreg megérkezett a munkából, de a lovak még nincsenek kifogva, hogy senki sem loccsant vizet az izzásig hevült szekérkerékre, akkor madame Gorobcsik félreugrott, és mint egy törött lábú kutya, szökdécselve keringeni kezdett az udvarban. Most aztán a tiszteletre méltó gazdák is közelebb léptek. Krik papa a földön feküdt, szakálla fölfelé meredt.

- Fuccs - mondta Froim Gracs, és elfordult.

- Kampec - mondta Haim Drong.

Ivan Pjatyirubel, a kovács azonban egészen Haim Drong orrához emelte a mutatóujját, és nemet intett.

- Hárman mentek egyre - mondta Pjatyirubel. - Szégyen az egész Moldovankára, de nem jött még el az este. Nem született még meg az a fickó, aki végezni fog az öreg Krikkel...

- Itt van már az este - szakította félbe Árje-Lejb, aki Isten tudja, honnan került elő -, itt van már az este, Ivan Pjatyirubel, ne mondd, hogy nem, orosz ember, amikor az élet igent zeng feléd.

Árje-Lejb ezzel leült Krik papa mellé, egy kendővel letörölte az öreg ajkát, homlokra csókolta, és elmesélte neki Dávid király történetét, a zsidók királyáét, akinek számos felesége, sok kincse és földje volt, s aki pontosan tudta, mikor kell sírva fakadni.

- Ne huhogj, Árje-Lejb - üvöltött fel Haim Drong, és megdöfkölte Árje-Lejb bordáit -, hagyd abba ezt a gyászszertartást, nem otthon vagy, a temetőben!...

És Krik papához fordulván, így szólt:

- Kelj fel, te vén csataló, öntözd meg a gigádat, mondj nekünk valami gorombaságot, te aztán érted a módját, goromba pokróc vagy te, öregem... És aztán reggelre készíts elő két fogatocskát, trágyát kell szállítanom...

És a tömeg csak állt, várta, mit mond majd Mendel a fogatok dolgában. De az öreg sokáig hallgatott, azután kinyitotta a szemét, megpróbálta szétfeszíteni vérrel és mocsokkal teli száját, s ajka közül kicsordult a vér.

- Nekem nincs fogatom - mondta Krik papa -, engem megöltek a fiaim. Hát akkor vircsaftoljanak a fiaim.

Bizony senki se irigyelje azt, akinek Mendel Krik keserű örökségével kell vircsaftolni. Ne irigyelje senki, mert rég elkorhadt már a lóistálló valamennyi jászla, a kerek felét át kellene vasalni, a cégér darabokban lóg a kapu fölött, egyetlen szót sem lehet rajta elolvasni, és minden kocsisának elmállott az utolsó alsója is.

A fél város tartozott Mendel Kriknek, ahogy azonban a lovak az etetővályúból szemelgették a zabot, a zabbal együtt lenyalogatták a falra krétázott összegeket is. Az elképedt örökösöknek egész álló nap, reggeltől estig mindenféle parasztok jártak a nyakára, és a pénzüket követelték a szecsakért meg az árpáért. Reggeltől estig jöttek az asszonyok is, hogy kiváltsák az aranygyűrűiket meg a nikkelszamovárjukat. A Krik háznak búcsút mondott a nyugalom, Benya azonban, akinek úgy rendeltetett, hogy néhány hónap múlva ő legyen a Király, nem adta meg magát, és új cégért rendelt, aranybetűkkel égszínké mezőbe íratta, hogy „Mendel Krik és Fiai Fuvarozási Vállalata”, s ezt körbefestette bronzutánzatú patkókkal. Vásárolt még egy végcsikos sávolszövetet, hogy gatyát varrasson belőle a kocsisainak, meg töméntelen sok faanyagot a fogatok rendbehozatalához; egy egész hétre fölfogadta Ivan Pjatyirubelt, s bevezette, hogy számlát ad minden megrendelőnek. És másnap estére kelve, tudjátok meg, jóemberek, Benya úgy agyongyötörte magát, mintha tizenötször megfordult volna a Dinnyekikötő meg az odesszai teherpályaudvar között. És estére kelve, tudjátok meg, jóemberek, egy falás kenyeret, egy tiszta tányért nem talált odahaza. És most érijétek föl ésszel madame Gorobcsik agyafúrt barbárságát. A piszok háborítatlanul hevert a szobákban, a mennyei borjúkocsonyát a kutyák elé vetették, és madame Gorobcsik úgy gubbasztott az ura mellett, mint moslékkal leöntött varjú az őszi ágon.

- Tartsd rajtuk a szemed - mondta akkor Benya az öccsének -, tedd mikroszkóp alá ezt az ifjú párt, mert, úgy sejtem, vacakolni akarnak ezek velünk, Ljovka.

Ezt mondta Bencsik az ő Ljovka öccsének, mert királyi szemével mindenkinek a velejéig látott. De az a surmó Ljovka nem hitt neki, és aludni tért. Krik papa is hortyogott már a maga vackán, de madame Gorobcsik csak forgolódott, összeköpdöste a falat, meg még a padlót is telesercintette, az az átkozott természete nem engedte elaludni. Végül azonban ő is elszunnyadt. Az ablak alatt vigyázzba álltak a csillagok, felfejlődtek, mint a katonák, csupa kék csillag a zöld réten. Rézsút szemben, Csenkesz Petykánál megszólalt egy gramofon, zsidó dalokat játszott, de azután az is elhallgatott. Az éjszaka tette a dolgát, de a levegő, a dús levegő beáradt Ljovka ablakán. Ljovka pedig, a kis Krik, szerette a levegőt. Hát csak heverészett: levegőzött is, szendergett is, évődött is a léggel. Feszítette a jókedv Ljovkát, egészen addig, amíg az atyai nyoszolya felől neszezést meg csizmanyikorgást nem hallott. Akkor aztán a legény részre nyitotta a két szemét, és harci készültségbe meresztette a két fülét. Krik papa felemelte a fejét, mint egy szimatoló egér, lecsusszant nyoszolyájáról, párnája alól előhúzta a pénzeszacskót, és keresztülvetette vállán a csizmáját. Ljovka hagyta elmenni, mert ugyan hova mehetett volna a vén gazember? Azután atyja nyomába osont, és megpillantotta Benyát, amint a falhoz lapulva az udvar másik vége felől kúszik. Az öreg nesztelenül a fogatokhoz lopakodott, fejét bedugta az istállóajtón, füttyentett a lovaknak, a lovak pedig köréje gyűltek, hogy Mendel fejéhez dörzsöljék a pofájukat. Az éjszaka az udvaron állt, és csillagokat, kék levegőt meg csöndet sziporkázott.

- Pssz - Ljovka ajkához illesztette ujját, és Benya, aki az udvar másik végéből settenkedett, szintúgy az ajkához illesztette ujját. Krik papa füttyentett a lovaknak, mintha kisgyerekek lennének, azután nekiiramodott a társzekerek között, s besurrant a kapusfülkébe.

- Anyiszim - mondta halkan, és megkocogtatta a kapus kisablakát. - Anyiszim, lelkem, nyisd ki nekem a kaput.

Anyiszim kimászott a vackárról, borzasan, mint egy szalmaboglya.

- Öreg gazdám - mondta -, egész szívemből kérem, ne alázkodjon meg egy ilyen egyszerű ember előtt, mint amilyen én vagyok. Menjen, és pihenjen le, gazda...

- Kinyitod a kaput - suttogta Krik papa még halkabban -, tudom, hogy kinyitod, kedves Anyiszim...

- Menj vissza a helyedre, Anyiszim - szólt akkor Benya. Kilépett a kapusfülke elé, s a kezét Krik papa vállára helyezte. És Anyiszim közvetlenül maga előtt megpillantotta Pogrom Mendel papírféher arcát, és elfordult, hogy ne lássa ilyennek a gazdáját.

- Ne üss meg, Bencsik - mondta az öreg Krik, miközben hátrált -, mikor lesz már vége apád nyomorúságának...

- Ó, nyomorult atya - felelte Bencsik -, hogy mondhatta azt, amit mondott?

- Mondhattam! - üvöltött fel Mendel, és ököllel verte a fejét. - Mondhattam, Bencsik! - üvöltött minden erejét megfeszítve, és elkezdett tántorogni, mint egy nyavalyatörős. - Itt van körülöttem ez az udvar, amelyben egy emberélet felét leéltem. Látott engem ez az udvar a gyermekeim apjának, a feleségem urának, a lovaim gazdájának. Láta dicsőségemet és a húsz paripámat, az én tizenkét vasveretes fogatomat. Láta két rendíthetetlen, oszlopkemény lábamat, a szilaj két kezemet. És most, kedves fiaim, nyissátok ki nekem a kaput, legyen ma úgy, ahogyan én akarom, hadd menjek el ebből az udvarból, amely túlságosan sok mindent látott...

- Atyuska - felelte Benya a földre szegezve pillantását -, menjen be a házba a feleségéhez.

Ám akkor már nem volt miért visszatérni madame Gorobcsikhoz. Ő maga rontott be a kapusfülkébe, a földre huppant, két sárga, öreg lába szárával a levegőben kalimpált.

- Ajjaj - kiabálta, miközben a földön fetrengett -, Pogrom Mendel, és ti, fiaim, kölykeim, hova tűntettétek a hajamat, hova a testemet, hol vannak a fogaim, hol az ifjúságom!...

Az öregasszony sikoltozott, tépdeste magáról a ruhát, és amikor lábra állt, egy helyben pörgött, mint egy kutya, amelyik önmagába akar harapni. Véresre karmolta fiai arcát, összevissza csókolta fiai arcát, tépte a húst róluk.

- Vén tolvaj - zokogott madame Gorobcsik, miközben körbe-körbe szaladgált a férje körül, az ujjára csavarta és huzigálta Krik papa bajszát -, vén tolvaj, öreg Mendel, te...

A zokogásával minden szomszédot felvert, az egész udvar a kapusfülkéhez rohant, pucér hasú gyerekek a sípjukat fújták, az egész Moldovanka odacsődült a botránnyra. És Benya Krik, aki az emberek szeme láttára beleőszült a szégyenbe, alig tudta beterelni a lakásba ezt az ifjú párt. Bottal kergette szét az embereket, visszaszorította őket a kapuig; ám Ljovka testvére megragadta a gallérijánál fogva, és rázni kezdte, mint a körtét.

- Bencsik - mondta -, kínozzuk az öreget... Nekem a könnyem hullik, Bencsik...

- A könnyed hullik - felelte Benya, majd összegyűjtötte szájában a nyálat, és Ljovka arcába köpte. - Ó, te nyomorult öcs - suttogta -, te aljas öcs, adj nekem szabad kezet, és ne lábatlankodj itt az utamban.

És Ljovka szabad kezet adott neki. A legény megaludt az istállóban, és hajnalra kelve eltűnt a házból. Idegen utak pora és idegen házak gerániumos ablakai csillapították a lelkét. Az ifjú

bejárta a bánat útjait, két napra, két éjjelre nyoma veszett, s amikor harmadnapra megkerült, egy égszínkék cégért látott lángolni a Krik ház fölött. Ljovkát szíven ütötte ez az égszínkék cégér, a bársonyterítők, merthogy bársonyterítők borították az asztalokat, és rengeteg vendég kacagott a kertben. Dvojra fehér főkötőben járkált a vendégek között, a fűben csak úgy virítottak a mindenféle kiglancolt nőszemélyek, mint zománcozott teáskannák. A dülöngélő mesterek, akik már a zakójukat is levetették, elkapták Ljovkát, és betuszkolták a szobákba. Már ott ült Mendel Krik, a legöregebb a Krikek közül, összeszabdalt arccal. User Bojarszkij, a Chef d'Oeuvre cég tulajdonosa meg a púpos Jefim szabó Benya Krikkel együtt a megnyomorított atyuska körül sürgölődött.

- Jefim - mondta User Bojarszkij a szabójának -, legyen oly jó, jöjjön csak közelebb hozzánk, nézze meg mőszejő Kriket, egy prima kis öltönyről lenne szó, olyan legyen, mintha nekem csinálná, legyen bátor, tudakolja meg egy kicsikét, hogy milyen anyagot gondoltak, angol tengeri kétsorost, angol szárazföldi egysorost, lódzi átmenetit vagy egy jó tartós moszkvait...

- Milyen hacukát akar magának? - kérdezte akkor Bencsik Krik papát. - Valljon színt mőszejő Bojarszkij előtt.

- Amilyen szívvvel viseltetsz atyád iránt - felelte Krik papa, és egy könnyecseppet dörzsölt ki az egyik szeme sarkából -, olyan ruhát varrass neki.

- Minthogy atyuska nem flótás - szakította félbe az apját Benya -, a szárazföldi lesz a legjobb neki. És csináljon mellé egy hétköznapra valót is.

Mőszejő Bojarszkij előrehajolt, és a fülét hegyezte.

- Fejtse ki az elgondolását - mondotta.

- Elgondolásom a következő: ha egy zsidó pucéron és mezítláb élte le az egész életét, ha szurtos volt mindig, mint egy Szahalín-szigeti száműzött telepes... most, amikor már annak a zsidó Istennek a segítségével benne van a korban, hát akkor véget kell vetni ennek az életfogytiglan tartó száműzetésnek, és el kell érni, hogy a szombat szombat legyen...

Gereben Ágnes fordítása

VÁNDORCSILLAGOK

Filmnovella

Moszkva Brjanszki pályaudvarán vagyunk. A pályaudvari üveg védőtető fölött éjszaka van. A peronhoz lassan betolat a kijevei vonat. Pályaudvari tolongás, pályaudvari érzelmek, és hordárok, érzelmeink perc-tanúi. A hordárok élőbaromfi-ketrecekkel és vágottbaromfihalmokkal telerakott targoncákkal robognak. Egy lány - most érkezett Gyerazsnyi zsidó kisvárosból¹⁴ - megzavarodik az egymást keresztező, csikorgó áradatban, és elállja az utat. Ruhel Monyko a neve a lánynak. A targoncák fémes csörömpöléssel, cikcakk vonalban elsiklanak mellette.

- Falusi liba! - üvölt fel Ruhel füle fölött az egyik hordár, és továbbdübörög a kocsijával. Apró termetű hordár ez, arcvonásai a világ minden arcát felidéznek, mégsem hasonlít egyetlenegyre sem, a hangja viszont tiszta és erőteljes: düh s diadal fűti.

- Falusi liba, a világ végéről! - üvölti, és továbbdübörög a targoncájával. Minden zakatoló gépezet Ruhel fölött zakatol, csak szerencsétlenkedik a pályaudvari érzelemnyilvánításban, s az éj összes lovasszázada ott dobog patájával a Brjanszki pályaudvar üveg védötetején.

*

Ruhel Monyko avégre utazott Gyerazsnyiból Moszkvába, hogy beiratkozzon a felsőfokú női tanfolyamra,¹⁵ vagy ha oda nem sikerül, a fogorvosi karra. Ruhel arca éppen olyan, mint Ruthé, Booz feleségéé, mint Bethsábéé, Dávidnak, Izrael királyának ágyasáé, mint Eszteré, Ahasvérus asszonyáé. Monyko ajánlólevelet hozott Moszkvába a gyerazsnyai zemsztvo agrónómusától Ivan Potapics Bucenkónak, a Rosszija penzió tulajdonosának. Ruhelről elmondható, hogy a tudásszomj éppoly határtalan volt benne, mint Lenin, Darwin vagy Spinoza vágya az igazság iránt.

*

Ruhel fölszáll a Brjanszki pályaudvartól induló villamosra. A villamos szikrák fényétől elkábul, hiszen egész élete folyamán soha, egyetlenegy alkalommal sem hagyta el Gyerazsnyi határait. Ruhel képtelen türtőztetni magát, kacag a boldogságtól. Egy öregember ül mellette, egy ellenzős egyensapkát viselő öregember. A foglalkozása kerületi rendőrorvos. A maga idejében sok asszony szerette őt, és aki szerette, egytől egyig hisztérika volt. Gyengéd és apatikus természetű ember a doktor. Elnézi Ruhelt, és arra gondol, hogy ennek a kislánynak itt még csak most kell majd megismernie mindazt, ami az ő számára már a múlt, és mégis több köze van az élethez, mint neki, az idős embernek, aki lassan kezdi megérteni a halált. Biztosan többet tud nála ez a kislány az életről, máskülönben nem kacagna.

- Miért nevet? - kérdi tőle a doktor, és kissé megemeli az ellenzőt a kopaszodó, gyöngéd homlok fölött.

- Olyan jó utazni a moszkvai villamoson - mondja Ruhel, és még áradóbban kacag.

Akkor a doktor elhúzódik mellőle.

¹⁴ Ez a podóliai helység a jiddis író műveinek állandó színhelye.

¹⁵ Oroszországban 1869-től vált lehetővé a nők számára, hogy felsőfokú tanulmányokat folytassanak. A külön számukra létrehozott intézményekben - ezeket hívták tanfolyamoknak - orvosokat és tanárokat képeztek belőlük.

- Hisztérika - gondolja. - Ó, istenem, egytől egyig hisztérika valamennyi...

*

A Rosszija penzió a Varvarka utcánál van, egy ódon kis sikátorban a Sztaraja tér mellett. Bucenkóék tartják fenn, Ivan Potapics meg Jevdokija Ignatyevna, egy vénséges vén házaspár. Ennek a két embernek tiszta és boldog élete volt. Számos keménykötésű gyermeknek adtak életet, mindegyik gyermekük elvégzett egy szakmát adó iskolát: a Földmérő Intézetet, a Bányászati Főiskolát vagy a petrovszko-razumovszki Mezőgazdasági Akadémiát. A csúnya orosz nyavalyában Bucenkóék egyik fia sem szenvedett, vagyis egyik sem állt be Istennel hadakozni, egyik sem kötötte fel magát a vasútállomás illemhelyén, és egyik sem vett el zsidó lányt.

Az idős Bucenko házaspár penziója szokatlanul tiszta volt. A tisztaság úgy ragyogott a szobákban, miként Jézus Krisztus orcája. Az ágyhoz minden szobában egy ikont függesztettek az organdi ágyfüggöny mellé. Livni, jeleci, rjazsszki gabonakereskedők szoktak megszállni a Rosszijában, csupa veszélytelen szenvedélyeket tápláló ember, aki elvárta, hogy a szobában szolgálják föl a vacsorát, mégpedig házi kosztot - mindegy, hogy hogyan, csak ne az éttermekben szokásos módon elkészítve.

A cselédséget Bucenkóék rendszeren a szíves természetű asszonyokból válogatták. Ezek általában beteges falusi teremtések voltak, igen távoli vidékekről; az arhangelszki kormányzóságból, a Fehér-tenger mellékéről. Olyan színes tájszólásban beszéltek, hogy ha nem mentek volna el szobalánynak, hát az északi tájakra való mesék-mondák előadóművészeiként még a színházban is megállták volna a helyüket.

Ilyen volt a Rosszija penzió

*

Bucenkóék konyhája. Jevdokija Ignatyevna, egy málnapiros kis öregasszony, a tűzhelynél kotyvaszt; a csupa puha, illatos ősztel fűrttel keretezett képű Ivan Potapics a másnapi étlapot körmöli. Minden lap végére odakanyarítja: „KIVÁLÓ TISZTELETTEL”. Mindkét házastárs kötényben van, és a két kötény alól két egyformán takaros és feszes pocak dudorodik ki.

Csöngetnek. A konyhába Ruhel Monyko lép be, és félénken átnyújtja a levelet. Ivan Potapics állva, komolyan olvassa, mint a tanú eskütételét hallgató ítélőbíró. De minél tovább halad az olvasásban, annál ellágyultabban fénylik az arca.

- Vlagyimir Szemjonics - mondja a málnapiros öregasszonynak -, kedves ismerősünktől...

Vlagyimir Szemjonics levele:

...Igen tisztelt Vanyecska, Ivan Potapics. E sorok átadója, aki földim és egy csupa szív ember, kosztra-kvartélyra ajánlom hozzád. Lehetetlen nehézségek árán vergődött ki ebből a mi (ó, jaj!) Istentől elhagyott sárfészkünkből, avégre, hogy fogdoktori vagy egyéb - amire lehetőség kínálkozik (és ebben, Vanyecska, erősen számítok reád s a szorgos kezű Jevdokija Ignatyevnára, akire úgy emlékszem, mintha csak tegnap találkoztunk volna, én nem tudom, hogy ő hogy van ezzel, de szívből kívánom, hogy kölcsönösen így legyen) - tanulmányokat folytasson, amelyek iránt az én földim „nagy óhajással van, szinte beteg belé”...

Ivan Potapics könnyek és ellágyulások közepette végigolvasta a levelet, azután Ruhel kezét két puha nagyapókeze közé fogta.

- Vlagyimir Szemjonicsot én mindéig emlékezetemben őrzöm - mondta az öreg -, egy éve múlt, hogy együtt ünnepeltük a karácsonyt Osztankinóban...

Ennél többet azután Ivan Potapics nem is tudott mondani, minthogy nehéz lett volna megmagyaráznia Vlagyimir Szemjonicsal való megismerkedésének történetét. A történetét, amelyben mások semmi érdekeset nem találhattak, de amelyben neki, Ivan Potapicsnak annyi meghitt, személyes élménye volt.

Remek, egyenletesen hideg, havas tél volt tavalyelőtt, Ivan Potapics a legidősebb fiához ment Osztankinóba a karácsonyi ünnepekre, és ott jött össze Vlagyimir Szemjonicsal, mint valakinek, már nem tudni, kinek a barátjával. Megérkezésük után a vendégek nyomban átadták az ajándékokat a gyerekeknek, azután a vigasság kedvéért leszórták a havat a háztetőről, letördelték a jégcsapot az ereszről, később pedig francia bort ittak. Vlagyimir Szemjonics felöntött a garatra, és olyan bizalmas dolgokat tárt fel az öreg Bucenko előtt, amelyekről talán nem kellett volna beszélnie idegen emberek előtt - ám az agronómus olyan akadozva és őszintén, olyan figyelmesen és mulatságosan mesélt, hogy nem volt benne semmi szégyenkezés, nem volt benne más, mint egy idegen ember, vagyis Ivan Potapics iránti szeretet. Elmondta hát, hogy a felesége, aki egyébként igen kevés szavú asszony, azon mesterkedik, hogy ne fogadjon tőle gyermeket - meg még más ilyen titkos dolgot.

Másnap már délre járt az idő, amikor a vendégek fölkeltek, tizenkét óra volt, de mintha még reggel lett volna: csillogott a hó, az ablakok szikráztak, és egy párnás testű dajka nyögdécselve, csoszogva, de óvatos mosollyal hordta szét a fát, hogy befűtsön a kályhákba.

Ivan Potapics egy kis szánon ment vissza Moszkvába az agronómus társaságában. Kerek farú, szépen kimunkált léptű szürke lovak vitték őket, és az öreg nem győzött csodálkozni rajta, hogy az előző nap megivott bortól nem érez hányingert vagy gyomorégést, és ettől még jobban megszerette alkalmi útítársát. Hát ez volt Bucenko meg az agronómus ismeretségének egész története. Vlagyimir Szemjonics még vagy két levelet küldött azután vidékről, amelyekben jóleső szívességeket kért. Az egyikben, hogy küldjenek neki vetőmag-katalógust, a másikban meg, hogy tudnák meg, tényleg díszoklevelet kapott-e a gyeraznyi szimentáli szarvasmarha a moszkvai mezőgazdasági kiállításon. A harmadik levél pedig Ruhel dolgában íródott. Ivan Potapics nagy nekibuzdulással fogott hozzá e legutolsó kérés teljesítéséhez. Emelt hangon odakurjantott a feleségének: „Izzítsd fel a szamovárt, anyjuk, aztán vess nekünk egy teli tál pirogot, anyjuk!”... és Ruhelt becipelte a neki szánt szobába. A helyiség ablakából egy kis kék templomra lehetett látni, a kék csillagokkal behintett, apró, sárga hagymakupolákra. Ahogy Ruhel pillantása a kis templomra esett, megértette, hogy sorsa jobbra fordult, végre itt van Moszkvában, álmai városában. Az öreg fűjtatva, fényesen verítékezve egy kancsó vizet hozott, és törülközővel a kezében várta, hogy Ruhel összeszedelőzködjön. Ám a lány túlságosan sokáig készülődött. A szigorú családban nevelkedett lányok, akik ráadásul sokat várnak az élettől, hosszú ideig mosakszanak. Az öreg elunta a várakozást, és átlapozta új lakójának az asztalra dobott igazolványát. Ruhel Hananjevna Monyko nevére állították ki, és a harmadik oldalon ott virított a pecsét: „Érvényes a zsidók számára engedélyezett városok területére.”

Ruhel végzett a mosakodással, és erős, vörös kezét kinyújtotta, hogy átvegye az öregtől a törülközőt. Ám Ivan Potapics arca fájdalmasan megkeményedett.

- Csúnya dolog becsapni az embereket - mondta, és elrántotta a törülközőt a lány elől -, de még milyen csúnya...

Öregesen aprózva lépteit, kifelé szaladt a szobából, és a küszöbön Jevdokija Ignatyevnába ütközött, aki szamovár-, pirog- és ropogószemle-illattól körüllegve, roskadozó tálcával a kezében befelé igyekezett.

- Vissza - üvöltött Ivan Potapics -, okulj, anyjuk, hogyan rakja ki valaki a szennyesét szégyentelen módon, mindenki szeme láttára!...

*

Ruhel nem talált otthonra a Rosszijában. Éjfélre bolyongott, hogy valahol szállásra leljen, s éjféltre elgyötörtén kiért az Iveri-templomhoz, a Feltámadás térre. Az Iverinél rászakadt a moszkvai utca víg robaja. Az úttesten táncot járó cigánykölykök Ruhel elé ugranak, kört formálnak körülötte. A kis cigányok körtáncot lejtének, dalolnak, a csörgődobjaikat püfölik. Egy öreg perzsa lép a lányhoz, és a vállára teszi a kezét. Lakkozott körmű, királyi ujjja Ruhel melléhez ér. És aztán egy félkegyelmű is odalépdél hozzá hátborzongatóan vékony, pucér, rózsaszín lábán. Minden lépésnél megroggyan, és valamennyi eresztékében megcsikordul a lába. Sárga nyál sístereg csimbókos bajszán, s kéken villan a nyomorék nyakára vasalt bilincs. A kék csillogás ragyog a vasban, mint jég bevonta faszor fénylik a holdfényben, mint viasz olvad és sugárzik a kápolnában - és a vidám moszkvai utca cseng-bong Ruhel körül.

Öreg szemét mereven a lányra szegezve a perzsa belecsíp lakkos ujjával. A cigánygyerekek üzöbe veszik Ruhelt, és a ruhája alját tépkedik. Akkor aztán Ruhel teljes erejéből futásnak ered. Átszalad a Vörös téren, keresztülrohan a Moszkva folyón, és a túloldalon belefut Zamoszkvorecsje egyik girbegurba sikátorába. Ennek a szűk kis utcának a végén egy kopott ajtó fölött veszettül kormol a lámpa. „Kiadó kényelmes szobák utazóknak” - hirdeti a felirat -, „A plevnai csata hőiséhez¹⁶ címzett fogadó”.

Hatalmasak a sikátorban a csillagok, tiszta a hó, és mélységes az égbolt.

*

„A plevnai csata hőiséhez” címzett fogadó szolgálati helyiségében Orlov, az özvegy szobapincér alváshoz készíti Matvej fiát. Matvej tizenegyedik évébe lépett, narancsszín meg bíborvörös rongyokba van burkolva, alsóruhája számos darabból áll, az apja mindegyiket külön-külön húzkodja le róla. Motyka az imént tanult meg egy verset a holnapi órára, és nem bírja megállni, hogy apjának föl ne mondja a leckét.

„Végül érce mélyen mellembe hasított - mormolta Motyka, már félálomban -, s a kebel tátongó sebébe, még lüktető szívem helyére, eleven parazsat dugott...”¹⁷

- Jeles kis vers - mondta Orlov a fiának, és háromszor keresztet vetett rá éjszakára -, lám, világi versben is megesik, hogy meg van írva az embernek az egész élete. Ebben, Motya, azt mondom, meg vagyunk írva mi is. Az, hogy minden senkiházitól eltűnjük, hogy a tyúk-szemünkre taposson, meg van benne az istenségről meg az anyákról is van...

Orlov hosszan magyarázza Motykának az életet, az anyákat és a senkiháziakat, de a gyerek már alszik. Akkor a szobapincér megrázza a fia kabátkáját, megvizsgálja, nincs-e meghibásodva, és ebben a pillanatban a szobába Ruhel lép be.

- Ha lehetne egy szobát - mondja félénken -, kérem szépen...

- A fiúd nélkül nincs megengedve - feleli Orlov, a fogával leszakít egy szál cernát, és letelepszik, hogy foltot varrjon a fia kabátjára. - Csak van valakid, egy stricid legalább?...

¹⁶ 1877-ben az orosz-török háború során ebben a bolgár városban hónapokon át heves harcok folytak.

¹⁷ Puskin A próféta című versének sorai Szabó Lőrinc fordításában.

Ruhel nem érti, mit mondanak neki. Számára Orlov szavaiban minden érthetetlen. Lemegy a lépcsőn, kilép a sikátorba. Hatalmasak ebben a sikátorban a csillagok, tiszta a hó, és mélységes az égbolt. Perzselt ruhájú, állapotos asszony üldögél a bejáratnál, a hasa rézsútosan nőtt, s egy lakodalmas parasztdalt dúdol csöndesen. Egy diák áll mellette a feljárónál, szőke fiú, hetykére csapott tányérsapkával a fürtjein.

- Valamit nem értek - mondja a diák Ruhelnek. - Maga kicsoda?

- Zsidó lány vagyok - feleli Ruhel.

No, hát ha ezek most nem kötnének szövetséget, akkor az élet egy lyukas garast sem érne.

- Ide figyeljen, jó lélek - mondja a diák Ruhelnek. - Orlov azért nem engedi be magát, mert fiú nélkül jött, engem meg azért becsmérel, mert nem hoztam magammal kislányt... Ide figyeljen, jó lélek, Baulin a nevem, rendes gyerek vagyok...

És most, ha ugyan Orlov özvegyi lelkében maradt még egyáltalán annyi tűz, hogy a maga sohasem volt életén kívül valamire rácsodálkozzon, itt az alkalom: a külön-külön kidobott két ember ilyen gyorsan újra megjelent, méghozzá együtt.

- Ide azzal a szobával, papa! - kiáltott felé Baulin a küszöb túlsó oldaláról. Orlov félretette a kabátot meg a tűt, és megköpkögte összeszurkált tenyerét.

- És még azzal jött, hogy nincs neki stricije - dörmögte, és gyertyával a kezében elindult a folyosón, hogy megmutassa a vendégeknek a szobát.

„A plevnai csata hőiséhez” címzett garniszálló folyosóján napraforgómag-, kenyér- és almaillat szállt. Az egyik fal mentén, a sarokban törött éjjeliedények és bádoglavórok heverték egy kupacban, a másik sarokba aranyrámás képeket dobáltak. Orlov végigcsoszogott a folyosón, és kinyitotta az egyik szoba ajtaját.

- Nahát - mondta -, akkor szurkold le a pénzt a hajlékért, kupec...

- Cseréld csak ki szépen a díszletet ebben a hajlékban - ellenkezett a diák, és a foltos lepedőre mutatott.

- Minden vendég után kicseréljük - felelt a szobapincér, lecibálta a mocskos lepedőt, leterítette vele az asztalt, és az ágyra egy fokhagymaszagú rongyot vetett. Azután kicsoszogott a szobából, és egy melléhez szorított éjjeliedénnyel tért vissza.

- Takaros minden - mondta, de megbicsaklott a nyelve, minthogy Baulin mellbe vágta.

- Ki innen, te bitang - sziszegte a fiú elkeseredetten -, menj innen, testvér, szépen kérlek... - és Orlov két kezét kezdte csépelni. Akkor aztán a szobapincér a háta mögé rejtette az éjjeliedényt, és keserű diadallal jelentette ki:

- Te még magad alá csináltál, amikor én már hattagú családot tartottam el egymagam.

Orlov arca kigyulladt, szép lett, mint a tüdővészesek, és akkor sem volt hajlandó távozni, amikor már megkapta a szoba árát. Azután ráeszmélt, hogy még ki kell mosnia Motyka ingét, és kiment, magára hagyva Baulint és a lányt a szobában. A Moszkva folyó vize meg az aranyfoltos éjszaka feketéllett szobájuk ablakán túlról. Ruhel kinézett az ablakon, szokatlanul remegő, gyöngéd ujjakkal végigsimította a nedves üvegtáblát, és sírva fakadt. A tükörhöz lépett, de kiderült, hogy az meg mindenféle illetlen feliratokkal van telekarcolva. Az egyik vésés ékes-díszes egyházi szláv írással készült:

- Ez idő szerint - vésték a tükörbe -, éji egy óra tájt, egy isteni nővel volt itt találkozásom, barátném azonban nem hajlandó megmondani a nevét, adja Isten, hogy megússzam a dolgot...

Még sok más karcolás volt a tükrön, de Baulin elhúzta Ruhelt a szégyenletes tárgytól.

- Jó lélek - kiáltott olyan csengő hangon, amennyire csak bírt -, heverjen csak le szépen az ágyra, én meg majd lefekszem az ajtónál, majd csak elalszunk végre!...

A fiú előhúzott a zsebéből egy halom röpcédulát, amelyet a szociáldemokrata párt moszkvai bizottsága nyomtatott, a papírköteget a feje alá rakta, kinyújtóztatta a tagjait, elnevette magát, majd elaludt.

Már éjjel két óra volt. Elült a vidám moszkvai zshivaj, a gyertyák leégtek, Baulin horkolt. És csak egy dallamos, vontatott leányhang hajtogatta a fal túlsó oldalán megállás nélkül:

- Cigány vagy te, Ványa - siránkozott a vontatott hang -, hamis pénzzel akarsz fizetni, de megnézem én jól ezt a te rubeledet, ne érjem meg a reggelt, ha nem nézem meg...

Gereben Ágnes fordítása

KARL-JANKEL

Gyerekkorom idején a Pereszipen állott Jojná Brutman kovácsműhelye. Bérkocsisok, fuvaroskocsisok - vagy ahogy Odesszában mondják, fogatosok - meg a városi vágóhídi mészárosok gyülekezőhelye volt ez. A kovácsműhely a balti országút mellett állt. Ha megfigyelőpontnak választották volna, el lehetett volna kapni a parasztokat, akik zabot meg besszarábiai bort szállítottak a városba. Jojná félénk, apró termetű ember volt, de edzett borivó, odesszai zsidó lélek fészkelte benne.

Az én időmben három serdülő fia volt. Az ő galambdúcukat tartották a legnagyobbaknak a városban. Az alekszandrovszkiji piacra jártak a kovácsfiúk, százszámra fogták a galambpárokat. Közvetlenül a háború kitörése előtt postagalambot kezdtek tenyészteni; egész madárgyár volt az, annyi helyet foglalt el, mint maga a kovácsműhely. Senki még csak nem is álmodhatott arról, hogy lepipálja Jojná fiait, akik hárman voltak, apjuk mindegyiknek csak a derekáig ért. Ott, a pereszipi tengerparton gondolkodtam el először a természetben rejtélyesen élő erők hatalmáról. Három jól táplált, öles vállú bivaly, lapátlábakkal, úgy vitték kezükön a szikár kis Jojnát a vízbe, mint kisdedeket szokás. És mégis ő nemzette őket, senki más. Efelől nem lehetett kétség. A kovácsné istenfélő volt, fanatikusan istenfélő, szülővárosában, a volhíniai Medzsibozsban született a haszidizmus, és az öregasszony hetenként kétszer, péntek este meg szombat reggel eljárt a zsinagógába: haszid zsinagóga volt ez, ahol húsvét idején őrzöngve táncoltak, akár a dervisek.¹⁸ Jojná felesége ajándékokkal halmozta el azokat a küldötteket, akiket a galíciai csodarabbik menesztettek szerte a déli kormányzóságokba. A kovács nem avatkozott bele a felesége meg az Isten közötti viszonyba, munkája után egyenesen a vágóhíd közelében levő borospincébe ment, ahol az olcsó, piros bort kortyolgatva, jámboran hallgatta, mit beszélnek az emberek az élő marha piaci árfolyamáról meg a politikáról.

Fiai termetre meg erőre anyjukra ütöttek. Kettő közülük, amint felnőtt, partizánnak állt. A legidősebbet Voznyeszenszk környékén ölték meg, Szemjon, a másik Brutman, beállt Primakovhoz egy vörös kozákhadosztályba. Meg is választották egy kozákezred parancsnokának, és amikor hadtestté fejlesztették a hadosztályt, Szemjon hadosztályparancsnok lett. Ő meg egynéhány, zsidó lakta kisvárosbeli fiatal nyitották meg a kardforgató, lovas és partizán zsidó fiúk meglepő, festői és szokatlan sorát.

A legkisebb fiú követte apja nyomdokait, és kovács lett. A Gena Ekegyárban dolgozik, nem nősült meg, és utódokat sem nemzett.

Szemjon gyerekei együtt bolyongtak a hadosztállyal. Az öregasszony pedig unokára áhítozott, akinek Báál-Sémről mesélhetett volna. Unokát legkisebb gyermekétől, Polja lányától várt. Az egész családból egyedül a lány ütött az apró Jojnára. Félénk volt, rövidlátó s finom bőrű. Sokan megkérték. Polja Ovszej Belocerkovszkijt választotta. Nem értettük, miért éppen rá esett a választása. Még meglepőbb volt az a hír, hogy a fiatalok boldogan élnek. A nőknek megvan a maguk birodalma; az idegen nem látja, hogyan törnek a tányérok. Ez alkalommal Ovszej Belocerkovszkij törte össze a tányért. Az esküvő után egy évvel feljelentette anyósát, Brana Brutmant. Az öregasszony kihasználva, hogy Ovszej kiszálláson jár, Polja pedig tejmirigygyulladásal kórházban fekszik, ellopta az újszülött unokát, és elvitte Náftuli Gercsik

¹⁸ A haszidoknál a vallási ünnepeket eksztázisig fokozódó ének és tánc kíséri.

rituális metszőhöz, és ott tíz rozoga, tíz vénséges és koldus öregembernek, a haszid zsinagóga törzslátogatóinak jelenlétében¹⁹ az újszülöttön végrehajtották a körülmetélés szertartását.

Ovszej Belocerkovszkij csak hazaérkezése után szerzett erről tudomást. Ovszej párttagjelölt volt, és ezért elhatározta, hogy megtanácskozza a dolgot a városi kereskedelmi osztály alapszervének titkárával, Bicsaccsal.

- Erkölcsileg beszennyeztek téged - mondotta neki Bicsacs -, ezt az ügyet nem hagyhatod annyiban.

Az odesszai ügyészség mintatárgyalást rendezett a Petrovskij gyárban. Náftuli Gercsik, a metsző, meg a hatvankét éves Brana Brutman egyszer csak a vádlottak padján találta magát.

Odesszában Náftuli éppoly városi műemléknek számított, akárcsak Richelieu herceg szobra.²⁰ Emlékszem, ott szokott elhaladni a Dalnyickaja utcai ablakunk előtt elnyútt, szalonnás bábátáskával a kezében. Ebben a táskában őrizte együgyű műszereit. Hol egy kést szedett elő onnan, hol pedig egy üveg vodkát meg mézeskalácsot. Mielőtt meghúzta volna az üveget, megszagolgatta a kalácsot, miután pedig ivott, egy hosszú imába kezdett. Náftuli vörös volt, akár az első vörös ember a földön. Mikor lemetélte azt, amit le kellett metélni, a szivárgó vért nem üvegcsövecskébe szívta fel, hanem kicsücsörített ajkával. A vér szétmázolódott kócos szakállán. Mindig kissé ittasan állított be a vendégségbe. Medveszeméből vidámság csillogott. Vörös, akár az első vörös ember a földön, és hálaimákat zsolozsmázott a bor felett. Náftuli egyik kezével beöntötte bozontos, görbe szájának tűzokádó gödrébe a vodkát, másik kezében pedig tányért tartott. A tányéron a kisdéd vérétől bíborosra festett kés meg egy darabka géz feküdt. Náftuli tányérozva járta körül a vendégeket, lökdösődött az asszonyok között, nekik esett, megcsipdeste a mellüket, és úgy ordított, hogy az egész utcában hallatszott a hangja:

- Kövér anyukák - üvöltötte az öreg, sziporkáztatva korallszínű szemét -, nyomjátok a fiúcskákat Náftulinak, csépeljétek a búzát a hasatokon, igyekezzetek a vörös Náftulinak... nyomjátok a kisfiúkat, kövér anyukák...

A férjek pénzt dobáltak a tányérjára, az asszonyok pedig szalvétával letörölték szakálláról a vért. A Gluhaja meg a Goszpitalnaja utca udvarai sosem néptelenedtek el, a gyerekhad úgy nyüzsgött bennük, mint a halikra a folyótorkolatban. Náftuli pedig körbejárt a tarisznyájával, akár egy adószedő. Orlov ügyész most megállította Náftulit a körsétájában.

Az ügyész villámokat szórt emelvényéről, igyekezett bebizonyítani, hogy a rituális metsző papi személy. Náftuli bozontos kobakja valahol a mélyben, az örök lába táján imbolygott. Az öregben megszólalt a fajta ösztöne: valószerűtlenül összetöpörödött, kicsire zsugorodott a bíróságon.

- Hisz ön az Istenben? - szegezte a kérdést Náftulinak.

- Higgyen Istenben az, aki kétszázezer rubelt nyert - válaszolt az öreg.

- Nem lepte meg magát Brutman polgártársnő késő esti látogatása, zuhogó esőben, egy újszülöttel a karján?

¹⁹ A zsidó vallásban legalább tíz férfi jelenléte szükséges az imához.

²⁰ Richelieu herceg (1776-1822) a francia forradalom elől Oroszországba menekült arisztokrata, 1805 és 1810 között az egész térség - Novorosszija - kormányzója, Odessza francia városparancsnoka volt; sokat tett a kikötővárosért. 1814-ben visszatért hazájába, ahol XVIII. Lajos minisztere lett. 1826-ban állították fel szobrát az odesszai tengerparton, ez a hely attól kezdve a város egyik jelképe, az odesszaiak találkozóhelye.

- Az lep meg - jelentette ki Náftuli -, ha egy ember valamit emberi módon tesz, de ha örült tréfákat hajt végre, azon nem csodálkozom...

Ezek a válaszok nem elégtették ki az ügyészt. Egyre jobban felbőszült, s igyekezett sarokba szorítani az öreget. Szóba került az üvegcsövecske is. Az ügyész azt bizonygatta, hogy a vádlott, amidőn ajkával szívta ki a vért, tíz- és tízezer újszülöttet veszedelmes fertőzésnek tett ki. Náftuli feje már a padlónál himbálódzott. Náftuli sóhajtozott, lehunyta szemét, és öklével törölgette lefittyedt ajkát.

- Mit dünnyög ott Gercsik polgártárs? - kérdezte tőle az elnök.

Náftuli fátyolos tekintetét Orlov ügyészre emelte.

- A megboldogult mőszjő Zuzsmann-nak - kezdte sóhajtozva -, a maga megboldogult atyuskájának olyan feje volt, hogy az egész világon nem találnánk párját... és hála Istennek, nem ütötte meg a guta, amikor harminc évvel ezelőtt meghívott engem a maga körülmetélésére. És, íme, most látjuk, hogy a szovjethatalom örömeire felnőtt és nagy ember lett magából. És hogy Náftuli ezzel a kis vacak, felesleges bőrdarabbal nem vitt el semmi olyat, amiből később haszna lett volna.

És az öreg elhallgatott; medveszeme pislogott, vörös mogyorófeje imbolygott. Kirobbanó nevetés, viharzó hahotasortűz visszhangzott szavaira. Orlov, eredeti nevén Zuzsmann, hadonászott, valamit kiabált, amit ebben az ágyúmorajban nem lehetett meghallani. Követelte, hogy vegyék jegyzőkönyvbe... Szasa Szvetlov, az *Odesszai Hírek* tárcaírója a sajtó számára fenntartott páholyból egy cédulát küldött neki: „Szjoma, marha vagy - állt a cédulán -, gúnnyal kell agyonütni, hisz kizárólag csak a nevetségesség öl... szeretettel, Szasa.”

A terem csak akkor csillapult le, amikor bevezették Belocerkovszkij tanút. A tanú megismételte írásbeli bejelentését. Hórihorgas ember volt, lovaglónadrágban, lovaglócsizmában. Ovszej szavai szerint a tiraszpoli meg a balti járási pártbizottságok a legmesszebbmenően segítették őt az olajpogácsa begyűjtése terén. A begyűjtési munka tetőpontján érte a távirat a fia születéséről. Miután megtanácskozta a dolgot a balti járási pártbizottság szervező titkárával, úgy döntött, hogy nem hagyja faképnél a begyűjtési munkát, megelégszik egy üdvözlő távirat elküldésével, és csak két hét múlva érkezett haza. A körzetben hatvannégyezer pud olajpogácsát gyűjtöttek be. A lakásán a Harcsenko nevű tanún, a szomszédnőjén, aki foglalkozásra mosónő, meg a fián kívül senkit sem talált. A felesége kórházban volt, Harcsenko tanú pedig a bölcsőt ringatta, ami már egy elavult dolog, és nótákat énekelt. Miután Harcsenko tanút úgy ismerte, mint alkoholistát, nem tartotta szükségesnek, hogy behatoljon a nóta szövegébe, az viszont meglepte, hogy a kisfiút Jasának nevezte, amikor ő meghagyta, hogy a fiát a nagy tanító, Karl Marx tiszteletére Karlnak nevezzék el. S amikor kipólyálta a gyermeket, akkor döbbsent rá szerencsétlenségére.

Az ügyész feladott egynéhány kérdést, a védelem kijelentette, hogy nincsenek kérdései. A bírósági altiszt bevezette Polina Belocerkovszkaja tanút. Támolyogva lépett oda a korláthoz. Az újdonsült anyaság világoskék görcsei torzították el arcát, finom homlokán verejtékcseppek gyöngyöztek. Tekintete végigsimította az ősz bajszú, ünnepélyesen kiöltözött kis kovácsot, aki ott ült nyakkendősen, új cügos cipőben, meg az anyja korlátolt arcát. Belocerkovszkaja tanú nem válaszolt arra a kérdésre, hogy mit tud a szóban forgó ügyről. Elmondotta, hogy apja szegény ember volt, negyven éven át dolgozott a Balti úti kovácsműhelyében. Anyja hat gyermeket szült, ezekből három meghalt, egyik vörösparancsnok, a másik pedig munkás a Gena gyárban...

- Anyám igen vallásos, ezt mindenki tudja, mindig gyötörte, hogy gyermekei nem hisznek, és nem bírta elviselni azt a gondolatot, hogy unokái nem lesznek zsidók. Figyelembe kell venni

azt is, hogy milyen családban nőtt fel... Mindenki előtt ismeretes, hogy Medzsibozs kisvároskában a zsidó nők még mind a mai napig parókát viselnek...

- Mondja csak, tanú - szakította félbe egy érdes hang. Polina elhallgatott. Homlokán a verejtékcseppek megszínesedtek, úgy rémlett, vér szivárog át a vékony bőrön. - Mondja csak, tanú - ismételte meg a volt ügyvéd, Szamuil Lining hangja...

Ha napjainkban még létezne a Szinhedrion, Lining bizonyára ennek az élén állna, de Szinhedrion²¹ már nincs többé, és Lining, aki huszonöt éven át szívta az orosz dohányt, negyvenedik életévében kezdett fellebbezéseket szövegezni a szenátushoz, amelyek semmiben sem különböztek a talmud tantételeitől...

Az öreg átaludta az egész pört. Kabátja tele volt hamuval, csak Polja Belocerkovszkaja láttán ébredt fel...

- Mondja csak, tanú - kék, rozoga halfogsora megbillent -, tudott-e férjének arról az elhatározásáról, hogy fiát Karlnek nevezze?

- Igen.

- S milyen nevet adott neki a maga édesanyja?

- Jankel.

- És ön, tanú, hogy hívja a fiát?

- Én „lelkem”-nek nevezem.

- S miért éppen lelkemnek?

- Én minden gyereket lelkemnek nevezek.

- Menjünk tovább - mondotta Lining, fogsora kicsúszott, alsó ajkával elkapta, és visszatolta állkapcsába -, gyerünk tovább. Este, amikor a gyermeket elvitték Gercsik vádlatához, ön nem volt otthon, a kórházban volt, helyesen adom elő a dolgot?...

- Kórházban voltam.

- Melyik kórházban gyógyították?

- A Nyezsinszkaja utcaiban, Drizo doktornál.

- Drizo doktor gyógykezelt?

- Igen.

- Jól emlékszik erre?

- Hát hogyan emlékeznék.

- A bíróságnak bemutatok egy tanúsítványt - Lining hosszú fülű, élettelen arca az asztal fölé emelkedett -, ebből a tanúsítványból a bíróság megállapíthatja, hogy a szóban forgó időszakban doktor Drizo távol volt, és a harkovi gyermekgyógyászok kongresszusán tartózkodott...

Az ügyész nem emelt kifogást a tanúsítvány csatolása ellen.

- Gyerünk tovább - mondotta Lining megbillenő fogsorával.

²¹ Az öregek tanácsa, vallási, politikai, bírói intézmény a régi Júdeában.

A tanú egész testével ránehezedett a korlátra, suttogása alig hallható lett. - Lehet, hogy nem doktor Drizo volt - mondotta a korláton elnyúlva -, nem tudok mindenre visszaemlékezni, teljesen agyongyötörtek...

Lining ceruzával vakargatta sárga szakállát, görnyedt hátát odadörzsölte a pad támlájához, és meg-megmozgatta műfogsorát.

Arra a felszólításra, hogy mutassa be a beteglapját, Belocerkovszkaja kijelentette, hogy elvesztette...

- Menjünk tovább - mondotta az öreg.

Polina végigsimította homlokát tenyerével. Férje a többi tanútól elkülönülve ült a pad szélén. Kiegyenesedve ült, maga alá húzva lovaglósizmába bújtatott, hosszú lábát. A nap apró és szilaj csontokkal kibélelt arcára esett.

- Megtalálom a beteglapom - suttogta Polina, és keze lecsúszott a korlátról. Ebben a pillanatban gyereksírás hangzott fel. Künt az ajtó mögött egy gyermek sírt és hörgött.

- Hol a fejed, Polja - kiáltott fel mély hangon az öregasszony -, a gyermek reggel óta nem szopott, a gyermek megszakad a sírástól!...

A vöröskatona teremőrök megrezzentek, s vállukra kapták a puskát. Polina egyre lejjebb csúszott, feje hátrabillent, és a földre rogyott, karja a levegőbe szántott, és lehanyatlott.

- Szünet! - kiáltott fel az elnök.

Dübörgés töltötte be a termet. Belocerkovszkij beesett arca zölden felvillant, és gólyalépésekkel a feleségéhez lépett.

- Megszoptatni a gyereket! - kiáltott a hátsó sorokból a hallgatóság, tölcsért csinálva tenyeréből.

- Megszoptatják, megszoptatják - válaszolt egy távoli női hang -, ne félj, nem rád várnak...

- A lánya is bele van keverve - mondta egy csontos arcú munkás, aki mellettem ült. - A lány is cinkos...

- Hej, komám, a család - jelentette ki a szomszédja -, a család sötét dolog, éjszakai dolog. Éjjel úgy összekuszálják, hogy nappal sem tudják kibogozni...

A nap ferde sugarai kettémetszették a termet. Az összezsúfolt tömeg morgott, tüzet és verejtéket lélegzett. Könyökölve fúrtam magam keresztül a tömegen, ki a folyosóra. A vörös sarokba vezető ajtó nyitva volt. Onnan szállt ki Karl-Jankel krákogása és cuppogása. A vörös sarokban Lenin arcképe függött, az, amelyiken a Finn pályaudvar előtti téren egy páncél-autóról a tömeghez beszél: a képet a Petrovskij gyár színes termelési grafikonjai vették körül. A fal mentén zászlók meg puskák sorakoztak faállványokon. Egy kirgiz képű munkásnő lehajtott fővel Karl-Jankelt szoptatta. Pufók, öthónapos kis emberke volt, kötött zokniban és fehér bóbitás sipkával a fején. A kirgiz nőhöz tapadva szopott, és összeszorított kis öklével csapdosta dajkájának mellét.

- Micsoda zajt csaptak - mondta a kirgiz nő. - Akad itt, aki megszoptatja...

A szobában még egy tizenhét éves formájú leány sündörgött, piros fejkendőben, pirospszgás, kidagadó arccal. Szárazra törölte Karl-Jankel gumipelenkáját.

- Katona lesz - mondta a lány -, lám, hogy verekszik...

A kirgiz nő gyengéden visszahúzta a mellét, kivette Karl-Jankel szájából a mellbimbóját. A gyerek felordított, és elkeseredésében hátradobta fehér bóbitás fejét. Az asszony kivette a másik mellét, és odaadta a kisfiúnak. A gyerek fátyolos szemmel nézegette a mellbimbót, aztán valami felcsillant a szemében. A kirgiz nő felülről bandzsítva nézett le Karl-Jankelre fekete szemével.

- Miért éppen katona - mondotta, s megigazította a gyerek sipkáját -, repülő lesz, az égen fog repülni...

A teremben ismét megnyitották az ülést.

A harc most az ügyész meg a szakértők között folyt, akik álnokul kitérő jelentést adtak. A társadalmi vádló emelkedett fel, és öklével verte az asztalt. Láttam az első sorban ülő közönséget is, a galíciai csodarabbikat, térdükre rakott bíborsapkájukkal. Ők is eljöttek erre a tárgyalásra, ahol a varsói újságok szerint a zsidó vallást fogták perbe. Az első sorban ülő rabbik arca ott lebegett a nap viharos, poros csillogásában.

- Le vele, le vele! - kiáltott fel egy komszomolista, aki egész közel furakodott az emelvényhez.

A harc egyre hevesebbé vált.

Karl-Jankel bambán rám szegezte szemét, és szívta a kirgiz nő mellét. Az asszony arca kissé himlőhelyes volt.

Az ablakból kiröpültek a gyermekkoromban és fiatalságomban taposott egyenes utcák: a Puskin utca ott húzódott végig a pályaudvar felé, a Malo-Arnautszkaja a parkon keresztül a tengerhez futott.

Ezekben az utcákban nőttem fel, most pedig eljött Karl-Jankel ideje, de én értem sosem verekedtek így, ahogy érte, mindenkinek kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy mi lesz velem.

- Lehetetlen - suttogtam magamban -, lehetetlen, hogy ne légy boldog, Karl-Jankel. Lehetetlen, hogy ne lennél boldogabb nálamnál...

Wessely László fordítása

A SZERETETHÁZ VÉGE

Az éhínséges időben Odesszában nem akadt ember, aki jobban élt volna a második zsidó temető melletti szeretetház lakóinál. Valaha egy Kofman nevű zsidó posztókereskedő felesége, Izabella emlékére szeretetházat alapított a temető közvetlen közelében. Ezzel a szomszédsággal kapcsolatban jó sok tréfa keringett a Fanconi kávéházban.²² Az idő Kofmant igazolta. A forradalom után a temető környékén annyira lenézett öregemberek és öregasszonyok kisajátították a sírásó, a kántor, a halottmosó tiszttségét. Szereztek egy jó minőségű tölgyfa koporsót, ezüstrojtos fekete terítővel, és bérbe adták szegényebb embereknek.

Akkoriban a deszka teljesen eltűnt Odesszából. A bérkoporsó sohasem állt üresen. Az elhunytat otthon felravatalozták a tölgyfa koporsóban, és úgy vitték ki a temetőbe, de a sírba már csak szemfedőbe burkolva eresztették le. Így írja elő a feledésbe ment zsidó törvény.

A bölcsek azt tanították, hogy a férgeket nem szabad megakadályozni a tetemmel való egyesülésben, hisz ez utóbbi tisztátlan. „...mert por vagy te s ismét porrá leszesz.”

Az öregek azzal, hogy az ősi törvényt visszahelyezték jogaiba, a fejadagjuk mellé még olyan pótlékot is kaptak, amiről azokban az időkben mások nem is álmodtak. Esténként Zálmán Krivorucska borospincéjében részegeskedtek, és ételmaradékokat osztogattak a szomszédoknak.

Ez a jólét mindaddig tartott, amíg a német telepesek körében ki nem tört a lázadás. A harcok közben a németek megölték Hers Lugovojt, a helyőrség parancsnokát.

Katonai pompával temették el. A hadsereg zenekarral, táborigényhával és szekérre szerelt géppuskákkal vonult ki a temetőbe. A nyitott sírnál beszédek és eskük hangzottak el.

- Hers elvtárs - harsogta erőlködve Ljonyka Brojtman hadosztályparancsnok, s nyakán megfeszültek az erek - 1911-ben lépett be az Oroszországi Szociáldemokrata (bolsevik) Munkáspártba, ahol propagandista és összekötő munkát végzett. A cári börtönök 1913-ban, Nyikolajevben ismerte meg először, Szonya Janovszkájával, Ivan Szokolovval és Monoszonnal együtt.

Árje-Lejbe, a szeretetház bizalmija ott állt a társaival készenlétben. Alighogy Ljonyka befejezte a búcsúszavakat, az öregek máris oldalra billentették a koporsót, hogy kifordítsák belőle a zászlóval letakart halottat. Ljonyka sarkantyújával egy kissé megdöfte Árje-Lejbet.

- Kotródj - mondotta -, kotródj innen... Hers ennyit megérdemel a Köztársaságtól...

Az elképedt öregek szeme láttára Lugovojt a tölgyfa ládával, a bojtokkal és a Dávid pajzsával meg a héber halotti ima verseivel kiszótt, ezüstrojtos fekete terítővel együtt temették el.

- Mi is halottak vagyunk - mondotta Árje-Lejbe társainak a temetés után -, a fáraó kezében vagyunk...

Rohant a temető igazgatójához, Brojgyinhoz, és kérte, hogy utaljon ki deszkát az újabb koporsóra és posztót a terítőre. Brojgyin megígérte, de semmit sem tett. A munkatervében nem szerepelt az öregek meggazdagítása. Az irodában kijelentette:

- A szívem jobban sajnál a munka nélküli községi dolgozókért, mint ezekért a spekulánsokéért...

²² Odessza legelegánsabb kávéháza, gyakran szerepel Babel műveiben.

Brojgyin megígérte, de semmit sem tett. Zálmán Krivorucska borospincéjében talmudi átkok szálltak rá és a Községi Dolgozók Szakszervezete valamennyi tagjának fejére. Az öregek elátkozták Brojgyinnak és a szakszervezet tagjainak minden porcikáját, a friss magzatot asszonyaik méhében, és valamennyiüknek különleges gutaütést és fekélyeket kívántak.

Jövedelmük erősen megcsappant. A fejadag most már halcsonttal teli kékes lötyyből állt. Második fogásként zsírtalan árpakását kaptak.

Az odesszai öregember megeszik mindenféle ételt, bármiből is főzzék, ha van benne babérlevél, fokhagyma és bors. De az ő kosztjukban semmi efféle nem volt.

Az Izabella Kofman nevét viselő szeretetház osztozott a közös sorsban. Az éhező öregek dühe egyre fokozódott, és ez a düh annak az embernek a fejére zúdult, aki ezt legkevésbé várta. Ez Judit Smajszer doktornő volt, aki himlőoltás végett ment el a szeretetházba.

A Kormányzósági Végrehajtó Bizottság elrendelte az általános himlőoltást. Judit Smajszer az asztalra rakta műszereit, és meggyújtotta a spirituszlámpát. Az ablak előtt húzódott a temetői bokrok smaragdfala. A láng kékes kis nyelve összeolvadt a júniusi nap villámaival.

Judithoz egy szikár öregember, Mejer Beszkonyecsni állt a legközelebb. Mogorván nézte a doktornő készülődését.

- Engedje meg, hogy beoltsam - szólt hozzá Judit, és megrázta a csipeszt. A göncökből kezdte kihámozni az öreg kék eres karját.

Az öreg visszarántotta a kezét.

- Nincs mibe szúrnia...

- Nem fog fájni - kiáltott Judit -, a puha részben nem fáj!...

- Rajtam nincs puha rész - mondotta Mejer Beszkonyecsni -, nincs mibe szúrnia...

A szoba sarkából elfojtott zokogás hallatszott. Doba-Leja, a körülmetélési szertartások volt szakácsnője zokogott. Mejer petyhüdt orcája fintorba torzult.

- Az élet moslék - motyogta. - A világ bordélyház, az emberek szélhámosok...

Judit orrocskáján megremegett a csíptető. Kikeményített köpenyén át kidagadt a keble. Már éppen nyitotta a száját, hogy megmagyarázza a himlőoltás szükségességét, de Árje-Lejb, a szeretetház bizalmija megállította.

- Kisasszony - kezdte -, minket is éppen olyan anya szült, mint magát. S az az asszony, a mi anyánk, az életre és nem a szenvedésre szült minket. Azt akarta, hogy jól éljünk, s olyan igaza volt, amilyen igaza csak egy anyának lehet. Az az ember, akinek elég a Brojgyin által juttatott fejadag, az az ember nem méltó ahhoz az anyaghoz, amelyet megteremtésére ráfordítottak. Kisasszony, magának az a célja, hogy elvégezze a himlőoltást, s maga Isten segítségével ezt el is végzi. A mi célunk pedig, hogy leéljük az életünket, s nem az, hogy végigvergődjük, de ezt a célt nem érjük el.

E szavak hallatára Doba-Leja, az oroszlánarcú, bajszos öregasszony még hangosabban zokogott. Mély basszus hangon bögött.

- Az élet moslék - ismételte Mejer Beszkonyecsni -, az emberek szélhámosok...

A béna Szimon-Volf megragadta betegkocsijának kormányát, és tenyerét kifordítva, sipítózva megindult az ajtó felé. Duzzadt, lila fején félrecsúszott a házisapka.

Szimon-Volf nyomában a harminc öregember és öregasszony bőgve, fintorogva kizúdult a széles fasorba. Rázták a mankóikat, és bömböltek, mint az éhes szamarak.

Láttukra a temetőőr gyorsan becsapta a temető kapuját. A sírásók magasra emelték ásóikat az odatapadt gyökérrel kevert rögökkel, és elképedve megálltak.

A zajra előjött a szakállas Brojgyin bőr lábszárvédőben, biciklisapkában, kurta kabátban.

- Szélhámos - kiáltotta feléje Szimon-Volf -, nincs rajtunk annyi hús, amibe szúrjanak!... A karunk csont és bőr...

Doba-Leja kivicsorította fogát, és üvöltözni kezdett. A szélütött tolókosijával egyenesen Brojgyinnak hajtott. Árje-Lejb, mint mindig, egy példabeszéddel, kacskaringós távoli tanmesével kezdte, melynek célja nem mindenki előtt volt világos.

Oszijá rabbiról szóló tanmesével kezdte,²³ aki vagyonát gyermekeire, szívéet feleségére, a félelmet Istenre, az adót a császárra hagyta, s magának csupán egy kis helyet hagyott meg az olajfa alatt, melyet a lebukó nap legtovább ragyogott be. Oszijá rabbiról Árje-Lejb körülményesen áttért az új koporsóhoz szükséges deszkára meg a fejadagra.

Brojgyin lábszárvédős lábát szétvetve, lesütött szemmel hallgatta. Zubonyát fedő barna szakállá meg sem rezdült, úgy látszott, mintha szomorú és békés gondolatokba merülne.

- Bocsáss meg nekem, Árje-Lejb - sóhajtott fel Brojgyin a temetői bölcs felé fordulva. - Bocsáss meg, ha azt mondom: lehetetlen meg nem látnom benned a hátsó gondolatot és a politikai elemet... Lehetetlen meg nem látnom mögötted azokat, akik jól tudják, mit művelnek, mint ahogy te is jól tudod, hogy mit művelsz...

E szavak után Brojgyin felnézett. Egy pillanat alatt elöntötte a düh fehér nedve. Reszkető pupillájának dombja szinte átfúrta az öregeket.

- Árje-Lejb - folytatta Brojgyin erélyes hangján -, olvasd csak el a Tatár Köztársaságból jött táviratokat, ott a tatárok óriási tömegei éheznek, szinte eszüket veszítik... Olvasd el a pityeri proletárok felhívását, akik éhezve dolgoznak a gépeik mellett és várnak...

- Nekem nincs időm várni - vágott Brojgyin szavába Árje-Lejb -, nem érek rá...

- Vannak emberek - harsogta tovább Brojgyin, mintha mit sem hallott volna -, akik rosszabbul élnek nálad, ezerszámra vannak, akik rosszabbul élnek azoknál is, akik nálad is rosszabbul élnek... Kellemetlenségeket vetsz, Árje-Lejb, és vihart aratsz. Mind elpusztultok majd, ha elfordulok tőletek. Meghaltok, ha én a magam útját járom, ti pedig a magatokét. Meghalsz, Árje-Lejb, meghalsz, Szimon-Volf, meghalsz, Mejer Beszkonyecsni. De mielőtt meghalnatok, mondjátok meg nekem - szeretném tudni -, van-e nálunk szovjethatalom, avagy nincs. Ha nincs nálunk szovjethatalom, és tévedtem, akkor vezessetek el Berzon úrhoz, a Gyeribászov és Jekatyerina utca sarkára, ahol az egész életemet mellényszabóként dolgoztam le... Merd azt mondani, Árje-Lejb, hogy tévedtem...

A temetőigazgató egész közel ment a nyomorékokhoz. Rájuk emelte remegő szembogarát. Tekintete tűznyelvként, reflektorsugárként pásztázta a hullaszerű, nyögdecslő nyáját. Brojgyin lábszárvédője ropogott, barázdált arcán verejték párállott, egyre közelebb lépett Árje-Lejbhez, és követelte a választ: nem téved-e, ha úgy véli, hogy a szovjethatalom már győzött...

²³ Oszijá az i. sz. I. században élt palesztinai törvénytanító, akit a Misna atyjának neveztek.

Árje-Lejb hallgatott. Ez a hallgatás a végzetét jelenthette volna, ha a fasor végén fel nem bukkan a mezítlábas, matróztrikós Fegyka Szyepun.

Fegyka valahol Rosztov környékén légnyomást kapott,²⁴ s most ott lábadozott a temető mellett egy kis viskóban, sárga rendőrszinóron egy sípot hordott, és egy táska nélküli forgópisztolyt.

Fegyka részeg volt. Tömör fürtjei csigákban lógtak a homlokába. A fürtök mögött kiugró pofacsontú arc fintorgott görcsösen. Odalépett Lugovoj fonnyadt koszorúkkal borított sírjához.

- Hol voltál, Lugovoj - fordult Fegyka a megboldogulthoz -, amikor bevettem Rosztovot?...

A matróz megcsikorgatta a fogát, belefújt a rendőrsípba, és övéből előrántotta a forgópisztolyt. A revolver csöve acélkékesen csillogott.

- Elsöpörtük a cárokat - kiáltott fel Fegyka -, nincsenek többé cárok!... Mindenki koporsó nélkül fekdjék...

A matróz egyre szorongatta a pistolyt. Kivillant meztelen melle, amelyre a „Riva” szó volt tetoválva, meg egy sárkány, amelynek feje a mellbimbója közé kunkorodott.

A sírásók magasra emelt ásókkal tolongtak Fegyka körül. A halottmosó asszonyok kijöttek kamráikból, és már-már együtt bögték Doba-Lejával. Üvöltés hullámai csapdosták a temető zárt kapuját.

A rokonság, amely targoncákon szállította a temetőbe a halottait, bebocsátást követelt. A koldusok mankóikkal verdesték a vaskerítést.

- Elsöpörtük a cárokat! - A matróz a levegőbe lőtt.

Az emberek ugrándozva rohantak végig a fasoron. Brojgyin lassan elsápadt. Felemelte kezét: a szeretetház lakóinak valamennyi követelését hajlandó teljesíteni. Aztán katonásan megfordulva bement az irodába. A kapu abban a pillanatban feltárult. A halottak rokonsága fűrgén tolt a targoncákat a temető ösvényein. Az önjelölt kántorok átható, vékony hangon belekezdtek az Él moléj ráhmimba,²⁵ a felásott sírgödrök felett. Aznap este Krivorucskánál ünnepelték meg a győzelmüket. Fegykának három icce besszarábiai bort fizettek.

- Gevel gavolim²⁶ - koccintott a matrózzal Árje-Lejb -, te vagy a mi emberünk, veled lehet szót érteni.

- Kuloj gevel...²⁷

A kocsmárosné, Krivorucska felesége, az ivó mögött kiöblítette a poharakat.

- Ha akad orosz ember, akinek jó a természete - jegyezte meg madame Krivorucska -, akkor ez valóban pompás...

Fegykat hajnali két órakor cipelték ki.

- Gevel gavolim - dűnnyögte a végzetes, érthetetlen szavakat a Szyepovaja utcán tántorogva.

- Kuloj gevel...

²⁴ Vagyis a Gyenyikin tábornok fehérgárdista csapatai elleni támadás során, amely 1921 januárjában volt.

²⁵ Zsidó gyászima. (ivrit)

²⁶ Hiúságok hiúsága. (ivrit)

²⁷ És minden hiúság. (ivrit)

Másnap a szeretetház öregeinek fejenként négy kockacukrot utaltak ki, és ebédre húsos céklalevest kaptak. Este elvitték őket a Városi Színházba a Szociális Osztály által rendezett előadásra. A *Carmen*-t adták. A rokkantak, a nyomorékok életükben először pillantották meg az odesszai színház aranyozott karzatait, bársonnyal bevont korlátait és csillárainak olajos ragyogását. A felvonások közti szünetben kenőmájás szendviccsel vendégelték meg őket.

Az öregeket katonai teherautó szállította vissza a temetőhöz. Robbanó zaj kísérte végig a kihalt utcákon. Az öregek teli bendővel aludtak el. Álmukban bőfögtek és a jóllakottságtól remegtek, mint az agyonhajszolt kutyák.

Reggel Árje-Lejb kelt fel elsőnek. Kelet felé fordult, hogy imádkozzék, amikor egy hirdetést vett észre az ajtón. Ezen a papíron Brojgyin tudatta, hogy a szeretetházat tatarozás miatt bezárják, és a lakók mind egy szálíg kötelesek még ma megjelenni a Kormányzóság Szociális Osztályán munkaalkalmassági felülvizsgálat végett.

A nap sugarai szétömlöttek a temető zöld lombjain. Árje-Lejb ujját a szeméhez emelte. Petyhüdt szemhéja sarkából könnycsepp gördült ki.

A verőfényben fürdő gesztenyesor a halottaskamrák felé húzódott. A gesztenyefák virágoztak, magas, fehér virágok himbálódtak a széles levelű lombok között. A halottaskamrában egy ismeretlen asszony, mellén szorosan átfont sállal, szorgoskodott. Mindent újjávarázsoltak itt, a falakat fenyőfaágakkal díszítették, az asztalokat lesúrolták. Az asszony egy csecsemő holttestét mosta. Ügyes mozdulattal forgatta egyik oldalról a másikra, a víz gyémántos sugarakban ömlött a hullafoltos kis hátról.

Brojgyin a bőr lábszárvédőjében a halottaskamra küszöbén ült. Pihenő ember hatását keltette. Levette sapkáját, és sárga zsebkendőjével a homlokát törölgette.

- A szakszervezetben meg is mondtam Andrejcsik elvtársnak - hallatszott az ismeretlen asszony éneklő hangja -, mi nem félünk a munkától... Rólunk kérdezősködhettek Jekatyerinoszlavban... Jekatyerinoszlavban jól ismerik a mi munkánkat.

- Csak rendezkedjék be, Blum elvtársnő, csak rendezkedjék be - mondta békésen Brojgyin, és a sárga zsebkendőt zsebébe gyűrte. - Velem könnyen szót lehet érteni... Velem könnyen szót lehet érteni - ismételte meg, és villogó tekintetét Árje-Lejbre emelte, aki épp akkor totyogott oda a tornáchoz. - Csak ne köpjének a levesembe...

Brojgyin nem fejezte be szónoklatát: a temető kapujánál egy homokfutó állt meg, amelybe egy magas, hollófekete mén volt befogva. A homokfutóból a Községgazdálkodási Osztály vezetője szállt ki, nyitott gallérú ingben. Brojgyin karon ragadta, és bevezette a temetőbe.

Az öreg szabósegéd végigvezette főnökét a gránit síremlékek alatt nyugvó Odessza százéves történetén. Megmutatta a gabonaexportőrök, hajózási vállalkozók és nagykereskedők síremlékét és családi kriptáját, akik Hadzsibej falu helyén felépítették az orosz Marseille-t.²⁸ Az Askenázik, a Hesszenek, az Efrusszik, ezek a furfangos kalmárok, bölcselkedő mulatozók, a nagy vagyonok és az odesszai anekdoták megteremtői ott feküdtek arccal a kapu felé. Ott feküdtek a labradori és a rózsaszínű márvány emlékmű alatt, gesztenye- és akácfák gyűrűjével védve a fal mellett szorongó plebstól.

²⁸ Odesszát, amely a krimi tatárok és litvánok lakta - korábban Litvániához tartozó - Hadzsibej török település helyén épült. A város az 1792-es jassyi béketárgyalások eredményeképpen került Oroszországhoz, és 1795-ben kezdték építeni. Babel A pincében és az Odessza című írásában is az orosz Marseille-nek nevezi.

- Életükben sem hagytak élni másokat - koppantott Brojgyin csizmájával az egyik síremlékre -, és haláluk után sem hagytak másokat meghalni...

Saját szavaitól fellelkesülve kifejtette a Községgazdálkodási Osztály vezetőjének a temető átszervezésére vonatkozó programját, valamint a Temetkezési Egyesület ellen indítandó hadjárat tervét.

- Ezeket is el kell innen vinni - mutatott a főnök a kapunál felsorakozott koldusokra.

- Már megkezdjük - válaszolt Brojgyin -, lassacskán mindent megcsinálunk...

- Nos, cselekedj - mondotta Majorov, a Községgazdálkodási Osztály vezetője -, látom, rend van nálad... cselekedj, öreg...

Lába már a homokfutó hágsóján volt, amikor eszébe jutott Fegyka.

- Hát az meg miféle kalamajka volt?...

- A fickó légnyomást kapott - mondta Brojgyin szemét lesütve -, s megesik, hogy rakoncátlan-kodik... Most azonban megmagyaráztuk neki, s bocsánatot kért...

- Van sütnivalója - mondta útközben Majorov útitársának, a Városi Jóléti Osztály vezetőjének.

- Arra fordul, amerre kell.

A délceg ló már repítette is őket a város felé. Útközben a szeretetházból kikergetett öregemberek és öregasszonyok csoportjával találkoztak. Battyuk terhe alatt görnyedve bicegtek néma menetben. Fűrge vöröskatonák terelték őket sorba. A bénák kocsijai csikorogtak. A volt kántorok, a lakodalmi tréfacsinálók, a körülmetélési ebédek szakácsnői és a kiszolgált kereskedősegédek melléből sípoló asztma és belenyugvó hörgés hangjai szakadtak fel.

A nap magasan járt. Rekkenő hőség hevítette az úton a vánszorgó göncök halmazát. Útjuk vigasztalan, kiperzselt, köves országúton, agyagvisekők, parlagon hagyott mezők, ágyúgolyóktól és pestises bánattól romba dőlt házak mellett vitt el. Kimondhatatlanul szomorú út vezetett valaha Odesszában a várostól a temetőig.

Wessely László fordítása

FROIM GRACS

Tizenkilencben Benya Krik emberei lecsaptak az önkéntes hadsereg utóvédjére,²⁹ lemészárolták a tiszteket, és zsákmányul ejtették a trén jó részét. Jutalmul azt követelték az odesszai szovjettől, engedélyezzen nekik háromnapos „háborítatlan felkelést”, és mivel ezt nem kapták meg, elhordták minden árut az Alekszandr sugárút boltjaiból. Működésüket később kiterjesztették a Kölcsönös Hitelbankra is. Az ügyfeleket előretessékelve, benyomultak a pénztárterembe, és felkérték a pénztárosokat, hogy hordják ki a pénzzel meg értékekkel megtömött zsákokat az utcán várakozó automobilhoz. Egy hónap is beletellett, mire elkezdtek föbbe lödözni őket. Akkor akadtak egyesek, akik kijelentették, hogy a lebukásokban és letartóztatásokban benne van a keze egy bizonyos Áron Peszkinnek, akinek műhelye volt a városban. Hogy pontosan milyen munka folyt itt, azt homály fedte. A házában állott egy ólomtengelyes, hosszúforma gép, a padlón forgács meg könyvkötő karton hanyódott.

Egy őszi reggelen jó barátja, Misa Jablocsko kopogtatott be Peszkin műhelyébe.

- Te Áron - szólt a vendég Peszkinhez -, remek időnk van ma. Ha teszem azt, cimborára volna szükséged, aki egy fél üveg vodkát meg egy kis harapnivalót is tud hozni a kirándulásra, rám számíthatsz. Kocsizzunk egyet a jó levegőn, Arkagyijában...³⁰ Lehet, hogy kineveted a magamfajta alakot, de én bizony szívesen kiszellőztetem néha a fejemet.

Peszkin felöltözött, és Misa Jablocsko csészáján kirobogtak Arkagyijába. Estig oda voltak, alkonyatkor Misa Jablocsko beköszöntött a szobába, ahol madame Peszkina tizennégy éves lányát fürösztötte egy teknőben.

- Tisztelem - mondta Misa kalapját levéve -, fejedelmien elszórakoztunk. Olyan a levegő, hogy csuda... Hanem az embernek jól fel kell kötnie a gatyáját, ha a kegyed férjével odaáll vitatkozni. Fene egy makacs természete van.

- Nekem mondja? - kontrázott madame Peszkina, s közben bőszen szappanozta, csavargatta a lánya fejét. - Hol az a kalandor?

- Odakint üldögél a ház előtt.

Misa ismét megpöccintette a kalapját, elköszönt, és elrobogott a csészáján. Madame Peszkina nem győzte várni a férjét, kiment érte a ház elé a kiskertbe. Ott ült Áron panamakalapban, a kerti asztalra könyökölt, és vicsorgott.

- Te kalandor - támadt rá madame Peszkina -, még nevetni mersz?... Én megpukkadok a lányod miatt, aki még a fejét se hajlandó megmosni... Menj be, és beszélj a lányoddal.

Áron csak hallgatott, és vicsorgott egyre.

- Te jómadár - kezdte újra madame Peszkina, de ekkor bepillantott a széles kalap alá, és jajveszékelnéni kezdett. A szomszédok összeszaladtak a kiáltozásra.

- Nem él már - magyarázta nekik madame Peszkina. - Meghalt.

Ez tévedés volt. Áron Peszkinnek két helyen átlőtték a mellét, bezúzták a koponyáját, de még élt. Beszállították a zsidó kórházba. Maga doktor Zilberberg operálta meg a sebesültet, de

²⁹ Az Oroszország déli részén működő fehér csapatokról van szó.

³⁰ Elegáns odesszai nyaralóhely és strand.

Peszkinnek nem kedvezett a szerencse - meghalt a kés alatt. Még akkor éjjel letartóztatott a Cseka egy „Grúz” néven ismert férfit meg a barátját, Kolja Lapiduszt. Az egyik a kocsisa volt Misa Jablocskónak, a másik meg a tengerparton várta a fogatot Arkagyijában, ott, ahol elkanyarodik az út a sztyepp felé. Kurta kihallgatás után föbe lőtték mindkettőjüket. Csak éppen Misa Jablocsko csúszott ki az üldözők kezéből. Nyoma is vészett. Csak jó néhány nappal később állított be Froim Gracs udvarára egy napraforgómagot áruló vénasszony. A karján hozta kosarát, benne az árujával. Az egyik szemöldöke szénfekete bozontban szaladt felfelé, a másik szinte észrevétlen-vékonyan lekonyult. Froim Gracs az istálló előtt trónolt szétvetett lábbal, és a kisunokájával, Arkagyijjal játszott. A fiút három évvel azelőtt pottyantotta ki irdatlan hasából Bászka, a lánya. A nagypapa az ujját nyújtogatta Arkagyijnak, a kölyök elkapta, rácsimpaszkodott, és úgy himbálózott rajta, mint valami gerendán.

- Te csöppség - mondta az unokájának Froim, és nézte, nézte az egyetlen szemével.

A bozontos szemöldökű vénasszony odacsámpázott hozzájuk madzaggal átkötözött férfibakancsában.

- Te Froim - szólalt meg a banya -, én mondom neked, nincs ezekben egy szikrányi emberség sem. A szavuk pedig nyavalyát sem ér. Megnyuvasztanak bennünket a pincékben, mint kutyát a veremben. Mukkanni sem hagynak a halálunk előtt... A tíz körmünkkel kellene szétmargolni őket, kiharapni a szívüket... Hallgatsz, Froim - folytatta Misa Jablocsko -, pedig a fiúk azt várják, mikor szólalsz meg végre...

Misa felállt, egyik kezéből a másikba vette a kosarát, és elkocogott, felvonva fekete szemöldökét. Három befont varkocsú südő lány éppen szembejött vele az Alekszej téren, a templom előtt. Egymás derekát átfogva korzóztak.

- Szép kisasszonyok - szólította meg őket Misa Jablocsko -, hadd vendégeljelek meg egy kis napraforgómaggal.

Teleszórta a ruhájuk zsebét, aztán eltűnt a templom sarkánál.

Froim Gracs magára maradt az udvarán. Ült moccanatlanul, egyetlen szemét a távolba meresztve. A gyarmati csapatoktól zsákmányolt öszvérek jóízűen ropogtatták a szénát odabent az istállóban. Jóllakott kancák legelésztek csikóikkal hátul a fűvön. A gesztenyefa árnyékában a kocsisok kártyáztak, és cseréppoharából kortyolták a bort. Meleg szélrohamok csapdosták a meszelt falakat, dermedt kékségben úszott a nap az udvar fölött. Froim felállt, és elindult az utca felé. Átvágott a Prohor téren, ahol olcsó füstjűk foszlányaival piszkolták a konyhák az eget, keresztülhaladt az ócskapiacon, ahol függönyökbe és drapériákba bugyolált emberek kínálták a gönceiket egymásnak. Elment a Jekatyerina utcáig, a cárné szobránál befordult, és belépett a Cseka épületébe.

- Froim vagyok - mondta az őrségparancsnoknak -, a főnökkel kell beszélnem.

Akkoriban Vlagyiszlav Szimjon volt a Cseka elnöke, egy Moszkvából jött ember. Amikor jelentették neki, hogy Froim keresi, behívatta Borovoj nyomozót, hogy kifaggassa a látogatójáról.

- Óriási fickó - közölte Borovoj. - Most aztán megismerkedhet az egész Odesszával...

Az őrségparancsnok vitorlavászon köpenyes öregembert kísért be a szobába. Az öregember hatalmas volt, mint egy ház, vörös haja bekötött fél szemére hullott, a képe éktelenül el volt torzítva.

- Főnök - kezdte a jövevény -, kit pusztítasz? Sasokat pusztítasz. Ki marad végül, főnök? A moslékkal akarsz majd élni?...

Szimjon egy óvatos mozdulattal kissé kihúzta az asztal fiókját.

- Fegyvertelenül jöttem - mondta erre Froim -, a kezemben sincs fegyver, a csizmám szárában sincsen, odakint se hagytam örököt... Ereszd ki a fiúkat, főnök, mondd meg, milyen árat kérsz.

Az öregot leültették egy karosszékbe, konyakot hoztak neki. Borovoj kiment, és dolgozószobájában maga köré gyűjtötte a Moszkvából jött nyomozókat és komisszárokat.

- Mutatok én nektek egy fickót, eposzt lehetne írni róla, ilyen még egyet nem találtok...

És Borovoj elmesélte, hogy nem Benya Krik volt a negyvenezer odesszai tolvaj igazi vezére, hanem a félszemű Froim. A háttérben maradt az öreg, de minden az ő tervei szerint történt Odesszában: a gyárak és a kincstár elpusztítása, az önkéntesek meg a szövetséges csapatok lerochanása. Borovoj várta, hogy az öreg kijöjjön, szeretett volna beszélni vele. De Froim csak nem jött. A nyomozó elunta a várakozást, és a keresésére indult. Bejárta az egész épületet, végül kinézett a hátsó udvarra is. Froim Gracs ott hevert a repkénnyel befuttatott fal tövében, egy ponyvával leterítve. Két vöröskatona a maga sodorta cigarettáját szívta a holttest mellett.

- Mint egy medve - mondta az idősebb, amikor megpillantotta Borovojt -, irtóztató ereje volt... Az efféle öregot agyonütni se lehet, soha el nem nyúvódott volna... Tíz golyó volt benne, még akkor is mászott...

A vöröskatona egészen kipirult, szeme csillogott, sapkája félrecsúszott.

- Mit fecsegsz összevissza? - torkolta le a társa. - Meghalt, és kész, mind egyforma...

- Már hogy volna egyforma - támadt rá az idősebb -, az egyik kér, könyörög, a másik meg se nyikkan... Hogy mondhatasz olyat, hogy mind egyforma...

- Nekem mind egyforma - ismételte makacsul a fiatalabbik vöröskatona. - Még a képük is egyforma. Egyik olyan, mint a másik...

Borovoj lehajolt, és félrehajtotta a ponyvát. Az utolsó mozdulat torz fintora rákövült az öreg arcára.

A nyomozó visszament a szobájába. Az atlással tapétázott kör alakú teremben éppen értekezlet folyt az ügyintézés új szabályzatáról. Szimjon beszámolt azokról a rendelleneségekről, amelyeket tapasztalt: a formai hibáktól hemzsegő ítéletekről, a hebehurgyán vezetett kihallgatási jegyzőkönyvekről. Szimjon azt követelte, hogy a nyomozók kisebb csoportokra osztva tartsanak rendszeres foglalkozásokat a jogászok vezetésével, az ügyeket pedig intézzék a moszkvai Cseka-központ által rendszeresített formáknak és szabályoknak megfelelően.

Borovoj a maga zugába húzódva hallgatta a beszédet. Egyedül ült, távol a többiektől. A gyűlés után Szimjon odament hozzá, és megfogta, a kezét.

- Tudom, hogy haragszol rám - mondta -, de hát, Szasa, mi a hatalom vagyunk, az államhatalom, ezt egy pillanatra sem szabad elfelejtenünk...

- Nem haragszom én - felelte Borovoj, és elfordult -, maga nem odesszai, maga ezt nem értheti, hosszú história ez ezzel az öreggel...

Ültek egymás mellett, az alig huszonhárom éves Cseka-elnök meg a beosztottja. Szimjon a kezében tartotta Borovoj kezét, és most megszorította.

- Felelj nekem mint csekista - mondta hosszú hallgatás után -, felelj nekem mint forradalmár, hát mi szükség van az ilyen emberre a jövő társadalmában?

- Nem tudom - mondta Borovoj, és nem mozdult, csak maga elé meredt -, nyilván nincs szükség...

Kínlódva elhessegette magától az emlékeket. Aztán amikor felélénkült egy kissé, megint mesélni kezdett a Moszkvából jött csekistáknak arról, hogyan élt Froim Gracs, micsoda furfangjai voltak, milyen sebezhetetlen volt, mint füttyült a felebarátaira - sorolta a sok furcsa históriát, amely most már a múlté...

Elbert János fordítása

DI GRASSO

Tizennégy esztendő voltam. A színházjegyzérek megfélemlíthetetlen testületéhez tartoztam.³¹ Gazdám, az örökösen hunyorgó, dús, selymes bajuszú vagányt Kolja Svarcnak hívták. Abban a szerencsétlen évben kerültem a keze alá, amelyben az Olasz Opera megbukott Odesszában. Az impresszárió a színházi kritikusokra hallgatva, megelégedett az egyébként jó együttessel, és nem hívta meg vendégszereplésre Anselmit és Titta Ruffót.³² Meg is bűnhődött érte, teljesen leégett, s vele együtt leégtünk mi is. Kárpótlásul Saljapint ígérték,³³ Saljapin azonban háromezer rubelt kért egy fellépésért. Helyette Di Grasso szicíliai drámai színész jött el³⁴ társulatával. Az olaszokat gyerekekkel, macskákkal és szökdécselő olasz madaraktól zsidobongó kalitkákkal megrakott szekereken fuvarozták be a szállodába. Svarc e karaván láttán kijelentette:

- Gyerekek, ebből nem lesz üzlet...

A drámai színész, alighogy megérkezett, vette a szatyrárt, és kiment a piacra. Este - egy másik szatyorral - megjelent a színházban. Az első előadáson alig volt ötven néző. Féláron adtuk tovább a jegyeket, nem akadt vevő.

Aznap este egy szicíliai népszínművet mutattak be, a története olyan mindennapi, akár a nap s éj váltakozása. Egy gazdag parasztlány jegyet vált a falusi pásztorral. Mindaddig hű hozzá, amíg a városból meg nem érkezik egy bársonymellényes ficsúr. A lány szóba elegyedik a vendéggel, s közben értelmetlenül vihog, vagy éppoly értelmetlenül elhallgat. A pásztor kihallgatja beszélgetésüket, s mint egy megriasztott madár, forgatja a fejét. Az egész első felvonás alatt hol a fal mellé lapul, hol eltűnik valahová bugyogós nadrágjában, de visszavisszatér és körülnézeget.

- Halott ügy - szólalt meg Kolja Svarc az első felvonás után -, ez mulyáknak való portéka...

A felvonásköz csak arra szolgált, hogy a lány megérhessen a hűtlenségre. A második felvonásban szinte rá sem ismertünk. Türelmetlen volt, szórakozott, és sietősen visszaadta a jegygyűrűt a pásztornak. Az elutasított vőlegény egy falmélyedésben álló szegényes, festett Mária-szoborhoz vezette, és szicíliai tájszóval így szólt:

- Signora - kezdte mély hangon, és elfordult -, a Szent Szűz azt óhajtja, hallgasson meg... A városból jött Giovanninak a Szent Szűz annyi nőt juttat, amennyit csak akar, nekem viszont, signora, senki sem kell magán kívül... Ha megkérdezné Szűz Máriát, szeplőtelen oltalmazónkat, ugyanezt mondaná kegyednek...

A lány háttal állt a festett faszobornak, és a pásztor beszéde közben türelmetlenül topogott. Ó, jaj nekünk! - ezen a földön nincs olyan nő, aki el ne vesztené az eszét a sorsdöntő pillanatban... Ebben a pillanatban a nő mindig magára marad, egyedül, Szűz Mária nélkül, és semmit sem kérdez tőle...

³¹ Egy memoár szerint Babel ezt önmagáról is állította.

³² Giuseppe Anselmi és Titta Ruffo neves olasz operaénekesek, akik Oroszországban is vendégszerepeltek.

³³ Fjodor Saljapin (1873-1938) világhírű basszista.

³⁴ Ilyen nevű színész valóban vendégszerepelt Odesszában.

A városból jött Giovanninak a harmadik felvonásban beteljesedett a sorsa. A falusi borbélynál borotválkozott, vaskos férfilábát szétvetve a rivalda előtt; mellénye redőin csillogott a szicíliai napfény. A jelenet falusi vásárban játszódott. A pásztor egy távoli sarokban álldogált. Némán ácsorgott a vidám tömegben. Fejét lehorgasztotta, majd felkapta, és egyre lángolóbb, egyre szúrósabb tekintetének súlya alatt Giovanni megmozdult, majd izgett-mozgott a karosszékekben, végül odább tolt a borbélyt, és felpattant. Szaggatott hangon követelte a rendőrtől, hogy távolítsa el a térről minden sötét, gyanús alakot. A pásztor - a szerepet Di Grasso játszotta - töprengve álldogált, egyszer csak elmosolyodott, felemelkedett a levegőbe, átrepülte a városi színház színpadát, ott kötött ki Giovanni vállán, átharapta a torkát, és morogva, vad szemforgatással szívta a vért a sebből. Giovanni összeesett, és a függöny baljóslatúan, nesztelenül lehullt, eltakarva előlünk az áldozatot és a gyilkost. Egyéb se kellett nekünk, hanyatt-homlok rohantunk a Tyeatralnaja utcába, a pénztárhoz, amely akkor kezdte árusítani a másnapi jegyeket. Mindenkit megelőzve, Kolja Svarc repült elsőnek. Reggelre az *Odesszai Hírek* kiadása tudatta az előző esti előadás gyér számú közönségével, hogy a század legelképezetőbb színészét láthatták.

Di Grasso vendéjátéka alatt játszotta *Lear király-t*, *Othelló-t*, a *Polgári halál-t*, Turgenyev *Tányérnyaló-ját*, s minden szavával, minden mozdulatával bebizonyította, hogy a nemes szenvedélyek féltelenségében sokkal több az igazságosság és a remény, mint a világ örömtelen szabályaiban.

Ezekre az előadásokra ötszörös áron fogytak el a jegyek. A vevők a kocsmákban hajtották fel a jegyüzékeket, akik kipirosodott arccal ott hangoskodtak, ártalmatlan káromkodásokat öntve magukból.

A Tyeatralnaja utcát poros, rózsaszínű hőség öntötte el. Nemezipapucsos boltosok zöld demizsonokban bort és kishordókban olajbogyót árultak az utcán, a boltok előtti üstök habzó vizében fortyogott a makaróni, s a felszálló pára a távoli egekben oszlott szét. Cúgos cipős öregasszonyok kagylókat és emléktárgyakat árultak, biztató kiáltásokat küldve a tétovázó vevők után. Kétoldalt fésült, ápolt szakállú, gazdag zsidók hajtottak a Szevernaja szállóhoz, és diszkréten megkocogtatták a Di Grasso társulatához tartozó gömbölyded, fekete hajú, bajuszos színésznők ajtaját. Mindenki boldog volt a Tyeatralnaja utcában, egy embert kivéve, s ez az ember én voltam. Ezekben a napokban a vég közeledett felém. Apám bármelyik percben észrevehette, hogy elemeltem az óráját, és elzalogosítottam Kolja Svarcnál. Kolja eközben már hozzászólt az aranyórához, pénzét visszakapta ugyan, de mivel olyan ember volt, aki reggelire tea helyett besszarábiai bort iszik, sehogy sem szánta rá magát, hogy visszaadja az órát. Ilyen volt a természete. De apám természete semmiben sem különbözött az övétől. E két ember között szorongva csak néztem, hogyan rohan el mellettem mások boldogságának a kereke. Nem marad más hátra, Konstantinápolyba kell szöknöm. Már mindent megbeszéltem a Duke of Kent gőzhajó másodgépészával, de mielőtt tengerre szálltam volna, el akartam búcsúzni Di Grassótól. Utolsó alkalommal játszotta el a pásztor, akit természetfölötti erő elragad a földről. A színházban ott volt az egész olasz kolónia, a kopasz, karcsú konzullal az élén, ott voltak a töpörödött görögök, ott volt a hosszú karú Utocskin meg a szakállas cselédkönyves orvosok, akik egy láthatatlan pontra szegezték fanatikus tekintetüket, Kolja Svarc még a feleségét is elhozta, egy gránátosnak beillő asszonyt, rojtos lila sállal a vállán, aki olyan hosszú volt, mint maga a sztyepp, gyűrt, álmos kis arccal a végén. Mikor a függöny legördült, arcát elöntötték a könnyek.

- Te csibész - szólt oda Koljának a színházból kijövet -, most már láthatod, hogy mi a szerelem...

Madame Svarc súlyos léptekkel ment a Lanzseron utcán, halszeméből ömlöttek a könnyek, vaskos vállán remegett a rojtos sál. Férfias lába csoszogott, feje reszketett, és az egész utcát betöltő harsogással sorolta fel azokat a nőket, akik szépen élnek a férjükkal.

- Csibikém, aranyoskám, kicsikém - így becézik az ilyen férjek a feleségüket...

Kolja kezes bárányként ment felesége mellett, és lehetévével csendben fújta selymes bajuszát. Pusztá megszokásból mögöttük mentem és szipogtam. Madame Svarc egy lélegzetvételnél időre elhallgatott, és meghallva sírásomat, megfordult.

- Te csibész - mordult a férjére, halszemét kimeresztve -, ne érjem meg a holnapi napot, ha nem adod vissza az órát ennek a fiúnak...

Kolja kitátotta a száját, megdermedt, de végül magához tért, fájdalmasan belém csípett, és kelletlenül kezembe csúsztatta az órát.

- Hát mit kapok én tőled - jajveszékelt távolodóban vigasztalanul madame Svarc sírós, durva hangja -, állati bánásmódot ma, állati bánásmódot holnap... Azt kérdelem tőled, te csirkefogó, vajon meddig várhat egy nő?...

Így mentek a sarokig, és befordultak a Puskin utcába. Ott maradtam magamban az órát szorongatva, és hirtelen oly világosan, mint addig még soha, megláttam a városháza magasba lendülő oszlopait, a bulvár fényben fürdő lombjait, Puskin bronzfejét a tompa holdfényben, a környező világot meg életemben először olyannak láttam, amilyen a valóságban: csendesnek és kimondhatatlanul szépnek.

Wessely László fordítása

AZ ELSŐ SZERELEM

Kilencéves koromban beleszerettem egy Galina Apollonovna nevű nőbe. Családi nevén Rubcovának hívták. A férje tiszt volt, részt vett a japán háborúban, és 1905 októberében tért haza. Sok ládát hozott magával. A ládák tele voltak kínai holmival: spanyolfalakkal, értékes fegyverekkel, nyomtak vagy harminc pudot. Kuzma azt mondta nekünk, hogy Rubcov mindezt a holmit a mandzsúriai hadsereg műszaki parancsnokságán eltöltött katonai szolgálata idején szerzett pénzen vette. Kuzmán kívül mások is ezt beszélték. Az emberek nehezen állták meg, hogy nyelvükre ne vegyék Rubcovékat, mivelhogy Rubcovék boldogan éltek. Házuk szomszédos volt a miénkkel, üveges verandájuk részben a mi telkünkön épült, de apám sosem veszekedett ezért velük. Az öreg Rubcov adóellenőr volt, és a városban igazságos ember hírében állt, összejött a zsidókkal is. S amikor a japán háborúból megjött az öreg fia, mindnyájan láttuk, milyen egyetértésben és boldogan élnek. Galina Apollonovna naphosszat szorongatta a férje kezét. Le nem vette volna róla szemét, hiszen másfél éve nem látták egymást, de én borzadtam az asszony tekintetétől, elfordultam és remegtem. Ezekben az ujjongó szemekben megpillantottam a föld valamennyi lakójának meghökkentően szegényteljes életét, szerettem volna egy rendkívüli álomba merülni, hogy ezt az ábrándokat is túlszárnyaló életet elfelejtsem. Előfordult, hogy Galina Apollonovna leeresztett hajfonattal, piros papucsban, kínai háziköntösben járkált a lakásban. A mélyen kivágott ing csipkéje alól kivillant a fehér, duzzadt és lefelé laposodó kebel mélyedése, köntösét rózsaszín selyemmel hímzett sárkányok, madarak és odvas fák díszítették.

Nedves ajkán rejtelmes mosollyal bolyongott naphosszat a még ki nem csomagolt ládák és a padlón szétszórt tornaeszközök között, és gyakran beléjük botlott, s összezúzta magát. Galina tele volt horzsolásokkal ezektől az ütődésektől: gyakran felhúzta a köntösét térdén felül, és ilyenkor azt mondta a férjének:

- Csókold meg a bibit.

S a dragonyos-egyenruhás, feszes, sarkantyús lakkcsizmás tiszt behajlította hosszú lábát, letérdelt a piszkos padlóra, és mosolyogva kúszott előre a térdén, s megcsókolta a felhorzsolts helyet, ott, ahol a kötés duzzadt ráncot vetett. Ablakomból jól láttam ezeket a csókokat. Sok szenvedést okoztak nekem, fékevesztett képzelgések gyötörtek, de erről nem érdemes beszélni, mert a tízéves fiú szerelme és féltékenysége mindenben hasonló a felnőtt férfiak szerelméhez és féltékenységéhez, csak a gyerekeknél titokzatosabb, fennköltebb és forróbb ez az érzés. Két héten keresztül kerültem az ablakot, és menekültem Galina elől, míg egy véletlen össze nem hozott vele. Ez a véletlen a kilencszázötös zsidópogrom volt, amely Nyikolajevben meg a zsidók számára engedélyezett többi területen dühöngött. Felbérelt gyilkosok tömege kirabolta apám boltját, és megölte nagybátyámat, Sojlt. Nem voltam otthon, amikor ez történt, azon a szomorú reggelen galambokat vásároltam Ivan Nyikogyimicstől, a madarásztól. Addig leélt tíz évemből öt esztendőn át lelkem minden erejével galambokról ábrándoztam, és amikor végre megvettem őket, a nyomorék Makarenko agyonzúzta a galambokat a halántékomon. Ekkor Kuzma elvezetett Rubcovékhoz.

Rubcovék kertajtójára krétával egy kereszt volt rajzolva, őket nem bántották, ők bújtatták el szüleimet otthonukban. Kuzma odavezetett az üveges verandára. Anyám ott ült a zöld, kerek lugasban Galina társaságában.

- Meg kell mosdanunk - szólt hozzám Galina -, meg kell mosdanunk, kis rabbi... Az arcunk tele van madártollal, a tollak csuromvéresek...

Átölelte vállam, és végigvezetett az erős illatot árasztó folyosón. A fejem Galina csípőjén pihent. Az asszony csípője ringott és lélegzett. Bementünk a konyhába, és Rubcova a csap alá tartotta a fejem. A csempézett tűzhely lapján egy liba sült, lángoló edények függtek a falon, s az edények mellett a szakácsnő vackán Miklós cár papírvirágokkal díszített arcképe lógott. Galina lemosta rólam a galamb arcomra száradt maradványait.

- Szaladnak majd utánad a lányok, gyönyörűségem - mondotta, feldagadt szájával ajkon csókolt, és elfordult.

- Kis rabbi - suttogta váratlanul -, látod, apukádnak kellemetlenségei vannak, egész nap az utcán ténfereg, hívd haza az apukád...

Az ablakból kiláttam a néptelen, a hatalmas éggel borított utcára és a kocsiuton lépdelő, vörös hajú apámra. Ott járkált kalap nélkül, lobogó vörös haj az egész ember, félrecsúszott ingmellét nem a megfelelő gombra gombolta fel. A ványadt Vlaszov hajthatatlanul mögötte lépdelt toprongyos katonaruhájában.

- Babel - rikácsolta szívből jövő rekedtes hangon, és mindkét kezével gyengéden böködte apámat -, nem kell nekünk a szabadság, csak azért, hogy a zsidók szabadon kereskedhessenek!... A munkásembernek add meg az élet örömeit a munkájáért, ezért a hatalmas kínjáért... Azt neki add meg, barátom, hallod, add meg...

Vlaszov valamit kért apámtól, megérintette, a mámoros megszállottság csüggedéssel és álmoossággal váltakozott arcán.

- Életünknek olyannak kellene lennie, mint a hívőké - dünnyögte, és tántorgott tétova lábán -, életünknek a hívőkéhez kellene hasonlónak lennie, de hát e nélkül az óhitű isten nélkül, mert ebből csak a zsidók húznak hasznot, senki más...

S Vlaszov vad keserűséggel ordítani kezdett az óhitű istenről, aki egyedül csak a zsidókat szántja. Vlaszov üvöltözött, botladozott, és hajszolta a láthatatlan istenét, de ebben a pillanatban egy kozák járőr elvágta útját. Sávós nadrágú tiszt, ezüstveretű, díszes derékszíjjal, magas csákoval a fején, lovagolt a járőr élén. A tiszt lépésbe fogta a lovát, nem nézett se jobbra, se balra. Úgy haladt, mint egy szorosban, ahol csak előre kell nézni.

- Százados úr - suttogta apám, amikor a kozák odaért hozzá -, százados úr - mondotta apám, behúzza fejét, és letérdelt a sárban.

- Mivel lehetek szolgálatára? - válaszolt a tiszt, továbbra is előreszegezve tekintetét, és ellenzőjéhez emelte citromsárga szarvasbőr kesztyűbe bújtatott kezét.

Nem messze onnan, a Ribnaja utca sarkán a pogromosztatok éppen most dúlták fel a boltunkat, szögekkel, gépekkel teli ládákat dobáltak ki a helyiségből, meg az új fényképet, amely gimnazista-egyenruhában ábrázol.

- Amott - mondotta apám, s továbbra is ott térdepelt - most szedik szét jogos jussomat, miért teszik ezt, százados úr?

- Értettem - motyogta a tiszt, ellenzőjéhez emelte citromsárga kesztyűjét, meghúzta a kantárszárat, de a lova nem mozdult. Atyám ott kúszott előtte térdepelve, odadörzsölődött a ló apró, jóvágású, egy kissé bozontos lábához és türelmes, szőrös, kövér pófájához.

- Megértettem - mondta ismét a százados, megrántotta a kantárszárat, és kozákjaitól kísérve továbblovagolt. Szenttelenül ültek a kozákok a magas nyeregben, csak lovagoltak a maguk képzelte szorosában, és eltűntek a Szobornaja utca kanyarában.

Galina ekkor ismét az ablakhoz nógatott. - Hívd haza apukát - mondotta -, reggel óta nem evett semmit.

Kihajoltam az ablakon.

- Papa - mondtam.

Hangom hallatára apám megfordult.

- Fiacskám - gügyögte kimondhatatlan gyengédséggel, és beleremegett az irántam érzett szeretetbe.

Aztán együtt mentünk ki Rubcovékhoz a verandára, ahol anyám feküdt a zöld lugasban. Ágya mellett súlyzók és egyéb tornászszerszámok heverték.

- Azok a koszos kopejkák - fogadott bennünket anyám -, emberi életedet, gyermekeidet meg szerencsétlen boldogságunkat, mindent feláldoztál ezekért... Az a koszos pénz! - kiáltott nagyon mély, rekedtes, idegen hangon, megrázkódott az ágyon, és elcsitult.

Ekkor a beállt csöndben meghallották a csuklásomat. A fal mellett álltam szemembe húzott sapkával, és képtelen voltam elfojtani a csuklást.

- Ez nem illik, gyönyörűségem - mosolygott rám Galina fölényes mosolyával, és meglegyintett merev köpenye szélével. Piros papucsában odament az ablakhoz, és felakasztotta a kínai függönnyt a furcsa, cifra függönytartóra. Csupasz karja elmerült a selyemben, farkocsa élénken ficáncolt a csípőjén, s én elragadtatással néztem rá.

Idegem, tudós kisfiú létemre úgy néztem rá, mint valami sok-sok drágakővel megvilágított távoli színpadra. És nyomban azt képzeltem, hogy én vagyok Miron, a sarki szénkereskedő fia. Elképzeltem magam a zsidó önvédelmi csapatban, s akárcsak Miron, én is zsinaggal átkötött, rongyos bakancsban lépdelen. Vállamon egy rosszfajta puska lóg, zöld madzagon, az öreg deszkakerítés mellett térdelen, és puskatűzzel tartom távol magamtól a gyilkosokat. A kerítés mögött egy pusztaság húzódik, tele porzó szénhalmokkal, az öreg puska csütörtököt mond, a szakállas, fehér fogú gyilkosok egyre közelebb kerülnek hozzám; érzem a közelgő halál büszke érzését, és fenn a magasban, a világ kékségében Galinát látom. Látom a milliárdnyi téglából rakott hatalmas ház falában a lőrészeket. Ez a bíborszínű ház szinte szétveti a rosszul ledöngölt, szürke, földes utcát, és a lőrés tetején ott áll Galina könyörtelen téli jókedvtől pirosra gyúlt arccal, mint egy gazdag lány a korcsolyapályán. Elérhetetlen ablakából küldi felém fölényes mosolyát, s férje, a félig felöltözött tiszt háta mögött áll, és a nyakát csókolgatja...

Próbáltam legyűrni a csuklást, és közben azt képzeltem, hogy mindez talán azért van, hogy még keserűbben, még hevesebben és még reménytelenebbül szeressem Rubcovát, vagy talán azért, mert e bánat túlságosan nagy egy tízéves ember számára. Ezek az ostoba álmok elfelejtették velem a galambok halálát meg Sojl halálát, és tán el is felejtettem volna ezeket a gyilkosságokat, ha ebben a pillanatban Kuzma be nem vezet a verandára azt a szörnyű Aba zsidót.

Már szürkült, amikor megérkeztek. A verandán egy lámpás gyér fénye világított: félrebillenve pislákol az a lámpa, a szerencsétlenségek nyugtalan útítársa.

- A bácsit már elkészítettem - mondotta, amikor belépett -, most már igen szépen fekszik, így hát elhívtam a templomból ezt az embert is, hadd mondjon valami imát az öreg felett.

S az egykedvű Aba sameszra mutatott.

- Hadd mormoljon - mondotta Kuzma barátságosan -, de előbb meg kell tömni a belét, hiszen egész éjjel untatja majd az Istent.

Kuzma a küszöbön állt jószágos, összetört, mindenfelé meredező orrával, és igen szívhezszólóan akarta elmondani azt, hogyan kötötte fel a halott állkapcsát, de apám félbeszakította az öreget.

- Kérem szépen, reb Aba - szólalt meg apám -, imádkozzon a halott felett, megfizetem...

- Attól félek, hogy nem fizet meg - válaszolt csüggedten Aba, és undort tükröző szakállas arcát az abroszra fektette. - Attól félek, hogy ellopja a korbácsomat, s megszökik vele Argentínába, Buenos Airesbe, s ott az én korbácsommal nagykereskedést nyit... Nagykereskedést - mondotta Aba, és harapdálni kezdte megvetése jeléül félrehúzott ajkát, majd maga elé húzta a *Szin otyecsesztva* című újságot,³⁵ mely az asztalon hevert. Ebben az újságban az október tizenhetedikéi cári manifesztumról meg a szabadságról írtak:

„...Szabad Oroszország polgárai - olvasta Aba az újságot szótagolva, s közben egyre rágcsálta szakállát, amivel teletömte a száját. - Oroszország szabad polgárai, üdvözlünk benneteket a tündöklő krisztusi vasárnapon...”

Az újság féloldalt hevert, libegve az öreg samesz előtt: álmatag, éneklő hangon olvasta, és meglepő nyomatékkal ejtette ki a számára ismeretlen orosz szavakat. Aba kiejtése hasonlított az orosz kikötőkben megforduló négerék gügyögő beszédére. Még anyámat is megnevettette.

- Vétek, amit tesztek - kiáltotta a lugasból kihajolva -, nevetek itt, Aba!... Inkább azt mondja meg, hogy van és mit csinál a családja.

- Jobban tenné, ha valami mást kérdezne - dörögött Aba, anélkül hogy szakállát kiengedte volna a foga közül, s tovább olvasta az újságot.

- Jobban tennéd, ha valami mást kérdeznél tőle - mondotta apám Aba szavait ismételve, és a szoba közepére ment. Könnyáztatta, mosolygós szeme hirtelen megfordult a szemüregben, és egy láthatatlan pontra szegeződött.

- Jaj, Sojl - kiáltott fel apám, mintegy bevezetésként, egyenletes, hamisan csengő hangon, nekiveselkedve -, jaj, Sojl, drága ember!...

Apám reszkető arcát diadal marcangolta; hozzálátott, hogy kiabáljon, ahogy zsidó özvegyek kiáltoznak temetésen, vagy a marokkói öregasszonyok, olyan öregasszonyok, akikre szerencsétlenség zúdult. Láttuk, hogy mindjárt jajgatni kezd, de anyánk elébe vágott.

- Manusz - kiáltotta, haja nyomban ziláltan hullott szét, és rángatta férje mellét -, ide nézz, milyen rosszul van a gyerekünk, hát nem hallod, hogyan csuklik, mitől van ez! Manusz?...

Apám elhallgatott. Kihunyt szeme megtelt könnyel.

- Rahil - mondotta félénken -, el sem tudom mondani, mennyire sajnálom Sojlt...

Kiment a konyhába, és egy pohár vízzel tért vissza.

- Igyál, te művész - szólt rám Aba, és odalépett hozzám -, idd ki ezt a vizet, annyit használ, mint halottnak a szenteltvíz...

A víz valóban nem használt, még erősebben csuklottam. Zokogás szakadt fel keblemből. Egy tapintásra kellemes daganat fúvódott fel a torkomban, ez a daganat lélegzett, egyre duzzadt,

³⁵ (Hazafi) Az 1905-ös forradalom alatt ez a lap baloldali orgánium volt eszer részvétellel.

túlnőtt a nyeldekklőmön, és kiugrott a galléromból. Benne bugyborékolt megszakadt lélegzetem. Úgy bugyborékolt, mint a forró víz. És akkor éjjel megszűntem az a nagy fülű kisfiú lenni, aki mindaddig voltam, egy vonagló, a tulajdon zöld hányadékában összekuporodott kis csomó lettem. Anyám ekkor sálat borított magára, kiegyenesedett, szinte megnőtt, karcsúbb lett, és odalépett a halottsápadt Rubcovához.

- Kedves Galina - mondotta anyám éneklő, erős hangon -, mennyi bajt okozunk itt magának meg a kedves Nagyezsda Ivanovnáknak és mindnyájuknak... Mennyire szégyellem magam, kedves Galina...

S anyám lángoló orcával tuszkolta Galinát a kijárat felé, aztán hozzám ugrott, sálját szájamba gyömöszölte, hogy elfojtsa nyögésemet.

- Túrjél, fiacskám - suttogta anyám -, szegény kis Babel, túrjél anya kedvéért...

Bár túrhettem volna, de mégsem tettem, miután elvesztettem szégyenérzésemet. Dobáltam magam az ágyon, időnként a földre zuhantam, közben le nem vettem a szemem Galináról. A rémület megrendítette és hétrét görnyesztette az asszonyt, s hogy a hatalmam minél tovább fogva tartsa, az arcába ordítottam, s szerelmem végső erőfeszítésével zokogva, diadalmasan, kimerülten zöld vizet böfögtem fel mellette, egyenesen a szívemből.

Így kezdődött a betegsége. Tízéves voltam akkor. Reggel elvittek az orvoshoz. A pogrom még folyt, de bennünket nem bántottak. A kövér doktor idegbajt állapított meg nálam.

- Ez a betegség - mondta - csak zsidók között fordul elő, s a zsidók között is csak az asszonyoknál.

Így hát az orvos nem győzött csodálkozni, hogy ilyen különös betegsége van. Meghagyta, hogy minél hamarabb utazzunk el az odesszai professzorokhoz, és ott várjuk meg a meleg időt meg a tengeri fürdők évadját.

Így is cselekedtünk. Néhány nap múlva anyámmal Odesszába utaztunk Lejvi-Jichok nagyapához meg Szimon bácsihoz. Reggel indultunk el gőzhajóval, s déltájban a Bug barnás vizét már a tenger nehéz, zöld hullámai váltották fel. Megnyílt előttem az élet Lejvi-Jichok háborodott nagyapámnál, és örökre búcsút mondtam Nyikolajevnek, ahol életem tíz évét éltem. S most, mikor visszaemlékszem ezekre a szomorú évekre, bennük látom gyötrő bajaimnak eredetét és szörnyű korai hervadásom okát.

Wessely László fordítása